

Tietoa ja menetelmiä lasten seksuaalikasvatuksen tueksi

Tehtäviä 5–11-vuotiaille lapsille

Pelastakaa Lapset

**Euroopan unionin
rahoittama**

Euroopan unionin rahoittama. Tästä sisällöstä vastaa yksinomaan julkaisija, eikä se välttämättä vastaa Euroopan unionin tai Euroopan komission näkemystä. Euroopan unioni tai Euroopan komissio eivät ole vastuussa näistä sisällöistä.

Editointi

Theodora Morou | KMOP – Social Action and Innovation Centre

Elina Pitkäranta | Pelastakaa Lapset ry

Kirjoittajat

Janita Tasa, Heidi Näppi, Lucia Hakala & Maija Ikonen | Pelastakaa Lapset ry

Theodora Morou | KMOP – Social Action and Innovation Centre

Tanja Tankosić Girt | Kansainvälinen Pelastakaa Lapset -järjestö, implementoivana maatoimistona Save the Children NorthWest Balkans

Izela Tahsimi | Pelastakaa Lapset Albania

Póra Björnsdóttir | Barnaheill – Pelastakaa Lapset Islanti

Tämä 5-11-vuotiaiden seksuaalikasvatuksen tueksi tuotettu materiaalipaketti on kehitetty EU:n sisäisen turvallisuuden rahaston (ISF) rahoittaman kaksivuotisen [CSAPE-hankkeen](#) (Child Sexual Abuse Prevention and Education 2022–2024) yhteydessä viiden Euroopan maan, [Suomen](#), [Islannin](#), [Kreikan](#), [Albanian](#) sekä [Bosnia-Hertsegovinan](#), yhteistyönä. Kukin maa on vastannut omasta osuudestaan materiaalipaketissa. Hankkeen tavoitteena on ennaltaehkäistä lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa.

SISÄLLYS

Johdanto	1
KOKONAISUUS 1: SEKSUAALIOIKEUDET JA MONINAISUUS.....	2
Osio 1: Johdatus seksuaalioikeuksiin	3
Keskeistä tietoa	3
Tehtävät – osio 1	5
Tehtävä: Tunnen oikeuteni (5–8-vuotiaille)	5
Tehtävä: Tiedän oikeuteni ja vastuuni (9–11-vuotiaille)	8
Osio 2: Seksuaalisuuden sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät	12
Keskeistä tietoa	12
Tehtävät – osio 2	14
Tehtävä: Totta vai tarua (5–8-vuotiaille)	14
Tehtävä: Totta vai tarua (9–11-vuotiaille)	17
Osio 3: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus	20
Keskeistä tietoa	20
Tehtävät – osio 3	22
Tehtävä: Tarinoita moninaisuudesta (5–8-vuotiaille)	22
Tehtävä: Tarinoita moninaisuudesta (9–11-vuotiaille)	25
Lähteet.....	28
Lisämateriaalia.....	28
KOKONAISUUS 2: IHMISEN KEHO.....	29
Osio 1: Kehon osien ja niiden toiminnan nimeäminen	30
Keskeistä tietoa	30
Tehtävät – osio 1	33
Tehtävä: Minun kehoni – kehon osien ja niiden toiminnan nimeäminen (5–8-vuotiaat).....	33
Tehtävä: Suku- ja lisääntymiselimet – kehon- ja elinten osien nimeäminen ja niiden perustoimintojen oppiminen (9–11-vuotiaat).....	39
Osio 2: Ainutlaatuinen kehomme – kehon kehittyminen murrosiän aikana	45
Keskeistä tietoa	45
Tehtävät – osio 2	49
Tehtävä: Jokainen keho on ainutlaatuinen: murrosiän merkit (5–8-vuotiaat).....	49
Tehtävä: Jokainen keho on ainutlaatuinen: murrosiän merkit (9–11-vuotiaat).....	53
Osio 3: Positiivinen tunne kehossa – Millainen on hyvä kosketus?	57
Keskeistä tietoa	57
Tehtävät – osio 3	61
Tehtävä: Positiivinen kosketus -kuvakortit (5–8-vuotiaat)	61
Tehtävä: Positiivinen kosketus -kuvakortit (9–11-vuotiaat)	65

Lähteet.....	69
KOKONAISUUS 3: TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN KÄSITTELY	71
Osio 1: Tunteiden kehittyminen, ymmärtäminen ja säätely.....	72
Keskeistä tietoa.....	72
Tehtävät – osio 1.....	73
Tehtävä: Miltä minusta tuntuu? (5–8-vuotiaille).....	73
Tehtävä: Miltä minusta tuntuu? (9–11-vuotiaille).....	76
Osio 2: Ihmissuhteiden ja perheiden moninaisuus.....	79
Keskeistä tietoa.....	79
Tehtävät – osio 2.....	81
Tehtävä: Perheet ja ihmissuhteet (5–8-vuotiaille).....	81
Tehtävä: Perheet ja ihmissuhteet (9–11-vuotiaille).....	85
Osio 3: Vuorovaikutustaidot.....	89
Keskeistä tietoa.....	89
Tehtävät - osio 3.....	90
Tehtävä: Puhuminen ja kuunteleminen (5–8-vuotiaille).....	90
Tehtävä: Puhuminen ja kuunteleminen (9–11-vuotiaille).....	94
Lähteet.....	98
Lisämateriaalia.....	98
KOKONAISUUS 4: OMAT RAJAT JA SUOSTUMUS	99
Osio 1. Omat rajat ja niiden merkitys.....	100
Keskeistä tietoa.....	100
Tehtävät – osio 1.....	102
Tehtävä: Omien rajojen asettaminen (5–8-vuotiaille).....	102
Tehtävä: Omien rajojen asettaminen (9–11-vuotiaille).....	106
Osio 2: Suostumuksen tärkeys.....	110
Keskeistä tietoa.....	110
Tehtävät – osio 2.....	112
Tehtävä: Onko suostumusta annettu? (5–8-vuotiaille).....	112
Tehtävä: Onko suostumusta annettu? (9–11-vuotiaille).....	115
Osio 3. Turvataitojen vahvistaminen.....	118
Keskeistä tietoa.....	118
Tehtävät – osio 3.....	120
Tehtävä: Turvallisuuden liikennevalot (5–8-vuotiaat).....	120
Tehtävä: Turvallisuuden liikennevalot (9–11-vuotiaat).....	124
Lähteet.....	128
Lisämateriaalit.....	129

KOKONAISUUS 5: LAPSIIN KOHDISTUVAN SEKSUAALIVÄKIVALLAN ENNALTAEHKÄISY 130

Osio 1: Tietoa lapsiin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta.....	131
Keskeistä tietoa.....	131
Tehtävät – osio 1.....	134
Tehtävä: Minun kehoni, minun rajani (5–8-vuotiaat).....	134
Tehtävä: Minun kehoni, minun rajani (9–11-vuotiaat).....	138
Osio 2: Grooming – lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin.....	142
Keskeistä tietoa.....	142
Tehtävät – osio 2.....	145
Tehtävä: Turvallisten ja turvattomien tilanteiden tunnistaminen (5–8-vuotiaat).....	145
Tehtävä: Groomingiin liittyvät tilanteet (9–11-vuotiaat).....	149
Osio 3: Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy.....	154
Keskeistä tietoa.....	154
Tehtävät – osio 3.....	157
Tehtävä: Oman turvallisuuteni supersankariseikkailu (5–8-vuotiaat).....	157
Tehtävä: Opin turvataidoista -kiertopisteet (9–11-vuotiaat).....	162
Lähteet.....	167
Lisämateriaalia.....	167

Johdanto

Tämä seksuaalikasvatuksen tueksi kehitetty materiaalipaketti on tarkoitettu lasten parissa työskenteleville kasvatusta- ja opetusalan ammattilaisille. Materiaalipaketin tarkoitus on antaa ammattilaiselle tietoa ja menetelmiä, joita hyödyntää lasten seksuaalikasvatuksessa. Seksuaalikasvatus on tärkeä osa lapsen kasvatusta eikä sitä voi ohittaa. Jokainen lasten kanssa työskentelevä ammattilainen on osaltaan tukemassa lapsen kasvua ja kehitystä.

Pelastakaa Lapset työskentelee lasten vuoksi ja lasten kanssa. Jokaisella lapsella on oikeus väkivallattomaan elämään. Seksuaaliväkivalta on yksi väkivallan muoto ja erityisesti netissä tapahtuva seksuaaliväkivalta on aikamme globaali haaste. Lapset voivat joutua seksuaaliväkivallan kohteiksi missä tahansa – niin netissä kuin fyysisessä ympäristössä. Seksuaaliväkivaltaa tekevä henkilö hakeutuu sinne, missä lapsia on. Lapsi on suuremmassa riskissä joutua seksuaaliväkivallan uhriksi, jos hänellä ei ole riittävästi tietoa ja taitoa tunnistaa uhkaavia tai rajoja rikkovia tilanteita ja suojautua niiltä. Jokaisella lapsella on oikeus seksuaalikasvatukseen. Näyttöön perustuvalla ja oikea-aikaisella seksuaalikasvatuksella voidaan lisätä lasten tietoa ja vahvistaa heidän taitojaan niin, että he osaavat suojella itseään ja muita. Seksuaalikasvatus ennaltaehkäisee lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa.

Tämä materiaalipaketti on tehty sinulle, kasvatusta- ja opetusalan ammattilainen. Materiaalipaketti koostuu viidestä kokonaisuudesta: **Seksuaalioikeudet ja moninaisuus, Ihmisen keho, Tunne- ja vuorovaikutustaidot, Omat rajat ja suostumus ja Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy**. Kukin kokonaisuus jakautuu kolmeen temaattiseen osioon. Osiot sisältävät 5–8-vuotiaille ja 9–11-vuotiaille lapsille suunnattuja tehtäviä käsitellyistä aiheista. Tehtävät on suunniteltu 45 minuutin pituisiksi tuokioiksi/oppitunneiksi. Jokainen osio sisältää selkeät ja tarkat ohjeet tehtävien toteuttamiseen sekä keskeistä tietoa, joka on hyvä lukea ennen tehtävien tekemistä. Tehtäviä ei tarvitse toteuttaa tässä materiaalipaketissa esitettyssä järjestyksessä: osat tehtävineen ovat itsenäisiä kokonaisuuksia, joista kukin osaltaan edistää aiheen kokonaisvaltaista ymmärtämistä.

Kokonaisuus 1: Seksuaalioikeudet ja moninaisuus

Kokonaisuuden tavoite

Tämä kokonaisuus sisältää 5–11-vuotiaille lapsille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoitus on antaa heille tietoa seksuaalioikeuksista. Kokonaisuus koostuu kolmesta osasta: **Johdatus seksuaalioikeuksiin, Seksuaalisuuden sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät ja Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus**. Tehtävien lisäksi jokainen aihe sisältää selkeät ohjeet niiden toteuttamiseen sekä keskeistä tietoa, joka on hyvä lukea ennen tehtävien tekemistä. Joidenkin tehtävien toteuttamiseksi tarvitaan tulostettavaa materiaalia. Tämän materiaalin löydät klikkaamalla materiaalin nimeä.

Kokonaisuuden oppimistavoitteet

- Lapsi oppii nimeämään ja tunnistamaan seksuaalioikeuksia
- Lapsi oppii soveltamaan seksuaalioikeuksia arjen tilanteisiin
- Lapsi kunnioittamaan sekä omia että muiden seksuaalioikeuksia
- Lapsi ymmärtää ihmis- ja seksuaalioikeuksien välisen suhteen
- Lapsi oppii tunnistamaan omia seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksia
- Lapsi oppii kyseenalaistamaan seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan
- Lapsi ymmärtää, että kaikissa ihmisissä on sekä eroja että samankaltaisuuksia
- Lapsen empatiakyky ja ymmärrys sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta kohtaan lisääntyy
- Lapsi ymmärtää paremmin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta

Osio 1: Johdatus seksuaalioikeuksiin

Keskeistä tietoa

Ihmis- ja seksuaalioikeuksiin liittyvä tieto on erottamaton osa nykyaikaista pedagogiikkaa. Lasten on tärkeä oppia seksuaalioikeuksista, koska ne kuuluvat jokaiselle ja niiden avulla on mahdollista edistää hyvää ja tasapainoista seksuaaliterveyttä. Lisäksi seksuaalioikeudet edistävät tasa-arvoa ja moninaisuuden kunnioittamista. (Council of Europe, 2020). Seksuaalioikeudet ovat seksuaalisuuteen liittyviä ihmisoikeuksia. Seksuaalioikeudet muodostuvat joukosta seksuaalisuuteen liittyviä oikeuksia, joiden mukaan kaikilla ihmisillä on oikeus vapauteen, tasa-arvoon, yksityisyyteen, itsemääräämisoikeuteen, koskemattomuuteen ja ihmisarvoon (IPPF, 2008, vi). Jokaisen yksilön seksuaalioikeuksien suojeleminen ja kunnioittaminen on terveen, toimivan, tyydyttävän ja antoisan elämän, yleisen hyvinvoinnin ja terveyden välttämätön edellytys. Ihmisen seksuaalisen kehityksen edellytyksenä on perustarpeiden tyydyttyminen. Näitä tarpeita ovat esimerkiksi kontaktin, läheisyyden, emotionaalisen ilmaisuuden, nautinnon, hellyyden ja rakkauden tarve.

Jotta lapsia voitaisiin suojella seksuaaliväkivallalta ajoissa ja parhaalla mahdollisella tavalla, perusedellytys on, että he tuntevat seksuaalioikeutensa ja että heitä kannustetaan terveeseen ja omannäköiseen seksuaalisuuteen, joka sopii heidän kehitysvaiheeseensa.

Kansainvälinen perhesuunnittelujärjestöjen liitto (IPPF) antoi toukokuussa 2008 seksuaalioikeuksien julistuksen, jolla vahvistettiin, että seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia.

Seksuaalioikeudet:

1. artikla. Oikeus yhdenvertaisuuteen. Kaikki ihmiset ovat syntyneet vapaina ja ihmisarvoltaan sekä oikeuksiltaan tasavertaisina, ja heillä on oltava yhtäläinen lain suoja seksuaalisuuteen tai sukupuoleen perustuvaa syrjintää vastaan.

2. artikla. Oikeus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Kaikilla ihmisillä on oikeus ympäristöön, joka mahdollistaa aktiivisen, vapaan ja mielekkään yhteiskunnallisen

vaikuttamisen kaikilla elämän osa-alueilla sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai sukupuoli-identiteettiin katsomatta.

3. artikla. Oikeus elämään ja fyysiseen koskemattomuuteen. Kaikilla ihmisillä on oikeus elämään, vapautteen ja siihen, ettei heitä kiduteta tai kohdella julmasti, epäinhimillisesti tai halventavasti biologisen tai sosiaalisen sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen, iän, siviilisäädyn tai HIV-/AIDS-tartunnan perusteella.

4. artikla. Oikeus yksityisyyteen. Kaikilla ihmisillä on oikeus yksityisyyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen.

5. artikla. Oikeus itsemääräämisoikeuteen ja tunnustetuksi tulemiseen lain edessä. Kaikilla ihmisillä on oikeus tulla tunnustetuksi lain edessä seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa syrjimättömyyden periaatteiden mukaisesti ja ottaen asianmukaisesti huomioon muiden oikeudet ja lasten kehittyvät kyvyt.

6. artikla. Oikeus ilmaisunvapauteen. Kaikilla ihmisillä on oikeus harjoittaa ajatuksen-, mielipiteen- ja ilmaisunvapautta seksuaalisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja seksuaalisiin oikeuksiin liittyvissä asioissa ilman hallitseviin kulttuurisiin uskomuksiin tai poliittisiin ideologioihin perustuvia rajoituksia.

7. artikla. Oikeus terveyteen. Kaikilla ihmisillä on oikeus nauttia parhaimmasta saavutettavissa olevasta fyysisestä ja henkisestä terveydestä.

8. artikla. Oikeus koulutukseen. Kaikilla ihmisillä on oikeus koulutukseen, tietoon ja seksuaalikasvatukseen ilman minkäänlaista syrjintää.

9. artikla. Oikeus päättää perheen perustamisesta. Kaikilla ihmisillä on oikeus päättää, menevätkö he naimisiin ja perustavatko he perheen.

10. artikla. Oikeus oikeudenmukaiseen kohteluun. Kaikilla ihmisillä on oikeus tehokkaisiin, riittäviin, saavutettaviin ja asianmukaisiin koulutuksellisiin, lainsäädännöllisiin, oikeudellisiin ja muihin toimenpiteisiin, jotka mahdollistavat kaikkien seksuaalioikeuksien kunnioittamisen. (IPPF, 2008.)

Tehtävät – osio 1

Tehtävä: Tunnen oikeuteni (5–8-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi osaa nimetä seksuaalioikeuksia
- Lapsi osaa soveltaa seksuaalioikeuksia arjen tilanteisiin
- Lapsi oppii kunnioittamaan omia ja muiden seksuaalioikeuksia

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Tulostettava materiaali:
 - [Seksuaalioikeusväittämät 5–8-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 1 liite 1)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Seksuaalioikeusväittämät (kokonaisuuden 1 liite 1) ja leikkaa ne yksittäisiksi väittämiksi.

Tehtävän esittely:

Pyydä lapsia istuutumaan eteesi puoliympyrään, niin, että näet jokaisen lapsen. Kerro lapsille, että tehtävän tarkoituksena on oppia seksuaalioikeuksista: mitä ne ovat ja miksi ne ovat tärkeitä.

Voit kysyä lapsilta seuraavia kysymyksiä:

- Oletteko kuulleet joskus sellaisesta asiasta kuin oikeus?
- Millaisia oikeuksia lapsilla voisi olla?

Kerro lapsille lyhyesti, mitä ihmisoikeuksilla tarkoitetaan esimerkiksi näin:

"Ihmiset ovat laatineet tärkeitä säännöitä, jotka koskettavat kaikkia maailman ihmisiä. Näitä sääntöjä kutsutaan ihmisoikeuksiksi. Lapset on erikseen huomioitu ihmisoikeuksissa ja tällöin puhutaan lasten oikeuksista.

Ihmisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus opetukseen, oikeus elää mahdollisimman terveenä ja oikeus omiin mielipiteisiin ja niiden kertomiseen. Nämä oikeudet koskevat myös lapsia. Lisäksi on erityisiä lapsia koskettavia ihmisoikeuksia, kuten vaikkapa oikeus kasvaa ja kehittyä rauhassa.

Ihmisoikeuksiin ja lasten oikeuksiin liittyvät myös seksuaalioikeudet. Seksuaalioikeuksia ovat esimerkiksi oikeus päättää omasta kehostaan, oikeus olla juuri sellainen kuin on ja oikeus päättää haluaako perustaa perheen.

Ihmisoikeudet ovat olemassa siksi, että kaikilla ihmisillä olisi turvallista elää keskenään ja kaikkia kohdeltaisi hyvin. Ihmisoikeuksien mukaan kaikki maailman ihmiset ovat yhtä arvokkaita."

Varmista, että lapset ovat ymmärtäneet, mitä oikeus tarkoittaa ja vastaa tarvittaessa heidän kysymyksiinsä.

(10 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Laita seksuaalioikeusväittämät pöydälle, työtasolle, pussukkaan tai lattialle tekstipuoli alaspäin ja sekoita ne hyvin. Nosta yksi väittämä kerrallaan ja lue se ääneen lapsille. Kun olet lukenut väittämän ääneen, pyydä lapsia näyttämään, ovatko he väittämän kanssa samaa vai eri mieltä. He voivat osoittaa olevansa samaa mieltä näyttämällä peukaloa ylöspäin ja eri mieltä näyttämällä peukaloa alaspäin. Jos lapset eivät tiedä mitä mieltä he väittämästä olisivat, laittavat he peukalonsa vaakasuoraan. Jos näin käy, pysähdy selittämään lapsille asia, jota he eivät ymmärtäneet. Käykää väittämät yksi kerrallaan läpi.

(30 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- Lapsi osaa nimetä seksuaalioikeuksia
- Lapsi osaa soveltaa seksuaalioikeuksia arjen tilanteisiin
- Lapsi oppii kunnioittamaan omia ja muiden seksuaalioikeuksia

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Korosta lapsille, että vastaat, jos heitä epäilyttää jokin tai heillä herää kysymyksiä. Käykää läpi kaikki väittämät, jos aika riittää. Jos jonkun väittämän kohdalla käytävä keskustelu kestää pitkään, voit jättää käyttämättä jääneet väittämät toiseen kertaan.
- Osa väittämistä on epätosia, esimerkiksi ”minä en saa kertoa mielipiteitani, koska olen lapsi”. Muista korjata epätosien väittämien oikeellisuus.
- Jos haluat tehtävästä lapsille kehollisemman, voit varioida vastaustapaa esimerkiksi näin: Kyllä = lapsi nousee seisomaan, Ei = lapsi käy maahan makaamaan, En tiedä/minulla on kysyttävää = lapsi jää istumaan.

LÄHDE:

Family Systemic Psychotherapy and Supervision ”Power of Family” – Tanja Tankosic Girt
Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Tehtävä: Tiedän oikeuteni ja vastuuni (9–11-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi osaa nimetä seksuaalioikeuksia
- Lapsi osaa soveltaa seksuaalioikeuksia arjen tilanteissa
- Lapsi osaa kunnioittaa omia ja muiden seksuaalioikeuksia

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- **Tulostettava materiaali:**
 - [Lista seksuaalioikeuksista](#) (kokonaisuuden 1 liite 2)
 - [Lisätietoa seksuaalioikeuksista kasvattajalle](#) (kokonaisuuden 1 liite 3)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Lista seksuaalioikeuksista (kokonaisuuden 1 liite 2). Voit tulostaa useita kappaleita (jokaiselle pienryhmälle oma) tai leikata oikeudet yksittäisiksi lapuiksi. Halutessasi voit tulostaa myös Lisätietoa kasvattajalle seksuaalioikeuksista - monisteen (kokonaisuuden 1 liite 3).

Tehtävän esittely:

Selitä lapsille seksuaali- ja ihmisoikeuksien käsite. Voit kertoa asiasta esimerkiksi näin:

"Ihmiset ovat laatineet tärkeitä säännöt, jotka koskettavat kaikkia maailman ihmisiä. Näitä sääntöjä kutsutaan ihmisoikeuksiksi. Lapset on erikseen huomioitu ihmisoikeuksissa ja tällöin puhutaan lasten oikeuksista.

Ihmisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus opetukseen, oikeus elää mahdollisimman terveenä ja oikeus omiin mielipiteisiin ja niiden kertomiseen. Nämä oikeudet koskevat myös lapsia. Lisäksi on erityisiä lapsia koskevia ihmisoikeuksia, kuten vaikkapa oikeus kasvaa ja kehittyä rauhassa.

Ihmisoikeuksiin ja lasten oikeuksiin liittyvät myös seksuaalioikeudet. Seksuaalioikeuksia on monia. Niitä ovat esimerkiksi oikeus päättää omasta kehostaan, oikeus olla juuri sellainen kuin on ja oikeus päättää haluaako perustaa perheen.

Ihmisoikeudet ovat olemassa siksi, että kaikilla ihmisillä olisi turvallista elää keskenään ja kaikkia kohdeltaisi hyvin. Ihmisoikeuksien mukaan kaikki maailman ihmiset ovat yhtä arvokkaita."

Varmista, että lapset ovat ymmärtäneet, mitä oikeus tarkoittaa ja vastaa tarvittaessa heidän kysymyksiinsä. Voit myös kysyä, ovatko he kuulleet seksuaalioikeuksista aiemmin, ja jos, niin mitä.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1.

Jaa lapset pienryhmiin, lasten määrän mukaan 3–5 lasta/ryhmä. Laita lista seksuaalioikeuksista (kokonaisuuden 1 liite 2) näkyvälle paikalle. Lisäksi jaa jokaiselle ryhmälle oma tuloste tai mikäli olet leikannut tulostetut oikeudet erilleen toisistaan, anna lasten valita ryhmälleen kaksi tai kolme oikeutta esimerkiksi pussukasta tai purkista nostamalla. Kukin ryhmä saa tehtäväkseen pohtia kahta tai kolmea seksuaalioikeutta. Kunkin ryhmän tehtävänä on vastata seuraaviin kysymyksiin (voit muokata kysymyksiä harkintasi mukaan):

- Toteutuuko tai voiko tämä oikeus toteutua elämässä nyt tai tulevaisuudessa??
- Mitä tapahtuisi, jos oikeus ei toteudu tai sitä ei tunnoideta?

Kirjoita kysymykset taululle tai heijasta kysymykset projektorilla seinälle. Ohjeista lapsia kirjoittamaan vastaukset kysymyksiin paperille.

(15 minuuttia)

Osa 2.

Jokainen pienryhmä valitsee yhden oikeuden, jota sen jäsenet pitävät erityisen tärkeänä ja josta he kertovat muulle ryhmälle. Jokaisen pienryhmän tulee kertoa, mikä seksuaalioikeus on kyseessä, miten se toteutuu lasten elämässä nyt ja miten se voisi toteutua tulevaisuudessa.

(20 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- Lapsi osaa nimetä seksuaalioikeuksia
- Lapsi osaa soveltaa seksuaalioikeuksia arjen tilanteissa
- Lapsi osaa kunnioittaa omia ja muiden seksuaalioikeuksia

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Kirjoita tehtävän ensimmäisen ja toisen osan kysymykset näkyvälle paikalle, jotta lapset näkevät ne kunnolla työskennellessään.
- Voit tulostamisen jälkeen leikata oikeudet omille lapuilleen ja antaa kunkin pienryhmän valita lappunsa itse. Näin varmistat, että kaikki ryhmät saavat eri oikeudet.
- Muokkaa ryhmätyön kysymyksiä (molemmissa osissa) käytettävissä olevan ajan ja lasten valmiuksien mukaan. Auta heitä konkreettisilla esimerkeillä, jos huomaat, että jokin asia on heille vaikea.
- Käytä Lisätietoa kasvattajalle seksuaalioikeuksista -monistetta apunasi, jotta voit auttaa lapsia vastaamaan kysymyksiin. Muista, että on ok, jos et tiedä vastausta kaikkeen: voitte sopia lasten kanssa, että otat selvää ja palaat asiaan.
- Valmistaudu keskustelemaan lasten kanssa esimerkiksi siitä, mitä seksuaalisuudella tarkoitetaan tai mitä seksi ja seksitaudit ovat, sillä ne liittyvät olennaisesti seksuaalioikeuksiin.

LÄHDE:

Family Systemic Psychotherapy and Supervision "Power of Family" – Tanja Tankosic Girt
Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Osio 2: Seksuaalisuuden sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät

Keskeistä tietoa

Ihmisen seksuaalisuus on monimuotoinen kokonaisuus. Biologisten, psykologisten ja fysiologisten tekijöiden lisäksi siihen vaikuttavat sosiaaliset tekijät. Seksuaalisuus on olennainen osa ihmistä läpi elämän ja siihen kuuluu laaja kirjo tapoja, normeja ja arvoja. Seksuaalisuuteen liittyvien normien ja arvojen tarkoitus on määritellä rajoja ja säädellä seksuaalikäyttäytymistä. Niiden avulla pyritään hahmottamaan, mikä on oikein ja hyväksyttävää ja mikä ei. On kuitenkin tärkeää huomata, ettei normien ja arvojen tarkoitus aina ole hyvä. Niihin voi liittyä kätkeytyjä ennakkoluuloja ja asenteita, haitallisia uskomuksia ja stereotyyppioita. Seksuaalisuuteen liittyvien arvojen ja normien ymmärtämisen ja kyseenalaistamisen kannalta on tärkeää, että seksuaalikasvatus on kattavaa, puolueetonta ja inklusiivista.

Seksuaalisuuteen liittyvät normit ja arvot ovat juurtuneet syvälle yhteiskuntiin ja usein ne ovat kulttuuristen, uskonnollisten ja historiallisten tekijöiden muokkaamia. Niitä voi käyttää vastuullisen seksuaalikäyttäytymisen ohjenuorana, mutta ne saattavat myös pitää yllä syrjiviä uskomuksia ja rajoituksia, jotka eivät perustu näyttöön tai järkeen. Syrjivät uskomukset voivat pitää yllä ympäristöä, jossa heteronormista poikkeavia seksuaalisia suuntautumisia tai sukupuoli-identiteettejä leimataan tai marginalisoidaan, mikä rajoittaa yksilöiden vapautta ilmaista itseään.

Ammattikasvattajalla on tärkeä rooli inklusiivisemmän ihmiskäsityksen edistämässä. Seksuaalikasvatuksessa on tärkeää välttää haitallisten stereotyyppien tai vanhentuneiden normien vahvistamista. Sen sijaan ammattikasvattajan on hyvä pyrkiä edistämään avointa, tuomitsematonta vuoropuhelua ja luomaan turvallinen tila, jossa lapset voivat rauhassa tutustua omiin identiteetteihinsä ja mieltymyksiinsä. Tärkeintä on lähestyä seksuaalisuuden teemoja herkästi ja kunnioittavasti ja huomioida, että jokaisen yksilön kokemus seksuaalisuudesta on ainutlaatuinen.

On tärkeää muistaa seuraavat seikat:

- Sukupuolten välinen epätasa-arvo pitää yllä haitallisia stereotyyppioita ja normeja, mikä rajoittaa yksilöiden vapautta tutkia seksuaalisuuttaan vapaasti.

- Se, ettei tunnista tai ymmärrä omia seksuaalisia tarpeitaan, voi aiheuttaa tyytymättömyyttä ja turhautumista ja vaikuttaa yksilön yleiseen hyvinvointiin.
- Vääristyneet uskomukset seksuaalisuudesta voivat pitää yllä syrjiviä asenteita ja käyttäytymismalleja, jotka vahingoittavat yksilöitä ja ihmissuhteita.
- Tietyt seksuaalisuuteen liittyvät sosiaaliset normit voivat tukahduttaa avointa ja rehellistä keskustelua, estää terveen seksuaalisen identiteetin kehittymisen ja aiheuttaa turhaa kärsimystä.
- Välttelemällä seksuaalisuutta koskevia keskusteluja saatetaan edistää ympäristöä, jossa erilaisilla seksuaaliväkivallan muodoilla on riski jäädä huomaamatta tai ilmoittamatta.

Tehtävät – osio 2

Tehtävä: Totta vai tarua (5–8-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi osaa tunnistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan
- Lapsi osaa kyseenalaistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Leveää teippiä, joka erottuu selvästi tilan lattiasta
- Kolme suurta paperi- tai kartonkiympyrää, joista yksi on punainen, yksi oranssi ja yksi vihreä (liikennevalot)
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Väittämiä seksuaalisuudesta 5–8-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 1 liite 4)
 - [Lisätietoa kasvattajalle väittämistä 5–8-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 1 liite 5)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Teippaa värillistä teippiä lattiaan sen koko pituudelta. Aseta punainen ympyrä teipin yhteen päähän, oranssi ympyrä teipin keskikohtaan ja vihreä ympyrä toiseen päähän. Ympyröiden tulee olla tarpeeksi suuria, jotta ne näkyvät selvästi.

Tulosta etukäteen kokonaisuuden 1 liitteessä 4 oleva Väittämiä seksuaalisuudesta 5–8-vuotiaille -moniste. Voit halutessasi tulostaa itsellesi avuksi Lisätietoa kasvattajalle väittämistä 5–8-vuotiaille -monisteen (kokonaisuuden 1 liite 5).

Tehtävän esittely:

Aloita tehtävä kertomalla lapsille, että tehtävän nimi on Totta vai tarua. Tehtävä etenee niin, että lukemiesi väittämien jälkeen kunkin lapsen pitää miettiä, onko väittämä totta vai tarua. Jos väittämä on lapsen mielestä totta, hänen tulee siirtyä teipin päälle lähelle vihreää ympyrää. Jos lapsi pitää väittämää epätotena, hänen tulee siirtyä vastakkaiseen päähän eli lähelle punaista ympyrää. Jos lapsi ei ole varma tai ei tiedä vastausta, hänen tulee asettua teipin keskivaiheille lähelle oranssia ympyrää. Ennen tehtävän varsinaista aloittamista testaa parilla neutraalilla väittämällä (esim. tänään on maanantai, nyt sataa tms.) ovatko lapset ymmärtäneet tehtävän säännöt.

(10 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Lue lapsille ääneen Väittämiä seksuaalisuudesta 5–8-vuotiaille yksi kerrallaan. Pyydä jokaisen lukemasi väittämän jälkeen lapsia siirtymään teipin päälle kohtaan, jota he pitävät oikeana. Jos huomaat, että lapsilla on muita ihmisiä syrjiviä tai vahingoittavia uskomuksia, pysähdy kyseisen väittämän kohdalle ja keskustele siitä lasten kanssa.

(30 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- Lapsi osaa tunnistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan
- Lapsi osaa kyseenalaistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Korosta, että lasten on täysin sallittua asettua oranssiin ympyrään, jos he ovat epävarmoja.
- Ota huomioon lapsiryhmän mahdollinen monikulttuurisuus ja tapojen ja perinteiden moninaisuus. Suhtautuminen seksuaalisuuden teemoihin eri kulttuureissa vaihtelee. Varaudu keskustelemaan lasten kanssa kulttuurien ja perinteiden vaikutuksesta teeman käsittelyyn.
- Käytä apunasi Lisätietoa kasvattajalle väittämistä 5–8-vuotiaille -monistetta. Jos lapset esittävät kysymyksiä tai pohdintoja, joihin et osaa vastata, ota selvää ja palaa asiaan myöhemmin.

LÄHTEET:

Family Systemic Psychotherapy and Supervision "Power of Family" – Tanja Tankosic Girt
Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Tehtävä: Totta vai tarua (9–11-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi osaa tunnistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan
- Lapsi osaa kyseenalaistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan

TARVITTAVAT materiaalit:

- Leveää teippiä, joka erottuu selvästi tilan lattiasta
- Kolme suurta paperi- tai kartonkiympyrää, joista yksi on punainen, yksi oranssi ja yksi vihreä (liikennevalot)
- Tulostettava materiaali:
 - [Väittämiä seksuaalisuudesta 9–11-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 1 liite 6)
 - [Lisätietoa kasvattajalle väittämistä 9–11-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 1 liite 7)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta etukäteen kokonaisuuden 1 liitteessä 6 Väittämiä seksuaalisuudesta 9–11-vuotiaille -moniste. Halutessasi tulosta myös itsellesi Lisätietoa kasvattajalle väittämistä 9–11-vuotiaille (kokonaisuuden 1 liite 7).

Valmistaudu tehtävään teippaamalla värillistä teippiä lattiaan sen koko pituudelta. Aseta punainen ympyrä teipin yhteen päähän, oranssi ympyrä teipin keskikohtaan ja vihreä ympyrä toiseen päähän. Ympyröiden tulee olla tarpeeksi suuria, jotta ne näkyvät selvästi.

Tehtävän esittely:

Aloita tehtävä kertomalla lapsille, että tehtävän nimi on Totta vai tarua. Tehtävä etenee niin, että lukemiesi väittämien jälkeen kunkin lapsen pitää miettiä, onko väittäjä totta vai tarua. Jos väittäjä on lapsen mielestä totta, hänen tulee siirtyä teipin päälle lähelle vihreää ympyrää. Jos lapsi pitää väittämää epätotena, hänen tulee siirtyä vastakkaiseen päähän eli lähelle punaista ympyrää. Jos lapsi ei ole varma tai ei tiedä vastausta, hänen tulee asettua teipin keskivaiheille lähelle oranssia ympyrää. Ennen tehtävän varsinaista aloittamista testaa parilla neutraalilla väittämällä (esim. tänään on maanantai, nyt sataa tms.) ovatko lapset ymmärtäneet tehtävän säännöt.

(10 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Lue lapsille ääneen Väittämiä seksuaalisuudesta 9–11-vuotiaille. Pyydä jokaisen lukemasi väittämän jälkeen lapsia siirtymään teipin päälle kohtaan, jota he pitävät oikeana. Jos huomaat, että lapsilla on muita syrjiviä tai vahingoittavia uskomuksia, pysähdy kyseisen väittämän kohdalle ja keskustele siitä lasten kanssa.

(30 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- Lapsi osaa tunnistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan
- Lapsi osaa kyseenalaistaa seksuaalisuuteen liittyviä uskomuksiaan

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Korosta, että lasten on täysin sallittua asettua oranssiin ympyrään, jos he ovat epävarmoja.
- Ota huomioon lapsiryhmän mahdollinen monikulttuurisuus ja tapojen ja perinteiden moninaisuus. Suhtautuminen seksuaalisuuden teemoihin eri kulttuureissa vaihtelee. Varaudu keskustelemaan lasten kanssa kulttuurien ja perinteiden vaikutuksesta teeman käsittelyyn.
- Käytä apunasi Lisätietoa kasvattajalle väittämistä 9–11-vuotiaille -monistetta. Jos lapset esittävät kysymyksiä tai pohdintoja, joihin et osaa vastata, ota selvää ja palaa asiaan myöhemmin.

LÄHTEET:

Family Systemic Psychotherapy and Supervision "Power of Family" – Tanja Tankosić
Girt

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Osio 3: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus

Keskeistä tietoa

Ihmiset ovat luonnostaan erilaisia. Ihmisten fyysinen ulkomuoto ja luonteenpiirteet, kiinnostuksen kohteet, kyvyt, temperamentti ja persoonallisuus vaihtelevat paljon. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus on laaja käsite. On tärkeää luoda ympäristö, jossa kunnioitetaan ja tuetaan sukupuoli-identiteettien sekä seksuaalisen suuntautumisen ja ilmaisun eroja. Inklusiivisella kulttuurilla on mahdollisuus ennaltaehkäistä esimerkiksi lasten ja nuorten ahdistusta, syrjintää sekä kiusaamista ja viime kädessä näistä johtuvia kielteisiä terveysvaikutuksia.

- Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan sukupuoli-identiteettien, -ilmaisujen ja -kokemusten moninaisuutta, joka täydentää perinteistä kaksijakoista, miehiin ja naisiin jakautuvaa sukupuolikäsitystä. Käsite kuvaa sitä, ettei sukupuoli-identiteetti määräydy pelkästään biologisen sukupuolen perusteella, vaan se on monimutkainen ja moninainen kirjo, johon kuuluu erilaisia identiteettejä. Ihmisillä voi olla erilaisia sisäisiä käsityksiä ja tunteita omasta sukupuolestaan eivätkä ne välttämättä vastaa heille syntymässä osoitettua sukupuolta.
- Seksuaalisuuden moninaisuuteen kuuluvat erilaiset seksuaaliset suuntautumisot, mieltymykset ja tavat. Oman seksuaali-identiteetin, mieltymysten, kiinnostuksen ja tapojen etsiminen kuuluu tyypillisesti nuoruusikään, ja ne voivat muuttua ja vaihdella läpi elämän. Käsite korostaa yksilön oman seksuaalisen suuntautumisen ja identiteetin hyväksymisen ja kunnioittamisen tärkeyttä.

Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalisuus kehittyvät, kun lapsi kasvaa ja tutustuu itseensä ja ympäröivään maailmaan. On tärkeää antaa eri ikäryhmille sopivaa tietoa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta, jotta lapset saavat kasvaa hyväksyvässä, kunnioittavassa ja inklusiivisessä ilmapiirissä. Seuraavassa kuvataan, mitä 5–8- ja 9–11-vuotiaiden lasten tulee tietää näistä aiheista (American Academy for Pediatrics, 2017):

5–8-vuotiaat:

Tässä vaiheessa lasten ymmärrys sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta alkaa kehittyä. Lapsia tulee kannustaa kyseenalaistamaan sukupuolistereotyyppioita, ja heidän tulee ymmärtää, että kaikkia pitää kohdella kunnioittavasti riippumatta siitä, millaisia he ovat. Tämän ikäisille lapsille voi kertoa, että perheitä on erilaisia: että joissakin perheissä voi olla esimerkiksi kaksi äitiä tai kaksi isää. Lisäksi lasten kanssa voi puhua kehoista, niiden moninaisuudesta ja niihin liittyvistä muutoksista, esimerkiksi murrosiästä, sekä yksityisyydestä. Myös rakkautta, läheisyyttä ja suhteita voi ja kannattaa käsitellä keskusteluissa.

9–11-vuotiaat:

Tässä vaiheessa lapsilla voi olla kehittyneempi käsitys sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Lapsille voi kertoa, että ihminen voi olla romanttisesti tai seksuaalisesti kiinnostunut saman tai eri sukupuolen edustajista kuin mitä itse on. On myös tärkeää muistuttaa lapsia, että kaikki eivät kiinnostu muista seksuaalisesti.

Tehtävät – osio 3

Tehtävä: Tarinoita moninaisuudesta (5–8-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tunnistaa, että kaikkien ihmisten välillä on yksilöllisiä eroja
- Lapsi ymmärtää paremmin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Tulostettava materiaali:
 - [Tarinoita moninaisuudesta](#) (kokonaisuuden 1 liite 8)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Tarinoita moninaisuudesta -moniste (kokonaisuuden 1 liite 8).

Tehtävän esittely:

Kokoa halutessasi lapset piiriin lattialle tai ohjeista heitä istumaan pulpettiensa ääressä. Kerro lapsille, että tulette keskustelemaan monimuotoisuudesta, eli siitä, että me kaikki ihmiset olemme erilaisia ja omanlaisiamme. Jokainen saa itse päättää millainen on ja kenestä tykkää. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus tarkoittaa sitä, että sukupuolia on erilaisia ja kuka tahansa voi tykätä kenestä tahansa tämän sukupuolesta riippumatta. On tyttöjä ja poikia, mutta sukupuolia voi olla myös muita. Voi olla tyttö, joka kokee olevansa ennemminkin poika tai päinvastoin. Jollakin ihmisellä ei välttämättä ole selkeää ajatusta siitä, kuka hän on. Jokainen ihminen saa myös itse päättää siitä, kenestä tykkää vai tykkääkö kenestäkään. Kerro lapsille, että tulet lukemaan heille tarinoita, joissa moninaisuuden teemat tulevat esille.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Lue lapsille ääneen Tarinoita moninaisuudesta (kokonaisuuden 1 liite 8) yksi kerrallaan ja keskustele sen jälkeen heidän kanssaan esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- Miltä uskotte lapsesta tuntuvan?
- Mistä se mielestänne johtuu?
- Miten muut lapset käyttäytyvät tai voisivat käyttäytyä tällaisessa tilanteessa?
- Mitä sinä/te voisitte tehdä, että tarinan lapselle tulisi hyvä mieli ja hän tuntisi olonsa turvallisemmaksi?
- Mitä tämä lapsi mielestänne tarvitsee?

(30 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- Lapsi tunnistaa, että kaikkien ihmisten välillä on yksilöllisiä eroja
- Lapsi ymmärtää paremmin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Varmista, että kukaan ei dominoi keskustelua. Yritä ottaa keskusteluun mukaan mahdollisimman monta lasta.
- Voit järjestää yhdestä tai kahdesta tilanteesta pienen roolileikin, jos se tuntuu mahdolliselta.
- Valmistaudu selittämään lapsille, mitä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus tarkoittaa, ja käsittelemään siihen liittyvää tematiikkaa ja mahdollisia lasten esittämiä kysymyksiä.

LÄHTEET:

Family Systemic Psychotherapy and Supervision "Power of Family" – Tanja Tankosić
Girt

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Tehtävä: Tarinoita moninaisuudesta (9–11-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tunnistaa, että kaikkien ihmisten välillä on yksilöllisiä eroja
- Lapsi ymmärtää paremmin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Kyniä ja kirjoituspaperia
- Tulostettava materiaali:
 - [Tarinoita moninaisuudesta](#) (kokonaisuuden 1 liite 8)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Tarinoita moninaisuudesta -moniste (kokonaisuuden 1 liite 8) ja leikkaa tarinat erilleen toisistaan.

Tehtävän esittely:

Kokoa halutessasi lapset piiriin lattialle tai ohjeista heitä istumaan pulpettiensa ääressä. Kerro lapsille, että tulette keskustelemaan monimuotoisuudesta. Siitä, että me kaikki ihmiset olemme erilaisia ja omanlaisiamme. Jokainen saa itse päättää millainen on ja kenestä tykkää. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus tarkoittaa sitä, että sukupuolia on erilaisia ja kuka tahansa voi tykätä kenestä tahansa tämän sukupuolesta riippumatta. On tyttöjä ja on poikia, mutta sukupuolia voi olla myös muita. Voi olla tyttö, joka kokee olevansa ennemminkin poika tai päinvastoin. Jollakin ihmisellä ei välttämättä ole selkeää ajatusta siitä, kuka hän on. Jokainen ihminen saa myös itse päättää siitä kenestä tykkää vai tykkääkö kenestäkään. Kerro lapsille, että tulet lukemaan heille tarinoita, joissa moninaisuuden teemat tulevat esille.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Jaa lapset 3-4 hengen ryhmiin. Anna kullekin ryhmälle kyniä ja kirjoituspaperia ja 1-2 tarinaa (kokonaisuuden 1 liite 8). Lasten tehtävä on lukea tarinat omissa ryhmissään ja pohtia, miten he kohtaisivat tarinoiden lapset ja/tai auttaisivat heitä, ja kirjoittaa ajatuksensa ylös esimerkiksi ranskalaisin viivoin. Pyydä lapsia sopimaan, kuka ryhmästä esittää lopuksi ryhmän ajatukset muille lapsille. Voit antaa lapsille avuksi seuraavat tukikysymykset ja/tai keksiä halutessasi lisää. Kysymykset voi kirjoittaa luokkahuoneen taululle:

- Miltä uskot tarinan lapsesta tuntuvan?
- Miten muut lapset käyttäytyvät tai voisivat käyttäytyä tällaisessa tilanteessa? Miksi?
- Mitä sinä/te voisitte tehdä, että tarinan lapselle tulisi hyvä mieli ja hän tuntisi olonsa turvallisemmaksi?

(20 minuuttia)

Lopuksi kukin lapsiryhmä esittää ylös kirjatut ajatuksensa muulle ryhmälle. Ajan säästämiseksi voit sopia, että jos lapset ovat kirjoittaneet huomioita kahdesta tarinasta, muulle ryhmälle kerrotaan huomiot vain jommastakummasta.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- Lapsi tunnistaa, että kaikkien ihmisten välillä on yksilöllisiä eroja
- Lapsi ymmärtää paremmin sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Voit järjestää yhdestä tai kahdesta tilanteesta pienen roolileikin, jos se tuntuu mahdolliselta ja aikaa jää. Halutessasi voit muodostaa koko tehtävän näyttelemisen ympärille niin, että lapset esittävät esimerkiksi kolme tai neljä tarinaa eri kokoonpanoissa ja muu ryhmä vastaa tukikysymyksiin esityksen perusteella.
- Vapaa keskustelu ja lasten haastaminen miettimään pienryhmissä ilmenneitä ajatuksia on toivottavaa.
- Valmistaudu selittämään lapsille, mitä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus tarkoittaa, ja käsittelemään siihen liittyvää tematiikkaa ja mahdollisia lasten esittämiä kysymyksiä.

LÄHTEET:

Family Systemic Psychotherapy and Supervision "Power of Family" – Tanja Tankosić
Girt

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Lähteet

American Academy for Pediatrics. (2017). Bright Futures Guidelines, Health Supervision of Infants, Children and Adolescents (Pg 217 - 227), 4th edition. https://downloads.aap.org/AAP/PDF/Bright%20Futures/BF4_Introduction.pdf

Council of Europe. (2020). COMPASS Manual for human rights education with young people. <https://rm.coe.int/compass-eng-rev-2020-web/1680a08e40>

IPPF. (2008). Sexual Rights: An IPPF declaration. https://www.ippf.org/sites/default/files/sexualrightsippfdeclaration_1.pdf

Lisämateriaalia

ISEAN. (2015). Sexual Orientation, Gender Identity and Expression (SOGIE) Training Package. Jakarta, ISEAN. <https://www.apcom.org/storage/2017/02/SOGIE-Training-Manual EN.pdf>

UNESCO. (2018). International technical guidance on sexuality education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>

Kokonaisuus 2: Ihmisen keho

Kokonaisuuden tavoite

Tässä kokonaisuudessa on 5–11-vuotiaille lapsille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoitus on opettaa lapsille ihmisen kehosta ja sen toiminnasta. Kokonaisuus koostuu kolmesta osasta: **Kehon osien ja niiden toimintojen nimeäminen**, **Ainutlaatuinen kehomme - Kehon muuttuminen murrosiässä** ja **Positiiviset tunteet kehossa - Mitä on hyvä kosketus?**. Jokainen osa sisältää selkeät ja yksityiskohtaiset ohjeet tehtävien toteuttamiseen sekä keskeistä tietoa, joka on hyvä lukea ennen tehtävien tekemistä. Joidenkin tehtävien toteuttamiseksi tarvitaan tulostettavaa materiaalia. Tämän materiaalin löydät klikkaamalla materiaalin nimeä.

Kokonaisuuden oppimistavoitteet

- Lapsi oppii kehon osien oikeat nimet
- Lapsi tiedostaa, että eri kehon osille on olemassa eri nimiä
- Lapsi oppii kehon perustoiminnoista
- Lapsi arvostaa omaa ja muiden kehoja sellaisina kuin ne ovat
- Lapsi tunnistaa ja tietää suku- ja lisääntymiselimet, niiden eri osat ja oikeat nimet
- Lapsi oppii suku- ja lisääntymiselinten perustoiminnoista
- Lapsi ymmärtää, että jokaisen sukuelimet ovat erilaiset ja omanlaisensa
- Lapsi ymmärtää ja arvostaa sitä, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja erilainen
- Lapsi ymmärtää, että keho muuttuu ja kehittyy lapsen kasvaessa
- Lapsi tietää yleisimmät fyysiset muutokset, jotka tapahtuvat kehossa murrosiässä
- Lapsi tietää, millainen on hyvä kosketus
- Lapsi tiedostaa, että hyvä kosketus voi rauhoittaa mieltä ja lisätä hyvinvointia
- Lapsi ymmärtää, että omaa kehoa saa koskea; se ei ole väärin tai häpeällistä
- Lapsi tietää, että toisen kehon koskemiseen tulee aina pyytää lupa

Osio 1: Kehon osien ja niiden toiminnan nimeäminen

Keskeistä tietoa

Lapset ovat kiinnostuneita omasta ja muiden kehoista: miltä keho näyttää, miten se toimii ja miksi asiat tapahtuvat niin kuin ne tapahtuvat. Kun lapset kasvavat, heidän kehonsa kehittyvät ja he tarvitsevat lisää tietoa kehoon liittyvistä muutoksista. Tiedon antaminen lapsille auttaa heitä ymmärtämään, arvostamaan ja kunnioittamaan omaa ja muiden kehoa. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2012.)

Kiinnostus omaa ja muiden kehoa kohtaan eri ikävaiheissa:

5–6-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none">• Lapset ovat kiinnostuneita kehoista: lapset tutkivat omaa ja toisten kehoja. Lääkäri- ja hoitajaleikkien kautta lapset oppivat omasta ja toistensa kehoista sekä omista ja toisten rajoista.• Lapset saattavat alkaa kokea häpeää omaan kehoonsa liittyen.• Lapset kyselevät avoimesti kysymyksiä liittyen kehoon.
7–9-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none">• Lapset saattavat alkaa tuntea olonsa epämukavaksi alastomana muiden läsnä ollessa.• Lapset eivät enää kysele kehostaan yhtä avoimesti, vaikka ovatkin kiinnostuneita oppimaan siitä lisää.
10–11-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none">• Lapset alkavat lähestyä murrosikää ja kiinnostus aikuisten seksuaalisuuteen voi lisääntyä.• Lapset etsivät omaan kehoon ja sen muutoksiin liittyvää tietoa netistä ja/tai keskustelemalla ikätovereiden kanssa.• Lapset tarvitsevat yksityiskohtaisempaa ja kattavampaa tietoa kehostaan ja sen toiminnasta.

(WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010.)

Kaikilla lapsilla on oikeus saada tietoa omasta kehostaan ja sen toiminnasta – myös intiimeistä kehonosista, kuten sukuelimistä, pepusta ja rintojen alueesta. On tärkeää tuntea oma keho, mutta saada tietoa myös muiden sukupuolien kehojen toiminnasta. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2012.)

Kaikki lapset eivät saa seksuaalikasvatusta kotona, vaikka sen antaminen on ensisijaisesti huoltajien vastuulla. Useat tekijät, kuten kasvattajan ikä, ymmärrys teemasta, kulttuuri, arvot, uskomukset, elinympäristö ja käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat siihen, miten seksuaalisuudesta ja omasta kehosta puhutaan lasten kanssa. Joskus seksuaalisuus voidaan nähdä yksinomaan yksityisenä asiana tai siihen voi liittyä häpeää, jolloin aikuiset helposti pidättäytyvät antamasta tietoa lapsille. Varhaiskasvatuksen ja koulun aikuisilla on tärkeä ja keskeinen rooli tiedon antamisessa. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010.)

Eri ikäryhmille sopivaa tietoa kehosta ja sen toiminnasta:

5–6-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> • Kaikkien kehonosien nimet ja toiminta, mukaan lukien sukuelinten nimet • Kaikkien kehot ovat ainutlaatuisia ja näyttävät erilaisilta, ja jokaisen tulisi kunnioittaa omaa ja muiden kehoa • Kiinnostus omaa kehoa kohtaan on tavanomaista ja sallittua
6–9-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> • Biologisten tyttökehon ja poikakehon erot, mukaan lukien tietoa suku- ja lisääntymiselimistä • Kehon muutokset ja yksilöllinen kehitys • Tietoa kuukautisista ja siemensyöksystä
9–11-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> • Murrosiän muutokset kehossa • Kehon hygieniä: tietoa kuukautisista ja siemensyöksystä • Suku- ja lisääntymiselimet ja niiden toiminta

(WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, UNESCO, 2018.)

Miten puhua lapsille kehosta?

Kehosta ja erityisesti intiimeistä kehonosista puhuminen voi tuntua epämukavalta, nololta ja/tai hämmäntävältä. Oikeiden sanojen löytäminen voi olla vaikeaa. On kuitenkin hyvä muistaa, että näistä aiheista puhuminen tuntuu todennäköisesti meille aikuisille epämukavammalta kuin lapsille. Pienille lapsille kaikki kehon osat ovat yhtä tärkeitä – lapsi saattaa puhua sukuelimestään yhtä avoimesti kuin korvastaan ja nenästään. Vanhemmat lapset saattavat olla hämmentyneitä ja nauraa, mutta se ei tarkoita, etteikö aihe kiinnostaisi heitä. (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2012, Planned Parenthood A, B.) On hyvä pitää mielessä, että lapset eivät seksualisoi omia kehonosiaan. Lasten seksuaalisuus on erilaista kuin nuorten tai aikuisten seksuaalisuus. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010.)

Kehoista puhuttaessa on tärkeää vastata lasten kysymyksiin rehellisesti, asiallisesti ja lasten ikä- ja kehitystasoon sopivalla tavalla. Riittää, että vastaat lasten esittämiin kysymyksiin – sinun ei tarvitse kertoa kaikkea kyseisestä asiasta. Varmista aina, että lapset ymmärtävät, mitä heille kerroit. Jos vältät puhumasta aiheesta, et vastaa lasten kysymyksiin tai käytät kiertoilmaisuja oikeiden termien sijaan, saattaa se viestiä lapsille, että intiimeistä kehonosista puhuminen ei ole sallittua. Kielteinen asenne ja puhumattomuus voi viestiä lapselle, että asiassa on jotakin, mitä pitää hävetä. (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2012, Planned Parenthood A, B.)

Aiheen puheeksi ottamista voi helpottaa pohtimalla ensin, mitä seksuaalisuus itselle merkitsee, ja miettimällä, miksi kehonosista ja niiden toiminnoista keskusteleminen on itselle haastavaa. Samalla voi pysähtyä tarkastelemaan omia seksuaalisuuteen liittyviä ajatuksiaan ja asenteitaan. Lisäksi seksuaalisuudesta puhumiseen kannattaa valmistautua etukäteen. Voit miettiä, mitä lapset saattaisivat asiasta kysyä, ja pohtia etukäteen, mitä termejä käytät. Harjoittelu yksin tai vaikka kollegan kanssa voi olla hyödyllistä. (Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2012, Åhman & Ruuhilahti, 2019, 4–7.)

On tärkeää varmistua siitä, että jokainen lapsi osaa nimetä oman kehonsa osat ja ymmärtää niiden keskeiset toiminnot. Kun lapsi osaa nimetä oman kehonsa eri osat, hän pystyy paremmin kertomaan, jos jokin on vialla – jos häneen sattuu tai jos joku on koskenut häntä sopimattomalla tavalla. (Åhman & Ruuhilahti, 2019, 9.) Lasten on osattava puhua kehostaan oikeilla termeillä – ei kiertoilmaisuilla kuten "uimapukualue" (Planned Parenthood A, B).

Esimerkkitarina:

Ave on 7-vuotta. Opettaja on huomannut jo muutaman viikon ajan, että Ave on ollut hiljainen ja vetäytyneempi kuin aiemmin. Opettaja kysyy Avelta, onko hänellä jokin hätänä. Ave kertoo, että häneen sattuu. Opettaja kysyy, mihin sattuu, mutta Ave ei oikein osaa vastata.

Opettaja on aikaisemmin kertonut, että lapsilla on uimapukualue, jonne kukaan ei saa koskea ilman lupaa. Ave tietää nimet monelle muulle kehon osalle, mutta ei sukuelimilleen. Ave vastaa, että sattuu uimapukualueelle. Opettaja kysyy, minne kohtaan uimapukualuetta. Ave hämmentyy ja vastaa, että vatsaan, koska ei löydä oikeita sanoja sille alueelle, jonne häntä sattuu. Oikeastaan häntä sattuu sukuelimiin. Aven vanhempi sisarus on iltaisin koskenut hänen sukuelimiään.

Tehtävät – osio 1

Tehtävä: Minun kehoni – kehon osien ja niiden toiminnan nimeäminen (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi oppii kehon osien oikeat nimet
- Lapsi tiedostaa, että eri kehon osille on olemassa eri nimiä
- Lapsi oppii kehon perustoiminnoista
- Lapsi arvostaa omaa ja muiden kehoja sellaisina kuin ne ovat

MATERIAALIT:

- Sinitarraa/magneetteja/teippiä
- Pelinappulat (16 kpl)
Pelinappulana toimii esim. pieni palikka, iso hamahelmi, Lego-palikka, kivi tai paperista revityt palat
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Kehon osat -kortit kasvattajalle](#) (kokonaisuuden 2 liite 2)
 - [Kehon toiminnot -kortit kasvattajalle](#) (kokonaisuuden 2 liite 3)
 - [Bingo-alustat](#) (25 kpl erilaisia) (kokonaisuuden 2 liite 1)
 - [Kehon toiminta -kortit lapsille](#) (16 kpl) (kokonaisuuden 2 liite 4)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Ennen tehtävän toteuttamista tulosta kaikki tarvittavat materiaalit (kokonaisuuden 2 liitteet 1–4). Leikkaa kuvakortit (kokonaisuuden 2 liitteet 2–4) erillisiksi korteiksi. Ota valmiiksi jokaiselle lapselle 16 pelinappulaa Bingo-peliä varten.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että he tulevat oppimaan ihmisen kehosta: eri kehon osien nimet ja siitä, miten keho toimii. Kerro lapsille, että he tulevat pelaamaan Bingo-peliä. Bingo-pelin jälkeen jatketaan vielä toista peliä, jossa hyödynnetään Bingo-alustoja.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1- Bingo-peli: kehon osien nimeäminen

Jaa jokaiselle lapselle oma Bingo-alusta (kokonaisuuden 2 liite 1) ja 16 pelinappulaa. Jokaisella Bingo-alustalla kehon osat ovat eri järjestyksessä.

Valitse satunnaisesti kehon osa -kuvakortti (kokonaisuuden 2 liite 2). Kuvakorteissa on samat kehon osat kuin Bingo-alustalla (kokonaisuuden 2 liite 1). Näytä kuvakortti lapsille ja kerro heille, mikä kehon osa on kuvassa. Jos kehon osalla on eri nimiä, kerro ne kaikki.

Lasten tehtävänä on asettaa pelinappula oikean kehon osan kohdalle Bingo-alustalla (kokonaisuuden 2 liite 1).

Valitse uusi kehon osa -kuvakortti (kokonaisuuden 2 liite 2), ja toista edelliset vaiheet 2 ja 3.

Lasten tavoitteena on saada Bingo-alustalle (kokonaisuuden 2 liite 1) suora rivi neljästä kehon osasta. Suora rivi voi muodostua vaaka- tai pystysuoraan tai vinottain.

Kun joku lapsista saa neljä kehon osaa oikeassa järjestyksessä Bingo-alustalleen (kokonaisuuden 2 liite 1), hän huutaa "Bingo!".

Jatkakaa peliä, kunnes kaikki kehon osat on käyty läpi. Lapset, jotka ovat jo saaneet bingon, voivat jatkaa pelaamista ja saada uusia bingoja, mutta ohjeista lapsia sanomaan "Bingo!" vain ensimmäisellä kerralla, kun he sen saavat.

(15 minuuttia)

Osa 2 – Yhdistä kehon toiminta -kortit Bingo-alustalle

Tämä tehtävä voidaan toteuttaa eri tavoin riippuen lasten taidoista ja keskittymisen kyvystä. Yksi vaihtoehto on jakaa lapset pienryhmiin, joissa he tekevät tehtävän itsenäisesti. Alla annetaan ohjeet tehtävän toteuttamiseksi yhtenä ryhmänä kasvattajan ohjauksessa.

Aseta yksi Bingo-alusta (kokonaisuuden 2 liite 1) seinälle tai pöydälle tai heijasta se seinälle dokumenttikameran avulla niin, että kaikki lapset näkevät sen.

Kerro ja näytä lapsille, että sinulla on 16 isompaa kuvakorttia (kokonaisuuden 2 liite 3), joita tulet näyttämään heille, ja 16 pienempää kuvakorttia (kokonaisuuden 2 liite 4), joissa on samoja kuvia, jotka sijoitetaan seinällä näkyvälle Bingo-alustalle (kokonaisuuden 2 liite 1). Kukin kortti kuvaa kehon osan toimintaa tai sitä, miten tiettyä kehon osaa käytetään. Pinoaa suuremmat kuvakortit pöydälle satunnaiseen järjestykseen. Jätä pienemmät kortit kuvapuoli ylöspäin pöydälle tai lattialle.

Nosta yksi kuvakortti (kokonaisuuden 2 liite 3) kerrallaan ja näytä se lapsille (tai pyydä lapsia ottamaan pinosta yksi kortti kerrallaan).

Tehtävänä on pohtia:

- Mitä kuvassa tapahtuu?
- Mikä kehon osa liittyy kortin kuvaan?

Lapset voivat viitata ja vastata vuorotellen kysymyksiin. Sinä tai joku lapsista voi asettaa pienemmän kuvakortin (kokonaisuuden 2 liite 4) oikeaan kohtaan Bingo-alustalla (kokonaisuuden 2 liite 1).

Käykää läpi kaikki kuvakortit (kokonaisuuden 2 liite 3). Kerro lapsille jokaisen kuvakortin kohdalla, miten kyseinen kehon osa toimii tai mihin sitä käytetään.

(20 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- kehon osien oikeat nimet
- eri kehon osille on olemassa eri nimiä
- kehon osien perustoiminnoista

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jos sinulla on mahdollisuus, laminoi Bingo-alustat, kehon osa -kortit ja kehon toiminta -kortit. Näin ne kestävät paremmin.
- Jos sinulla ei ole mahdollisuutta tulostaa materiaaleja värillisinä, tulosta ne mustavalkoisina.
- 5-6-vuotiailla lapsilla ei välttämättä ole riittävää keskittymiskykyä molempien tehtävien (Bingo-peli ja kehon toiminnot -tehtävä) tekemiseen saman tuokion aikana. Jos näin on, tehtävät voi tehdä eri päivinä. Jos päätät tehdä vain toisen tehtävistä yhden tuokion aikana, voit käyttää enemmän aikaa sen tarkempaan läpikäymiseen. Esimerkiksi pelatessanne Bingoa voit kehon osista puhuessasi kertoa myös niiden toiminnoista. Vastaavasti kun käynte läpi kehon toimintoja, voit samalla muistutella lapsille eri kehon osien nimistä.
- Kun pinoat kehon osa -kortteja ja kehon toiminnot -kortteja, on hyvä aloittaa ja lopettaa korteista, joiden luulet olevan lapsille helppoja, kuten "korva, käsi, jalka" ja "kuuntele, kosketa, hyppää". Laita pinon keskelle haastavampia kortteja, kuten "pimppi ja tissit", "pissaaminen/kuukautiset ja imetys".
- Kun näytät lapsille kehon osa -kortin Bingo-pelin aikana, kerro lapsille sen kehon osan mahdolliset eri nimet; esim. peppu, pylly, pakarat.
- Jos lapset eivät osaa kuvata kehon eri toimintoja, auta heitä vastaamisessa. Esitä mahdollisesti lapsille vastausta helpottavia kysymyksiä tai kerro heille oikea vastaus.
- Tehtävän tekeminen voi herättää lapsissa erilaisia tunteita ja reaktioita. Jotkut suhtautuvat tehtävään neutraalisti, osa voi alkaa hihittää jännityksestä, osaa voi inhottaa tai jopa ahdistaa. Tämä on sallittua. Rohkaise lapsia ymmärtämään, että kaikkien kehon osien oppiminen on tärkeää. Näin oppii ymmärtämään omaa kehoaan paremmin.
- Varaudu keskustelemaan intiimeistä kehon osista, kuten tisseistä, pepusta, pimpistä ja pippelistä, sekä aiheista, kuten kuukautisista ja pippelin kovettumisesta sekä omien sukuelinten

koskettamisesta. Nämä aiheet voivat tulla esiin lasten keskinäisissä keskusteluissa tai he voivat kysyä niistä sinulta.

- Seuraavassa on muutamia vinkkejä siihen, miten voit kertoa lapsille kehon osien toiminnoista:
 - **Silmillä** voimme nähdä. Kaikilla ihmisillä on eriväriset silmät. Joskus ihmisen näkö on huono, ja hän voi tarvita silmälaseja tai piilolinsskejä. Jotkut ihmiset ovat sokeita/näkövammaisia eivätkä näe lainkaan.
 - Käytämme **nenäämme** haistamaan erilaisia tuoksuja ja hajuja. Nenämme avulla voimme myös hengittää.
 - **Korvillamme** kuulemme. Joillakin ihmisillä voi olla heikompi kuulo, ja he tarvitsevat kuulolaitetta, joka auttaa heitä kuulemaan paremmin. Jos joku ei kuule lainkaan, hän on kuuro/kuulovammainen.
 - **Huulet** ovat osa suuta. Huulilla voimme pussata. Huulille voi laittaa huulirasvaa tai huulipunaa.
 - **Hampaat** ovat suun sisällä. Hampaat on tehty kovasta kiilteestä. Lapsella on 20 maitohammasta. Aikuisella on 32 hammasta. Hampaita käytetään ruoan pureskeluun. Hampaat on harjattava kaksi kertaa päivässä ja niistä on pidettävä huolta.
 - **Hiukset** kasvavat päässä. Jokaisen hiukset ovat erilaiset. Hiukset voivat olla lyhyet tai pitkät, suorat tai kiharat. Hiukset voivat olla vaaleat, ruskeat, mustat tai vaikka oranssit. Joillakin ihmisillä ei ole hiuksia, ja silloin he ovat kaljuja.
 - **Kädellämme** voimme koskettaa tai pitää kädessämme erilaisia esineitä. Voimme silittää kissaa, taputtaa käsillämme ja pitää toisia kädestä kiinni. Kädellä voi tuntea eri lämpötiloja ja esineiden pehmeiden tai kovuuden.
 - **Jaloilla** voimme kävellä, juosta ja hypätä. Joskus jalkamme eivät ehkä toimi kunnolla tai ne voivat olla kipeät. Tällaisissa tapauksissa ihmiset voivat käyttää liikkumisessa apuna kainalosauvoja tai pyörätuolia.
 - **Selässä** on suuria lihaksia. Selkä on vahva ja tukee kehoamme. Voimme kantaa reppua selässämme ja aikuiset voivat kantaa lasta selässään.
 - Ihmisillä on **kynnet** sormissa ja varpaissa. Kynsillä voidaan raapia ihoa, jos kutittaa. Kynnet on leikattava silloin tällöin. Jotkut ihmiset tykkäävät lakata kyntensä.
 - **Vatsa** sijaitsee kehon keskiosassa. Vatsan sisällä on mahalaukku, johon syömämme ruoka menee ja josta ruoansulatusprosessi alkaa. Vatsan alueella on myös kohtu. Kun aikuinen tulee raskaaksi, vauva kasvaa kohdussa.

- Jokaisella on **napa**. Kun vauva kasvaa raskaana olevan henkilön kohdussa, vauva saa ravintoa napanuoran kautta. Napanuora on tärkeä vauvan kasvulle.
- **Peppu** on istumista varten. Peräaukon kautta tulee pieruja ja kakkaa. Peräaukko on pakaroiden välissä.
- **Pimpin** kautta voi pissata. Pimpin alueella on kaksi aukkoa: virtsaputken suu, josta virtsa tulee, ja emättimen aukko. Vauva syntyy emättimen kautta. Nuorilla ja aikuisilla tulee yleensä joka kuukausi verta emättimestä/pimpistä. Näitä kutsutaan kuukautisiksi. Kyseessä on elimistön tavallinen toiminta eikä se ole haitallista.
- **Pippelin** kautta voi pissata. Pippelissä on yksi aukko, josta pissa tulee. Nuorilla ja aikuisilla pippelistä voi myös tulla kirkasta nestettä, jota kutsutaan siemennesteeksi. Siemenneste sisältää siittiöitä eli "vauvan siemeniä", joita tarvitaan, jos aikuiset haluavat saada lapsia. Joskus pippeli voi tulla kovaksi ja nousta pystyyn. Se on tavanomainen kehon reaktio.
- Kaikilla on **tissit**. Kun lapsi kasvaa murrosikään, tissit alkavat usein kehittyä. Kaikilla on erikokoiset tissit, ja jopa saman henkilön kaksi tissiä voivat olla erikokoiset. Kummankin tissin keskellä on nänni. Jos aikuinen saa vauvan, hänen rintansa tuottavat maitoa, ja vauva voi imeä maitoa nännin kautta saadakseen ravintoa.

LÄHDE:

Janita Tasa & Heidi Näppi, Pelastakaa Lapset ry

Tehtävä: Suku- ja lisääntymiselimet – kehon- ja elinten osien nimeäminen ja niiden perustoimintojen oppiminen (9–11-vuotiaat)

KESTO: 2 x 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tunnistaa ja tietää suku- ja lisääntymiselimet, niiden eri osat ja oikeat nimet
- Lapsi oppii suku- ja lisääntymiselinten perustoiminnoista
- Lapsi ymmärtää, että jokaisen sukuelimet ovat erilaiset ja omanlaisensa

MATERIAALIT:

- **Tulostettava materiaali:**
 - [Suku- ja lisääntymiselimet ja niiden nimet](#) (kokonaisuuden 2 liite 5)
 - [Suku- ja lisääntymiselinten toiminnot tehtävämoniste](#) (kokonaisuuden 2 liite 6)
 - [Sukuelimet-sanasokkelo](#) (kokonaisuuden 2 liite 7)

OHJEET:

Huomioi.

Nämä kaksi oppituntia on suunniteltu toteutettavaksi kahtena 45 minuutin oppituntina. Jos mahdollista, pidä oppitunnit peräkkäin.

1. OPPITUNTI: Suku- ja lisääntymiselinten nimet -tehtävämoniste

Etukäteisvalmistelut:

Ennen tehtävän toteuttamista tulosta niin monta settiä materiaaleja (kokonaisuuden 2 liite 5) kuin sinulla on pareja/pienryhmiä.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että he tulevat oppimaan suku- ja lisääntymiselimistä: pimpistä/vulvasta, pippelistä/peniksestä, kohdusta jne.

Kerro lapsille, että kaikkien on hyvä tuntea erilaiset kehot ja niiden osat riippumatta mitä sukupuolta on. Jokaisen on hyvä tuntea, miten oma ja toisen sukupuolen keho toimii. Näin he voivat paremmin ymmärtää kehon toimintoja ja ilmaista itseään esim., jos jokin tuntuu omassa kehossa epätavalliselta, jos johonkin sattuu tai jos joku on koskettanut heidän kehoaan sopimattomalla tavalla.

Kerro myös, että tehtävämonisteissa on kuvia erilaisista sukuelimistä. Jokaisen sukuelimet näyttävät erilaisilta eikä ole kahta samanlaista. Jokaisen keho on juuri sellainen kuin se on. Kerro lapsille, että he saavat kolme tehtävämonistetta (kokonaisuuden 2 liite 5). Tehtävänä on nimetä kuvissa olevat elimet/elinten osat.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Jaa lapset pareiksi tai pienryhmiin (riippuen ryhmän koosta ja siitä, kuinka monta tulostetta materiaalista sinulla on) ja anna kullekin parille/pienryhmälle kolme tehtävämonistetta (kokonaisuuden 2 liite 5).

(2 minuuttia)

Kerro lapsille, että heillä on monisteet, jossa on kuva pimpistä/vulvasta, kohdusta ja muista lisääntymiselinten osista sekä pippelistä/peniksestä ja muista lisääntymiselinten osista. Lisäksi kahdella tehtävämonisteella on kuvia erinäköisistä sukuelimistä. Kerro lapsille, että tehtävänä on kirjoittaa tehtävämonisteella osoitettuihin kohtiin elinten/elinten osien oikeat nimet. Elinten/elinten osien oikeat nimet löytyvät jokaiselta tehtävämonisteelta.

(5 minuuttia)

Lapset voivat aloittaa tehtävän tekemisen miltä monisteelta vain. Järjestyksellä ei ole väliä. Kiertele luokassa, kun lapset tekevät tehtävää. Ohjaa heitä tarvittaessa.

(15 minuuttia)

Kun lapset ovat tehneet tehtävän, käy se läpi heidän kanssaan. Voit esimerkiksi heijastaa oikeat vastaukset sisältävät tehtävämonisteet valkokankaalle. Kysy lapsilta, millaista tehtävän tekeminen oli ja onnistuivatko he saamaan sen valmiiksi. Muistuta lapsia erinäköisistä sukuelimistä ja kerro heille, että kaikki ihmiset ovat omanlaisiaan ja ainutlaatuisia. Voit halutessasi käsitellä aihetta tarkemmin. Vastaa lasten esittämiin kysymyksiin totuudenmukaisesti ja ikätasoisesti.

(13 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- suku- ja lisääntymiselinten oikeat nimet
- jokaisen sukuelimet ovat erinäköiset ja ainutlaatuiset

(5 minuuttia)

2. OPPITUNTI: Suku- ja lisääntymiselinten toiminnot ja sanasokkelo

Etukäteisvalmistelut:

Ennen tehtävien toteuttamista tulosta niin monta settiä materiaalia (kokonaisuuden 2 liitteet 6 ja 7) kuin sinulla on pareja/pienryhmiä.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että he jatkavat suku- ja lisääntymiselimiin tutustumista. Edellisellä oppitunnilla lapset oppivat suku- ja lisääntymiselinten ja niiden osien oikeat nimet. Jos tämä oppitunti ei jatku heti toisen oppitunnin perään, voit muistuttaa lapsia suku- ja lisääntymiselimistä näyttämällä heille tehtävämonisteita, joita he tekivät oppitunnilla, jossa aihetta käsiteltiin (kokonaisuuden 2 liite 5). Kerro lapsille, että nyt he tulevat oppimaan suku- ja lisääntymiselinten perustoiminnoista. Tämän jälkeen puhutte eri nimistä, joita sukuelimille on olemassa.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1 – Suku- ja lisääntymiselinten toiminnot -tehtävämoniste

Tämä tehtävä voidaan tehdä yksin, pareittain tai pienryhmissä (riippuen siitä, kuinka monta tulostetta tehtävämonisteesta sinulla on). Jaa suku- ja lisääntymiselinten toiminnot -tehtävämoniste (kokonaisuuden 2 liite 6) lapsille. Kerro heille, että tehtävämonisteen vasemmalla puolella on elinten osat ja oikealla puolella selitykset elinten osien toiminnalle. Tehtävänä on yhdistää oikea elimen osa oikeaan toimintoon.

(2 minuuttia)

Ohjeista lapsia aloittamaan tehtävän tekeminen (kokonaisuuden 2 liite 6). Kiertele luokassa lasten tehdessä tehtävää. Ohjaa heitä tarvittaessa.

(10 minuuttia)

Käykää lopuksi yhdessä läpi tehtävämoniste (kokonaisuuden 2 liite 6).

(10 minuuttia)

Osa 2 – Sukuelin-sanasokkelo

Tämän tehtävän tarkoitus on puhua sukuelinten eri nimistä turvallisessa luokkaympäristössä. Sukuelimille on olemassa useita nimityksiä. Tavoitteena on ymmärtää, mitkä sanat ovat neutraaleja ja sallittuja käyttää ja mitkä sanat ovat loukkaavia, ja mitä ei ole hyvä käyttää.

Tehtävä voidaan tehdä yksin, pareittain tai pienryhmissä (riippuen siitä, kuinka monta tehtävämonistetta sinulla on). Jaa sanasokkelo (kokonaisuuden 2 liite 7) lapsille. Kerro lapsille, että tehtävämonisteella on sanasokkelo, jonka alla on erilaisia sukuelimiin liittyviä sanoja. Tehtävänä on löytää ja merkitä löydetyt sanat sanasokkelosta.

(3 minuuttia)

Ohjeista lapsia aloittamaan tehtävän tekeminen. Kiertele luokassa lasten tehdessä tehtävää. Ohjaa heitä tarvittaessa.

(5 minuuttia)

Kun tehtävämoniste (kokonaisuuden 2 liite 7) on täytetty, näytä lapsille tehtävämoniste, jossa on oikeat vastaukset. Kysy sitten lapsilta:

- Oliko sanasokkelossa sanoja, joita ette tiedneet?
- Mitkä nämä sanat olivat?
- Tuleeko mieleenne sanoja, joita ei ollut sanasokkelossa?

Keskustelkaa eri sanoista, niiden merkityksistä ja käyttötavoista. Kerro, että sanasokkelon sanat ovat neutraaleja ja niitä voidaan käyttää kuvaamaan sukuelimiä. On myös joitakin sanoja, joita käytetään haukkumasanoina. Näitä sanoja ei tule käyttää.

(5 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- suku- ja lisääntymiselinten eri osat ja oikeat nimet
- suku- ja lisääntymiselinten perustoiminnoista
- jokaisen sukuelimet ovat erilaiset ja omanlaisensa

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jaa lapset pienryhmiin niin, että jokaisessa ryhmässä on eri sukupuolen edustajia. Ei ole mielekästä jakaa lapsia ryhmiin, joissa on pelkästään saman sukupuolen edustajia, sillä kaikkien lasten on hyvä oppia erilaisista kehoista ja niiden toiminnasta.
- Sukuelimistä on hyvä puhua sukupuolisensitiivisellä tavalla. Puhuttaessa biologisen tytön elimistä, voit esimerkiksi puhua kehosta, jossa on pimppi/vulva ja kohtu.
- Suku- ja lisääntymiselimet -tehtävämonisteen täyttäminen voi herättää lapsissa erilaisia tunteita ja reaktioita. Jotkut saattavat suhtautua tehtävään neutraalisti, jotkut saattavat alkaa hihittää ja jotkut voivat kokea sen epämiellyttäväksi tai jopa ahdistavaksi. Tämä on sallittua. Rohkaise lapsia ymmärtämään, että kehon kaikkien osien oppiminen on tärkeää. Tämä auttaa heitä ymmärtämään kehoaan ja sen toimintoja paremmin.
- Käytä ikäkaudelle sopivia sanoja sukuelimille, kuten pimppi/vulva ja pippeli/penis. Kerro, että sukuelimillä on monia eri nimiä.
- Lasten tehdessä tehtäviä kävele ympäri luokkahuonetta. Kannusta, tue ja auta lapsia tarvittaessa tehtävien teossa.
- Kun puhut erilaisista ja erinäköisistä sukuelimistä, on huomioitava, että luokassa voi olla lapsia, joiden sukuelimiä on silvottu. Näiden lasten sukuelimet eivät ole välttämättä hyvät sellaisena, kuin ovat, sillä niihin voi sattua ja lapsilla voi silpomisen seurauksena olla erilaisia vaivoja (esim. virtsaamiseen liittyen). Voit tarvittaessa ja sensitiivisesti nostaa tämän huomion esiin tehtävän yhteydessä esimerkiksi toteamalla, että joskus lapsen sukuelimiä on leikattu ja joissakin kulttuureissa se on osa perinnettä (niin tyttöjen kuin poikien ympärileikkaus). Tällöin sukuelimet voivat näyttää erilaiselta, kuin ne näissä kuvissa ovat. Sukuelimiä ei tulisi silpoa, ne ovat hyvät sellaisena kuin ovat. Joskus pippelin esinahka voi olla kireä ja silloin terveydellisistä syistä se voidaan leikata lääkärin toimesta.
- Tehtävä sukuelinten eri nimistä voi herättää lapsissa riehakkuutta, mikäli he nostavat esiin haukkumasanoina käytettyjä nimiä elimille. Se on tässä tehtävässä sallittua, mutta tilannetta on hyvä rajata ja korostaa, että kyseiset sanat ovat haukkumasanoja, joita ei tule käyttää.

LÄHDE:

Janita Tasa & Heidi Näppi, Pelastakaa Lapset ry

Suku- ja lisääntymiselimet -tehtävämonisteiden kuvitukset (moduulin 2 liite 5) on tehnyt Erja Keränen (opettaja, seksuaaliterapeutti)

Osio 2: Ainutlaatuinen kehomme – kehon kehittyminen murrosiän aikana

Keskeistä tietoa

Tässä osiossa keskitytään muutoksiin, joita kehossa tapahtuu lapsen kasvaessa murrosikäen. Nuoremmille (5–8-vuotiaat) lapsille voi keskittyä puhumaan kehon monimuotoisuudesta ja siitä, että jokainen on ainutlaatuinen sellaisena kuin on.

Monimuotoinen keho

Kehojen monimuotoisuudesta ja siitä, kuinka me kaikki olemme erilaisia, on tärkeä puhua lasten kanssa. Tämä on tärkeää myönteisen kehonkuvan muodostumisen kannalta ja se edistää myös oman ja muiden kehojen kunnioittamista. Me aikuisina näytämme lapsille esimerkkiä, ja on tärkeää vahvistaa lasten ymmärrystä ja taitoja arvostaa itseään ja muita juuri sellaisina kuin he ovat. On tärkeää korostaa, että kaikki kehot ovat erimuotoisia, -kokoisia ja -värisiä ja että jokainen on arvokas ja ainutlaatuinen sellaisena kuin on. Mikään keho ei ole toista parempi tai huonompi.

Jotta omaa kehoa voi pitää arvokkaana ja hyvänä, on tärkeää, että lapset ymmärtävät, että kyse ei ole siitä, miltä he näyttävät, vaan siitä, mitä kaikkea mahtavaa ja hienoa he pystyvät tekemään kehollaan (Planned Parenthood A, B). On hyvä kannustaa lapsia arvostamaan ja olemaan ylpeitä siitä, missä he ovat hyviä: jollakin on vahvat jalat ja hän osaa hypätä korkealle ja jollakin on hyvä koordinaatiokyky ja hän osaa pelata jalkapalloa jne.

Murrosikä

Lasten jaottelemisen sukupuoliin on usein tarpeetonta, mutta murrosiän muutosten kuvaamisen kannalta on tässä kohtaa järkevää osittain puhua tytöistä ja pojista. On tärkeä muistaa, että jokainen lapsi ja kasvava nuori voi kokea sukupuolensa olevan jotakin muuta kuin tyttö tai poika. Sukupuolia on monia.

Lapsen kasvaessa kehossa tapahtuu monenlaisia muutoksia. Tällöin puhutaan murrosiästä ja murrosiän tuomista kehollisista muutoksista. Muutokset kertovat siitä, että keho toimii niin kuin pitää. Murrosikä alkaa tavallisesti 8–14-vuotiaana ja kestää useamman vuoden ajan. Biologisilla tytöillä estrogeeni ja biologisilla pojilla testosteroni ovat murrosiän muutosten taustalla olevia tärkeitä hormoneita. (Terveyskylä 2022.) Jokainen lapsi ja nuori kokee murrosiän muutokset eri tavalla, eri aikoina ja omassa tahdissaan (Åhman & Ruuhilahti, 2019, 22–23).

Biologisilla tytöillä murrosikä alkaa yleensä 8–13-vuotiaana ja heillä ensimmäinen murrosiän merkki on rintojen kehittyminen. Rinnat voivat alkuun tuntua aroilta. Häpykarvoitusta alkaa ilmaantua tyttöpuolisilla useimmin rintojenkasvun jo alettua, yleensä 9–13-vuotiaana. Pituuskasvu alkaa usein samoihin aikoihin kuin rintojen kehitys. Tyttöpuolisilla häpyhuulet voivat kasvaa ja tummua väriltään. Kuukautiset alkavat keskimäärin 10–14-vuotiaana. Kuukautiset voivat alkuvuosina olla epäsäännölliset eli ne eivät välttämättä tule joka kuukausi. (Terveyskylä 2022.)

Biologisilla pojilla murrosikä alkaa yleensä biologisia tyttöjä myöhemmin, tavallisesti 9–14-vuoden iässä. Poikapuolisten ensimmäisiä murrosiän merkkejä ovat yleensä kiven koon kasvaminen ja niiden ihon värin tummuminen sekä hien erityksen lisääntyminen. Nämä muutokset alkavat yleensä 9–13-vuoden iässä. Peniksen ja häpykarvoituksen kasvu alkavat yleensä kiven kasvua myöhemmin. Noin puolella poikapuolisista rintakudos kasvaa ja rinnat näyttävät turpeilta. Tämä väistyy muutaman kuukauden tai vuoden aikana. Pituuskasvu, äänenmurros ja kasvojen karvoituksen kasvu ajoittuvat murrosiän loppupuolelle. (Terveyskylä 2022.)

Lisäksi kaikilla lapsilla ja nuorilla esiintyy tyypillisesti seuraavia murrosikään liittyviä muutoksia: Lihasmassan lisääntyminen, kehon muodon muutokset (lantio ja hartiat levenevät), iho ja hiukset rasvoittuvat, kasvoihin ja/tai selkään voi tulla näppylöitä tai aknea, karvoitus kasvaa kainaloissa ja raajoissa ja hikoilu lisääntyy, usein myös hien haju voimistuu. (Terveyskylä 2022.)

Eri ikäryhmille sopivaa tietoa murrosiästä:

5–6-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none">• Jokaisen keho on erilainen• Jokaisen keho kehittyy omaan tahtiinsa lapsen kasvaessa – perustietoa murrosiästä• Kasvaessa kehossa tapahtuu monia muutoksia• Murrosikä on tavanomainen osa nuoreksi ja aikuiseksi kasvamista
6–9-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none">• Kehon yksilöllinen kehitys• Kehossa tapahtuvat muutokset murrosiässä• Perustietoa kuukautisista, erektiosta ja siemensyöksystä
9–11-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none">• Tietoa murrosiässä tapahtuvista fyysisistä muutoksista• Murrosiän eteneminen• Suku- ja lisääntymiselinten toiminta:<ul style="list-style-type: none">○ Kuukautiskierto○ Fyysiset oireet ja tuntemukset, joita kuukautisten aikana voi olla○ Kiihottumisesta johtuvat tai ilman erityistä syytä tulevat erektiot ja yölliset siemensyöksyt ja se, että tämä on tavanomainen asia murrosiässä

(WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, UNESCO, 2018.)

Mitä ja miten puhua lapsille murrosiästä?

Lapset tarvitsevat ja ovat oikeutettuja tietoon kehossa tapahtuvista murrosiän muutoksista. Murrosiän muutoksista tulee kertoa lapsille hyvissä ajoin, jo ennen kuin murrosikä alkaa. Varhaisessa vaiheessa annettu tieto vahvistaa ja lisää lasten tietotasoa, ja näin he pystyvät paremmin ottamaan vastaan nämä mahdollisesti jännittävältä tuntuvat muutokset. (Åhman & Ruuhilahti, 2019, 22–23.)

Jotkut lapset suhtautuvat murrosikään odottavaisesti ja positiivisesti, kun taas joillekin se voi tuntua pelottavalta ja epämiellyttävältä. Kehon muuttuessa lapset tulevat usein tietoisemmiksi omasta vartalostaan ja saattavat vertailla itseään muihin lapsiin (Åhman & Ruuhilahti, 2019, 22–23). Sosiaalinen media ja siellä nähty sisältö voivat vaikuttaa kehittyvän lapsen itsetuntoon ja oman kehon arvostamiseen negatiivisesti. Onkin erityisen tärkeää vahvistaa sitä, että jokainen lapsi on omanlaisensa ja hyvä juuri sellaisena kuin on. On hyvä kertoa, että esimerkiksi sosiaalisessa mediassa nähdyt kuvat saattavat olla muokattuja ja vääristävät kehoa (Åhman & Ruuhilahti, 2019, 57).

Murrosiän mukanaan tuomat muutokset saattavat tuntua erityisen epämiellyttäviltä nuorista, jotka samaan aikaan pohtivat omaa seksuaalista suuntautumistaan ja/tai mahdollista sukupuoli-identiteettiään. Murrosiän joskus voimakkaatkin keholliset muutokset saattavat aiheuttaa epätoivon hetkiä kehon muuttuessa päinvastaiseen suuntaan nuoren omasta sukupuolen kokemuksesta. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus.) Lapsen epävarmuutta ja mahdollisesti epämiellyttävää oloa voi lievittää vahvistamalla lapsen ainutlaatuisuutta ja sitä, että hän saa olla juuri sellainen kuin on. Lapselle on hyvä kertoa, että keholliset muutokset tulevat väistämättä, mutta niiden kanssa voi oppia elämään.

Seksuaalikasvatuksen ja kehon muutoksista puhumisen tulee olla myös kulttuurisesti sensitiivistä. On hyvä tiedostaa, että eri kulttuuritaustoista tulevat lapset saattavat pitää murrosiän muutoksista puhumista hankalana tai lapsen perheeltä tulee viestiä, että nämä ovat asioita, joita lapsen ei tarvitse oppia. Joissakin perheissä seksuaalisuuden teemoista ei puhuta ja esimerkiksi kehon muutoksia, kuten kuukautisia, pidetään yksityisinä asioina. Kaikki lapset ovat kuitenkin oikeutettuja tietoon ja tämä on kaikille perheille hyvä kertoa. Yksikään lapsi ei saisi jäädä seksuaalikasvatuksen ulkopuolelle.

Tehtävät - osio 2

Tehtävä: Jokainen keho on ainutlaatuinen: murrosiän merkit (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi ymmärtää ja arvostaa sitä, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja erilainen
- Lapsi ymmärtää, että keho muuttuu ja kehittyy lapsen kasvaessa
- Lapsi tietää yleisimmät fyysiset muutokset, jotka tapahtuvat kehossa murrosiässä

MATERIAALIT:

- Tulostettava materiaali:
 - [Erilaiset kehot -palapeli](#) (kokonaisuus 2 liite 8)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Ennen tehtävän toteuttamista tulosta niin monta settiä Erilaiset kehot -palapeliä (kokonaisuuden 2 liite 8) kuin sinulla on pienryhmiä.

Yhdellä A4-arkilla on kolme erilaista hahmoa. Leikkaa nämä hahmot erilleen toisistaan. Leikkaa tämän jälkeen jokainen hahmo kahteen osaan katkoviivaa pitkin (ylä- ja alavartalon osat).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan kehoista: siitä, että kehomme näyttävät erilaisilta ja olemme kaikki ainutlaatuisia sellaisina kuin olemme. Kerro lapsille, että tulette puhumaan myös muutoksista, joita kehossa tapahtuu, kun lapsi kasvaa nuoreksi. Näitä muutoksia ja vaihetta, jossa nämä muutokset tapahtuvat, kutsutaan murrosiäksi. Voit kertoa lapsille esimerkkejä joistakin murrosiän muutoksista tai kysyä lapsilta, osaavatko he kertoa niistä. Kerro lapsille, että he saavat pelata palapeliä, jossa he pääsevät muodostamaan erilaisia hahmoja ja erilaisia kehoja (kokonaisuuden 2 liite 8).

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Ryhmän koon mukaan jaa ryhmä joko kahteen tai useampaan pienryhmään. Yhdessä ryhmässä on hyvä olla enintään 5–7 lasta.

(3 minuuttia)

Asettele palapelin hahmojen palat pöydille tai lattialle: sekoita ylä- ja alavartalon palat ja aseta ne erillisiin pinoihin. Kerro lapsille, että pöydällä on kaksi pinoa palapelin paloja. Toisessa pinossa on hahmojen ylävartaloita ja toisessa pinossa alavartaloita.

(2 minuuttia)

Lasten tehtävänä on luoda palapelin paloista erilaisia ja eri näköisiä hahmoja. Huom.: Tarkoituksena ei ole löytää palapelin osista vastinpareja, vaan luoda erinäköisiä hahmoja. Kiertele ryhmien joukossa lasten tehdessä tehtävää.

(10 minuuttia)

Kun ryhmät ovat muodostaneet palapelin paloista valmiita hahmoja, pyydä lapsia tarkastelemaan luotuja hahmoja: millaisia hahmoja ja erilaisia kehoja heillä on edessään? Valitse sitten 8–10 hahmoa ja aseta ne pöydälle tai seinälle niin, että kaikki voivat nähdä ne.

(5 minuuttia)

Keskustelkaa yhdessä lasten muodostamista erilaisista hahmoista.

Voit kysyä:

- Miltä hahmot näyttävät?
- Mitä yhteistä hahmoilla on?
- Mikä hahmoissa on erilaista?
- Mitä ainutlaatuista hahmoissa on?

Kerro lapsille, että hahmoissa olevat nuoret ovat tulleet murrosikään ja heidän kehonsa kasvaa ja muuttuu. Myös murrosikäisen nuoren mielessä tapahtuu muutoksia ja tunteiden myllerrystä. Murrosikäiset nuoret voivat olla iloisia, surullisia ja vihaisia, aivan kuten nuoremmatkin lapset. Kaikki kokevat erilaisia tunteita, mutta murrosiässä tunteet ja niiden vaihtelut voivat olla voimakkaampia. Voit kysyä lapsilta, mitä murrosikään liittyviä muutoksia he näkevät hahmojen kehoissa. Keskustelkaa murrosiän muutoksista lasten ikä ja kehitystaso huomioiden.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja erilainen
- keho muuttuu ja kehittyy lapsen kasvaessa
- perustietoa murrosiän muutoksista

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jos sinulla on mahdollisuus, voit laminoida palapelin palat. Näin ne kestävät kauemmin ja voit käyttää niitä useita kertoja.
- Jos sinulla ei ole mahdollisuutta tulostaa materiaaleja värillisinä, tulosta ne mustavalkoisina.
- Korosta lapsille, että jokaisen keho on erilainen. Jokaisen ihmisen kehossa on samat kehon osat ja kehomme toimii samalla tavalla, mutta jokainen ihminen näyttää erilaiselta. Jokainen on arvokas sellaisena kuin on.
- Lasten kanssa on hyvä käydä läpi tehtyjen hahmojen avulla yleisimmät murrosiän muutokset kehossa ja mielessä. Jos jotkut murrosiän muutoksista ei näy hahmoissa, kerro niistä lapsille.
- Johdattele keskustelua rohkeasti intiimeihin kehon osiin kuten sukuelimiin ja rintoihin. Voitte esimerkiksi pohtia, missä kaikkialla ihmisillä kasvaa karvoja. Voit kysyä lapsilta, esim. "Kasvaako pikkuhousujen alla olevassa kehon osassa karvoja?" Voit myös todeta, että kaikki kehon osat kasvavat, kun vanhenemme: kädet kasvavat pituutta, aivot kehittyvät, rinnat kasvavat ja kehittyvät ja pippeli ja kivekset kasvavat ja muuttuvat.
- Valmistaudu lasten suoriin kysymyksiin kehoon liittyen. Valmistaudu esimerkiksi puhumaan kuukautisista, pippelin kovettumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta.
- Korosta lapsille, että murrosiän muutokset ovat normaali osa lapsen kasvua nuoreksi ja aikuiseksi. Jokainen lapsi kasvaa murrosikänsä omaan tahtiinsa ja jokaisella lapsella murrosiän muutokset ovat erilaisia.
- Kannusta kysymyksiin ja avoimeen vuoropuheluun ja anna lasten kysyä kaikkea, mitä heille tulee mieleen.

LÄHDE:

Janita Tasa & Heidi Näppi, Pelastakaa Lapset ry

Tehtävä: Jokainen keho on ainutlaatuinen: murrosiän merkit (9–11-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi ymmärtää ja arvostaa sitä, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja erilainen
- Lapsi ymmärtää, että keho muuttuu ja kehittyy lapsen kasvaessa
- Lapsi tietää yleisimmät fyysiset muutokset, jotka tapahtuvat kehossa murrosiässä

MATERIAALIT:

- Tulostettava materiaali:
 - [Erilaiset kehot -palapeli](#) (kokonaisuuden 2 liite 8)
 - [Murrosiän muutokset -tehtävämoniste](#) (kokonaisuuden 2 liite 9)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Ennen tehtävän toteuttamista tulosta niin monta settiä Erilaiset kehot -palapeliä (kokonaisuuden 2 liite 8) kuin sinulla on pienryhmiä.

Yhdellä A4-arkilla on kolme erilaista hahmoa. Leikkaa nämä hahmoterilleen toisistaan. Leikkaa tämän jälkeen jokainen hahmo kahteen osaan katkoviivaa pitkin (ylä- ja alavartalon osat).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan kehoista: siitä, että kehomme näyttävät erilaisilta ja olemme kaikki ainutlaatuisia sellaisina kuin olemme. Kerro lapsille, että tulette puhumaan myös muutoksista, joita kehossa tapahtuu, kun lapsi kasvaa nuoreksi. Näitä muutoksia ja vaihetta, jossa nämä muutokset tapahtuvat, kutsutaan murrosiäksi. Voit kysyä lapsilta, mitä heille tulee mieleen murrosiästä ja murrosiän tuomista muutoksista. Kerro lapsille, että he saavat pelata palapeliä, jossa he pääsevät muodostamaan erilaisia hahmoja ja erilaisia kehoja (moduulin 2 liite 8).

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Ryhmän koon mukaan jaa ryhmä joko kahteen tai useampaan pienryhmään. Yhdessä ryhmässä on hyvä olla enintään 5–7 lasta.

(3 minuuttia)

Asettele palapelin hahmojen palat pöydille tai lattialle: sekoita ylä- ja alavartalon palat ja aseta ne erillisiin pinoihin. Kerro lapsille, että pöydällä on kaksi pinoa palapelin paloja. Toisessa pinossa on hahmojen ylävartaloita ja toisessa pinossa alavartaloita.

(2 minuuttia)

Lasten tehtävänä on luoda palapelin paloista erilaisia ja eri näköisiä hahmoja. Huom.: Tarkoituksena ei ole löytää palapelin osista vastinpareja, vaan luoda erinäköisiä hahmoja. Kiertele ryhmien joukossa lasten tehdessä tehtävää.

(10 minuuttia)

Kun ryhmät ovat muodostaneet palapelin paloista valmiita hahmoja, pyydä lapsia tarkastelemaan luotuja hahmoja: millaisia hahmoja ja erilaisia kehoja heillä on edessään? Mikä hahmoissa on samaa ja mikä erilaista? Korosta lapsille, että jokainen ihminen on erilainen ja omanlaisensa ja juuri hyvä sellaisena kuin on.

(2 minuuttia)

Jaa pienryhmille murrosiän muutokset -tehtävämoniste (kokonaisuuden 2 liite 9). Ohjeista lapsia vastaamaan tehtävämonisteen kysymyksiin yhdessä. Yksi ryhmän lapsista voi toimia kirjurina.

(10 minuuttia)

Tehtävämonisteella olevat kysymykset:

1. Minkälaisia murrosiän muutoksia palapelin hahmoilla on?
2. Mitkä ovat tyypillisimmät murrosiän muutokset? Listatkaa ne tehtävämonisteelle.

Kun pienryhmät ovat saaneet tehtävän tehtyä, pyydä kutakin ryhmää mainitsemaan esim. 3–4 murrosiän muutosta. Keskustelkaa näistä muutoksista. Nosta lisäksi esiin muutoksia, joita lapset eivät maininneet.

(10 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja erilainen
- keho muuttuu ja kehittyy lapsen kasvaessa
- yleisimmät murrosiän muutokset

(3 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jos sinulla on mahdollisuus, voit laminoida palapelin palat. Näin ne kestävät kauemmin ja voit käyttää niitä useita kertoja.
- Jos sinulla ei ole mahdollisuutta tulostaa materiaaleja värillisinä, tulosta ne mustavalkoisina.
- Korosta lapsille, että jokaisen keho on erilainen. Jokaisen ihmisen kehossa on samat kehon osat ja kehomme toimii samalla tavalla, mutta jokainen ihminen näyttää erilaiselta. Jokainen on arvokas sellaisena kuin on.
- Käy lasten kanssa läpi yleisimmät murrosiän muutokset. Jos jotkut murrosiän muutoksista eivät tule esiin palapelin hahmoissa, kerro niistä lapsille.
- Johdattele keskustelua rohkeasti intiimeihin kehon osiin kuten sukuelimiin ja rintoihin. Voitte esimerkiksi pohtia, missä kaikkialla ihmisillä kasvaa karvoja. Voit kysyä lapsilta, esim. "Kasvaako pikkuhousujen alla olevassa kehon osassa karvoja?". Voit myös todeta, että kaikki kehon osat kasvavat, kun vanhenemme: kädet kasvavat pituutta, aivot kehittyvät, rinnat kasvavat ja kehittyvät ja pippeli ja kivekset kasvavat ja muuttuvat.
- Valmistaudu lasten suoriin kysymyksiin kehoon liittyen. Valmistaudu esimerkiksi puhumaan kuukautisista, pippelin kovettumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta.
- Korosta lapsille, että murrosiän muutokset ovat normaali osa lapsen kasvua nuoreksi ja aikuiseksi. Jokainen lapsi kasvaa murrosikänsä omaan tahtiinsa ja jokaisella lapsella murrosiän muutokset ovat erilaisia.
- Kannusta kysymyksiin ja avoimeen vuoropuheluun ja anna lasten kysyä kaikkea, mitä heille tulee mieleen.

LÄHDE:

Janita Tasa & Heidi Näppi, Pelastakaa Lapset ry

Osio 3: Positiivinen tunne kehossa – Millainen on hyvä kosketus?

Keskeistä tietoa

Tässä osiossa käsitellään positiivisia tunteita ja hyvän olon tunnetta kehossa. Lasten on tärkeää tiedostaa ja ymmärtää, että hyvä olo, oman itsensä hyvänä pitäminen ja toisten lähellä oleminen on usein ihana asia ja lisää hyvinvointia. Tässä osiossa käsitellään myös omien sukuelinten koskettamista. Tämä teema on monelle aikuiselle asia, josta voi olla vaikea puhua lapsille. Oman kehon koskettamista ja nautinnon kokemusta ja näistä puhumista saatetaan pitää, kasvatuksesta ja kulttuureista riippumatta, häpeällisenä. On kuitenkin tosiasia, että jo pieni lapsi koskettelee sukuelimiään ja se voi tuntua hyvältä. Murrosikäinen lapsi voi saada omien sukuelinten koskettamisesta seksuaalista nautintoa. Se, että asioita käsitellään tässä osiossa, ei tarkoita sitä, että sinun pitää puhua näistä asioista lapsille. Ammattilaisen on kuitenkin tärkeä tietää näistä asioista. Sinä saat puhua oman kehon koskettamisesta ja hyvästä olostasi, koska se on yksi seksuaalikasvatukseen liittyvä osa-alue, joista lapsilla on oikeus saada ikätasoisia tietoja.

Hyvän olon kokeminen kehossa

Tunteet ja kehossa ilmenevät tuntemukset ovat vahvassa yhteydessä toisiinsa. Se, mitä tunnet mielessämme, tuntuu ja näyttäytyy kehossa erilaisina tuntemuksina. (Nummenmaa ym., 2013.) Lapselle kehon tuntemukset ovat usein hyvin konkreettisia. Siinä vaiheessa, kun lapsi ei vielä osaa sanoittaa tuntemuksiaan, voi tunnekokemus näkyä kehonkielenä ja kehollisina reaktioina (Kaiser, 2022). Tunteet tuntuvat samalta kehossa riippumatta henkilön kielestä, kulttuurista tai sosiaalisesta taustasta. Ilo lämmittää ja keventää koko kehoa päästä varpaisiin. Vastaavasti alakuloisuus muuttaa kehoa kauttaaltaan painavaksi, tunnottomammaksi. (Nummenmaa ym., 2013.) Kehon erilaisten tunteiden sanoittaminen voi auttaa lasta havaitsemaan kehossa tapahtuvia muutoksia ja sitä kautta myös tunteita (Meriluoto, 2018).

Tunteet ja kehollisuus ovat tärkeitä asioita kasvavan ja kehittyvän lapsen elämässä. Kehon tarvitsee kosketusta voidakseen hyvin ja kasvaakseen seksuaalisesti tasapainoiseksi. Oman itsensä hyvänä pitäminen ja läheisyys muiden ihmisten kanssa on niin lapselle, nuorelle kuin aikuisellekin tärkeää.

Lapsen lähellä oleminen, halaaminen, silittäminen ja pussaaminen lisää lapsen hyvinvointia, itsetuntoa ja oman itsensä arvostamista. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, s. 26, Biljdjushkin & Ruuhilahti 2012; s. 33, 58.)

Lapsille on hyvä opettaa, että positiivisia tunteita saa näyttää, ja on hyvä osoittaa toisille läheisyyttä esimerkiksi halaamalla tai pitämällä kädestä kiinni. Jokainen lapsi on kuitenkin erilainen: toinen tykkää läheisyydestä ja toinen ei. Onkin tärkeää kunnioittaa lapsen omia rajoja – jos lapsi ei halua tulla halatuksi, se on täysin ok. Jokainen ihminen saa itse päättää, kuka häneen koskee ja miten.

Eri ikäryhmille sopivaa tietoa positiivisesta seksuaalisuudesta:

5–6-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> • On sallittua tuntee olonsa hyväksi toisen lähellä ja kokea läheisyyttä • On sallittua tuntee olonsa hyväksi omassa kehossaan • Seksuaaliset tunteet, kuten läheisyys ja nautinto, ovat tunteita muiden tunteiden ohella • Tunteet koetaan kehossa eri tavoin
6–9-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> • Tuntemukset, nautinto ja mielihyvä omaa kehoa kosketellessa
9–11-vuotiaat	<ul style="list-style-type: none"> • Fyysinen kosketus saa tuntua hyvältä (esim. halailu, hyväily, suuteleminen tai seksi) • On ok tuntee olonsa hyväksi omassa kehossaan • Seksuaalisuus on myönteinen osa ihmisen elämää sen kaikissa vaiheissa • On sallittua suhtautua uteliaasti tunteisiin, kehon tuntemuksiin ja seksuaalisuuteen

(WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, UNESCO, 2018)

Omien sukuelinten koskettaminen – mitä siitä on hyvä tietää?

Lapsille voi ja tulee puhua oman kehon hyvänä pitämisestä ja myös omien sukuelinten koskettamisesta. Jo pieni vauva koskee sukuelimiään tutustuessaan omaan kehoonsa. Taaperoikäiset ja muut pienet lapset alkavat tarkoituksenmukaisemmin koskea sukuelimiään huomattessaan, että se tuntuu hyvältä. Toiset lapset koskevat sukuelimiään esimerkiksi nukkumaan mentäessä, rauhoittuakseen tai vaan rauhassa ollessaan, esimerkiksi televisiota katsellessaan. Tässä iässä sukuelinten koskettamiseen liittyy uteliaisuutta ja mukavaa tunnetta eikä se ole yhteydessä

seksuaaliseen kokemukseen toisin kuin murrosikäisillä nuorilla ja aikuisilla. Tämä on kaikki tavanomaista ja tervettä käytöstä. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, p. 26–28, Planned parenthood D.)

Joskus sukuelinten koskettelusta voi tulla lapselle pakonomaista, jolloin hän saattaa kosketella sukuelimiään julkisissa paikoissa, kuten koulussa tai ruokakaupassa, ja sitä tapahtuu usein. Tällaista on hyvä rajata. Lapselle on hyvä kertoa, että omia sukuelimiään saa koskettaa ja se voi rauhoittaa ja tuntua hyvältä, mutta se on hyvä tehdä omassa rauhassa ja omassa tilassa, esimerkiksi omassa huoneessa. Se, että sitä ei tee julkisesti on tapa kunnioittaa muita. Lasta ei ole hyvä torua tai kieltää koskettamasta sukuelimiään, sillä se viestii lapselle, että oman itsensä koskettelu on väärin, ja lapsi voi tuntea häpeää ja syyllisyyttä (Planned parenthood D).

Lapsen tullessa murrosikään seksuaaliset ajatukset, tunteet ja kiinnostus omaa ja toisen seksuaalisuutta kohtaan lisääntyvät (Planned parenthood E). Murrosikäinen nuori saattaa koskea omia sukuelimiään, masturboida, jo tarkoituksenmukaisemmin ja se voi alkaa tuottaa enemmän nautintoa. Tämä on täysin sallittua. (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010, s. 26-28, Planned Parenthood E.)

Miten puhua lapsille oman kehon koskettamisesta?

Kun puhut lapselle oman kehon koskettamisesta ja positiivisista tuntemuksista kehossa, pyri olemaan rauhallinen ja neutraali ja puhu asioista niiden oikeilla nimillä lasten ikä ja kehitystaso huomioiden. Lapsille on tärkeää korostaa, että oman itsensä hyvänä pitäminen ja koskeminen on sallittua. Jokainen saa tuntea hyvää oloa oman kehon koskettamisesta. Se ei ole asia, joka olisi väärin tai häpeällistä. (Planned parenthood A, Planned parenthood B.)

Seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista puhumista voi ja on hyvä harjoitella etukäteen. Voit kirjoittaa itsellesi ylös sanoja, joita käytät, ja valmiita lauseita. Lapset ovat uteliaita seksuaalisuuden teemoihin liittyen. Pienemmät lapset, joilla ujous ja häpeä eivät vielä estä kysymysten esittämistä, saattavat esittää hyvinkin rohkeita ja yllättäviä kysymyksiä. Vanhemmat lapset, joilla ehkä on jo jotakin tietoa asiasta, saattavat kysyä varsin yksityiskohtaisia kysymyksiä. Ole valmis vastaamaan lasten moninlaisiin kysymyksiin totuudenmukaisesti ja huomioiden lasten ikätaso. Muista, että kaikkea ei tarvitse kertoa. Mikäli et osaa vastata lasten kysymyksiin tai siinä hetkessä et löydä oikeita sanoja,

voit sanoa lapsille, että kysymys on tosi hyvä ja palaat siihen hieman myöhemmin. Näin voit paremmin valmistautua vastaamaan lapsille.

Tehtävät – osio 3

Tehtävä: Positiivinen kosketus -kuvakortit (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, millainen on hyvä kosketus
- Lapsi tiedostaa, että hyvä kosketus voi rauhoittaa mieltä ja lisätä hyvinvointia
- Lapsi ymmärtää, että omaa kehoa saa koskea; se ei ole väärin tai häpeällistä
- Lapsi tietää, että toisen kehon koskemiseen tulee aina pyytää lupa

MATERIAALIT:

- Sinitarraa/magneetteja/teippiä
- Tulostettava materiaali:
 - [Positiivinen kosketus -kuvakortit 5–8-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 2 liite 10)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelu:

Jos lapsiryhmä on pieni, enintään 15 lasta, voitte toteuttaa tehtävän yhtenä ryhmänä. Jos ryhmässä on yli 15 lasta, heidät kannattaa jakaa pienempiin ryhmiin. Alla olevat ohjeet on kirjoitettu niin, että tehtävä toteutetaan yhtenä ryhmänä. Voit mukauttaa tehtävää, jos lapsiryhmä on suurempi ja jaat lapset pienryhmiin.

Ennen tehtävän toteuttamista tulosta Positiivinen kosketus -kuvakortit (kokonaisuuden 2 liite 10). Jos mahdollista, laminoi kortit. Leikkaa ne erillisiksi kuvakorteiksi.

Tehtävän esittely:

Kerro, että tarkoituksena on keskustella kosketuksesta ja oppia, millainen on hyvä kosketus. Voit kertoa lapsille, että valtaosa ihmisistä kaipaa ja pitää kosketuksesta. Kosketus tuntuu usein hyvältä ja se voi lisätä hyvinvointia. Jos on joskus surullinen tai vihainen, voi kosketus rauhoittaa ja helpottaa oloa. Hyvä kosketus voi olla esimerkiksi halaus, kädestä kiinni pitämistä tai selän silittämistä. Kaikki eivät kuitenkaan pidä samanlaisesta kosketuksesta tai eivät lainkaan pidä kosketetuksi tulemisesta. Se on ihan ok. Omaa kehoa saa koskea mistä vain. Toisen kehon koskemiseen tulee aina pyytää lupa. Voi esimerkiksi kysyä, saako antaa halauksen.

(10 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Kerro lapsille, että sinulla on nippu kuvakortteja (kokonaisuuden 2 liite 10). Jokainen kortti kuvaa positiivista tunnetta. Näytä lapsille esimerkkinä muutama kortti. Kerro, mitä kortin kuvassa tapahtuu ja millaisen tunteen kortin kosketus voi ihmisessä aikaansaada.

Aseta kaikki kuvakortit pöydälle tai lattialle niin, että kaikki lapset näkevät ne. Pyydä jokaista lasta valitsemaan itselleen yksi mieluisa kortti. Kun kaikki lapset ovat valinneet kortin, siirrä muut kortit sivuun. Jokainen lapsi voi pitää oman korttinsa.

(5 minuuttia)

Käy lasten kanssa läpi kaikki heidän valitsemansa kuvakortit. Lapset voivat itse kertoa omasta kortistaan. Jos joku lapsi ei halua tai osaa kertoa kortistaan, auta lasta sanallistamaan kortissa kuvattua toimintaa ja sen mahdollisesti aikaansaamaa tunnetta kehossa. Jos huomaat, että kukaan lapsista ei ole ottanut kortteja, jotka kuvaavat suukkoa tai oman kehon koskettamista, voit ottaa muutaman tällaisen kortin ja kertoa lapsille näistä kuvista. Voitte keskustella korteissa kuvatuista kosketuksista esimerkiksi näiden kysymysten avulla:

- Mitä kuvassa tapahtuu?
- Miltä kuvassa oleva kosketus voisi tuntua?
- Keitä saa koskea kuvassa olevalla tavalla?
- Missä tilanteessa tai ympäristöissä itseään tai toista henkilöä voi koskea kuvassa olevalla tavalla?

(20 minuuttia)

Kun keskustellette kuvista ja kosketuksesta, vahvista lasten kertomaa ja sanoita kuvassa tapahtuvaa kosketusta, jos lapset eivät osaa sanoittaa näkemäänsä. Kiitä lopuksi lapsia hyvästä keskustelusta ja tuokiosta.

(5 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- millainen on hyvä kosketus
- hyvä kosketus voi rauhoittaa ja lisätä hyvinvointia
- omaa kehoa saa koskettaa ja se voi tuntua hyvältä
- toisen kehon koskettamiseen tulee aina pyytää lupa

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jos mahdollista, laminoi kuvakortit ennen korttien leikkaamista. Näin ne kestävät paremmin ja voit käyttää niitä useita kertoja.
- Kuvakorteissa on kuvattu erilaisia hyvän koskettamisen tapoja. Muutamassa kortissa kuvataan mm. läheisyyttä, suukottamista ja omien sukuelinten pesemistä/koskettamista. Valitse rohkeasti myös tällaisia kortteja, joista keskustele lasten kanssa. Nämä kortit voivat herättää lapsissa monenlaisia tunteita; esimerkiksi epämukavuutta tai naurua. Se kuuluu asiaan. On kuitenkin tärkeä keskustella monipuolisesti erilaisista kosketuksen tavoista.
- Jos lapset eivät osaa sanoittaa omassa kuvakortissaan tapahtuvaa kosketusta, auta heitä siinä.
- Jos tietynlaisen kosketuksen sanoittaminen on sinulle vaikeaa, voit harjoitella sitä etukäteen ja miettiä, millaisia sanoja käytät tai miten asian muotoilet.
- Kuvakortteja on paljon erilaisia. Sinulla on mahdollisuus jättää joitakin kortteja käyttämättä, mikäli koet, että ne eivät ole ryhmälle tai ikä- ja kehitystasoon sopivia.
- Jos huomaat oppitunnin aikana, että joku lapsista on erityisen levoton, hämmentynyt tai kokee olonsa epämukavaksi, on hyvä kysyä lapselta oppitunnin jälkeen kahden kesken, miten hän voi ja oliko oppitunnilla käsitellyissä teemoissa jotakin, mistä hän haluaisi keskustella lisää. Ole lapselle läsnä ja tavoitettavissa. Jos lapsi on esimerkiksi nähnyt tai kuullut vanhempiensa harrastavan seksiä tai jos lapsi on kokenut väkivaltaa tai erityisesti seksuaaliväkivaltaa, on mahdollista, että lapsi kokee kosketuksesta keskustelun epämukavana tai hämmentävänä. Konsultoi tarvittaessa kollegaa, oppilashuoltoa tai lapsen huoltajaa.

LÄHDE:

Janita Tasa & Heidi Näppi, Pelastakaa Lapset ry

Tehtävä: Positiivinen kosketus -kuvakortit (9–11-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, millainen on hyvä kosketus
- Lapsi tiedostaa, että hyvä kosketus voi rauhoittaa mieltä ja lisätä hyvinvointia
- Lapsi ymmärtää, että omaa kehoa saa koskea; se ei ole väärin tai häpeällistä
- Lapsi tietää, että toisen kehon koskemiseen tulee aina pyytää lupa

MATERIAALIT:

- Kyniä
- Tulostettava materiaali:
 - [Positiivinen kosketus -kuvakortit 9–11-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 2 liite 11)
 - [Positiivinen kosketus -tehtävämoniste](#) (kokonaisuuden 2 liite 12)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelu:

Ennen tehtävän toteuttamista tulosta Positiivinen kosketus -kuvakortit (kokonaisuuden 2 liite 11). Jos mahdollista, laminoi kortit. Leikkaa ne erillisiksi kuvakorteiksi.

Tehtävän esittely:

Kerro, että tarkoituksena on keskustella kosketuksesta ja oppia, millainen on hyvä kosketus. Voit kertoa lapsille, että valtaosa ihmisistä kaipaa ja pitää kosketuksesta. Kosketus tuntuu usein hyvältä ja se voi lisätä hyvinvointia. Jos on joskus surullinen tai vihainen, voi kosketus rauhoittaa ja helpottaa oloa. Hyvä kosketus voi olla esimerkiksi halaus, kädestä kiinni pitämistä tai selän silittämistä. Kaikki eivät kuitenkaan pidä samanlaisesta kosketuksesta tai eivät lainkaan pidä kosketetuksi tulemisesta. Se on ihan ok. Omaa kehoa saa koskea mistä vain. Toisen kehon koskemiseen tulee aina pyytää lupa. Voi esimerkiksi kysyä, saako antaa halauksen. Kerro lapsille, että he tulevat saamaan kuvakortteja (kokonaisuuden 2 liite 11), joissa jokaisessa kuvataan hyvää kosketusta.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Jaa lapset pienryhmiin. Pienryhmässä olisi hyvä olla maksimissaan noin viisi lasta. Jaa pienryhmille kuvakortteja (kokonaisuuden 2 liite 11) niin, että ryhmillä on hieman erilaisia kortteja. Jos ryhmässä on esimerkiksi 5 lasta, jaa pöydälle 8–10 kuvakorttia.

(2 minuuttia)

Ohjeista jokaista lasta valitsemaan pöydältä yksi itselleen mieluisa kortti. Jos lapsia on ryhmässä alle viisi, pyydä heitä yhteisesti valitsemaan vielä muutama kortti niin, että jokaisella ryhmällä on viisi kuvakorttia.

(3 minuuttia)

Kun jokaisella ryhmällä on viisi kuvakorttia valittuna, käykää yhteisesti läpi kaikki kortit. Lapset voivat näyttää valitsemansa kortit muille luokkalaisille (tai jos luokassa on käytettävissä projektori, voi yksi ryhmän lapsista käydä näyttämässä kortit projektorin kautta) ja sinä voit lyhyesti todeta,

mitä kussakin kortissa tapahtuu. Korttien läpikäymisen tarkoituksena on saada yleinen kokemus siitä, millaista hyvä kosketus voisi olla.

(5 minuuttia)

Kun kaikki ryhmien kuvakortit on käyty läpi, valitse jokaiselle ryhmälle yksi kortti, jota he lähtevät jatkotyöstämään kirjoitustehtävän parissa. Valitse ryhmille mahdollisimman erilaiset kortit.

(1 minuutti)

Jaä kullekin ryhmälle tehtävämoniste, jossa on neljä kysymystä (kokonaisuuden 2 liite 12). Kunkin pienryhmän on tarkoitus vastata omaan kuvakorttiinsa liittyviin kysymyksiin. Yksi lapsista voi toimia kirjuriina tai kirjurin roolin voi jakaa useammalle lapselle.

Kysymykset kuvakorttiin liittyen:

1. Mitä kuvassa tapahtuu?
2. Miltä kuvassa oleva kosketus voisi tuntua?
3. Keitä saa koskea kuvassa olevalla tavalla?
4. Missä tilanteessa tai ympäristöissä itseään tai toista henkilöä voi koskea kuvassa olevalla tavalla?

Lopuksi vastaukset käydään läpi pienryhmä kerrallaan. Kun lapset kertovat kosketuksesta, vahvista lasten kertoma. Mikäli lasten on vaikea kertoa jostakin kuvasta, auta heitä sanoittamaan, mitä kuvassa tapahtuu tai millaisesta kosketuksesta voisi olla kyse. Huom.! Jos pienryhmiä on enemmän kuin kolme, 45 minuutin oppitunti ei riitä kaikkien pienryhmien läpikäymiseen.

(14 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- millainen on hyvä kosketus
- hyvä kosketus voi rauhoittaa ja lisätä hyvinvointia
- omaa kehoa saa koskettaa ja se voi tuntua hyvältä
- toisen kehon koskettamiseen tulee aina pyytää lupa

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jos mahdollista, laminoi kuvakortit ennen korttien leikkaamista. Näin ne kestävät paremmin ja voit käyttää niitä useita kertoja.
- Jaa pienryhmille erilaisia kuvakortteja, jolloin yhteisessä kuvien tarkasteluhetkessä tulee käytyä läpi mahdollisimman monipuolisia kuvia erilaisesta kosketuksesta.
- Kun valitset ryhmälle kortin, jota he lähtevät jatkotyöstämään, valitse mahdollisimman erilaiset kortit.
- Kuvakorteissa on kuvattu erilaisia hyvän koskettamisen tapoja. Muutamassa kortissa kuvataan mm. läheisyyttä, suukottamista ja omien sukuelinten pesemistä/koskettamista. Valitse rohkeasti myös tällaisia kortteja työstettäväksi. Nämä kortit voivat herättää lapsissa hämmennystä, epämukavuutta ja naurua. Se kuuluu asiaan. On kuitenkin tärkeä keskustella monipuolisesti erilaisista hyvän koskettamisen tavoista.
- Jos lapset eivät osaa sanoittaa kuvassa tapahtuvaa kosketusta, auta heitä siinä.
- Jos tietynlaisen kosketuksen sanoittaminen on sinulle vaikeaa, voit harjoitella sitä etukäteen ja miettiä, millaisia sanoja käytät tai miten asian muotoilet.
- Kuvakortteja on paljon erilaisia. Sinulla on mahdollisuus jättää joitakin kortteja käyttämättä, mikäli koet, että ne eivät ole ryhmälle tai ikä- ja kehitystasoon sopivia.
- Jos huomaat oppitunnin aikana, että joku lapsista on erityisen levoton, hämmentynyt tai kokee olonsa epämukavaksi, on hyvä kysyä lapselta oppitunnin jälkeen kahden kesken, miten hän voi ja oliko oppitunnilla käsitellyissä teemoissa jotakin, mistä hän haluaisi keskustella lisää. Ole lapselle läsnä ja tavoitettavissa. Jos lapsi on esimerkiksi nähnyt tai kuullut vanhempiansa harrastavan seksiä tai jos lapsi on kokenut väkivaltaa tai erityisesti seksuaaliväkivaltaa, on mahdollista, että lapsi kokee kosketuksesta keskustelun epämukavana tai hämmentävänä. Konsultoi tarvittaessa kollegaa, oppilashuoltoa tai lapsen huoltajaa.

LÄHDE: Janita Tasa & Heidi Näppi, Pelastakaa Lapset ry

Lähteet

Bildjuschkin & Ruuhilahti. (2012). Mitä ihmettä? Opas ammattilaisille. Seksuaalikasvatusta 3–9-vuotiaille. www.nektaria.fi/site/wp-content/uploads/2019/11/Mitä-ihmettä.pdf

Kaiser E. (2022). 3 tips on helping kids understand emotions and body language. <https://betterkids.education/blog/3-tips-on-helping-kids-understand-emotions-and-body-language>

Meriluoto. (2018). Mitä minussa tapahtuu juuri nyt? Keho kertoo tunteen ja antaa avaimia sen säätelyyn. www.tunnejataida.fi/mita-minussa-tapahtuu-juuri-nyt-keho-kertoo-tunteen-ja-antaa-avaimia-sen-saatelyyn

Nummenmaa L., Glerean E., Hari R & Hietanen JK. (2013). Bodily maps of emotions. Journal of Psychological and Cognitive Sciences, 111(2), 646-651. <https://doi.org/10.1073/pnas.1321664111>.

Planned parenthood A. How do I talk to my preschooler about their body? www.plannedparenthood.org/learn/parents/preschool/how-do-i-talk-my-preschooler-about-their-body

Planned parenthood B. What should I teach my elementary school aged child about their body? www.plannedparenthood.org/learn/parents/elementary-school/what-should-i-teach-my-elementary-school-aged-child-about-their-

Planned parenthood C. What should I teach my middle schooler about their body? <https://www.plannedparenthood.org/learn/parents/middle-school/what-should-i-teach-my-middle-schooler-about-their-body>

Planned Parenthood D. What should I teach my preschooler about sex and sexuality? <https://www.plannedparenthood.org/learn/parents/preschool/what-should-i-teach-my-preschooler-about-sex-and-sexuality>

Planned Parenthood E. What should I teach my middle schooler about sex and sexuality? <https://www.plannedparenthood.org/learn/parents/middle-school/what-should-i-teach-my-middle-schooler-about-sex-and-sex>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sukupuolidysforian omahoito. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/omahoito/sukupuolidysforia-omahoito/>

Terveyskylä. (2022). Murrosiässä nuori kasvaa ja kehittyy. <https://www.terveyskyla.fi/nuortentalo/nuori-ja-pitkaaikaissairaus/murrosika/murrosiassa-nuori-kasvaa-ja-kehittyy>

UNESCO. (2018). International technical guidance on sexuality education – An evidence-informed approach. <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/reproductive-health/sexual->

[health/international-technical-guidance-on-sexuality-education.pdf?sfvrsn=10113efc_29&download=true](https://www.who.int/publications/i/item/9789241548435)

WHO Regional Office for Europe and BZgA. (2010). Standards for sexuality education in Europe. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/BZgA_Standards_English.pdf

Åhman S. & Ruuhilahti S. (2019). Willie and Fanny – simple sex education for 7-12-year-olds. Folkhälsan & Nektaria. <https://indd.adobe.com/view/2e939b01-7142-4f1b-ae79-db5dde72fd07>

Kokonaisuus 3: Tunne- ja vuorovaikutustaidot

Kokonaisuuden tavoite

Tämä kokonaisuus sisältää 5–11-vuotiaille lapsille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoitus on auttaa lapsia tunnistamaan tunteita, oppimaan perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuudesta ja merkityksestä ja vahvistamaan heidän ilmaisu- ja vuorovaikutustaitojaan. Kokonaisuus koostuu kolmesta osiosta: **Tunteiden kehittyminen, ymmärtäminen ja säätely, Ihmissuhteiden ja perheiden moninaisuus** ja **Vuorovaikutustaidot**. Jokainen osa sisältää selkeät ja yksityiskohtaiset ohjeet tehtävien toteuttamiseen sekä keskeistä tietoa, joka on hyvä lukea ennen tehtävien tekemistä. Joidenkin tehtävien toteuttamiseksi tarvitaan tulostettavaa materiaalia. Tämän materiaalin löydät klikkaamalla materiaalin nimeä.

Kokonaisuuden oppimistavoitteet

- Lapsi oppii tunnistamaan tunteita
- Lapsi oppii tunnistamaan perheiden ja ihmissuhteiden merkityksen ja moninaisuuden
- Lapsi oppii kunnioittamaan perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuutta
- Lapsi oppii, mitä vuorovaikutus on
- Lapsi oppii arvostamaan hyvän ja huomioonottavan vuorovaikutuksen merkitystä
- Lapsi oppii aktiivista kuuntelua ja selkeää itseilmaisua

Osio 1: Tunteiden kehittyminen, ymmärtäminen ja säätely

Keskeistä tietoa

Tunteet ovat kokemuksia, joilla on aina jokin syy. Tunteet ovat tärkeitä, koska niiden avulla ihmiset pystyvät ymmärtämään sisäistä kokemusmaailmaansa. Kaikki tunteet ovat luonnollisia, ja osa niistä on miellyttäviä ja osa epämiellyttäviä. (Study.com.) Tunteista puhuminen ja niiden ymmärtäminen on tärkeää sekä oman hyvinvoinnin että ihmisten keskeisen vuorovaikutuksen kannalta. On myös tärkeää puhua seksuaalisista tunteista osana muita tunteita. Seksuaaliset tunteet ovat ihmisen omaan seksuaalisuuteen liittyviä reaktioita. Seksuaalisiin tunteisiin voi liittyä kiihottumista, halua tai mielihyvää. Seksuaalisia tunteita aletaan usein kokea murrosiässä. On kuitenkin täysin tavanomaista, ettei ihminen tunne seksuaalisia tunteita – olemme kaikki ainutlaatuisia.

Ihmisen tunteiden säätelytaito kehittyy vähitellen. Se on merkittävä taito hyvinvoinnin kannalta. Tunteiden säätely on monimutkainen tehtävä. Siksi lapset tarvitsevat aikuisten apua tunteidensa tunnistamisessa ja ilmaisemisessa ja esimerkiksi stressaavasta tilanteesta rauhoittumisessa. Sosiaalisesti ja emotionaalisesti tietoisemmilla ja taitavammilla lapsilla on paremmat suhteet muihin lapsiin, ja heillä on parempi käsitys itsestään. He pystyvät ilmaisemaan tunteitaan ja tarpeitaan, pyytämään apua ja siten suojautumaan paremmin rajojensa rikkomiselta, myös seksuaaliväkivallalta (American Psychological Association, 2023).

Ensimmäinen askel tunnesäätelyn opettelussa on auttaa lapsia tunnistamaan ja nimeämään tunteita. Pienet lapset oppivat tunteiden tunnistamista ja sanoittamista eri tahtiin. Tunteiden tunnistamiskyvyn kehittymiseen voivat vaikuttaa esimerkiksi kulttuuriset ja neuropsykologiset tekijät. Lapset, jotka oppivat ymmärtämään omia ja muiden tunteita, pystyvät paremmin säätelämään reaktioitaan voimakkaisiin tunteisiin.

Tehtävät – osio 1

Tehtävä: Miltä minusta tuntuu? (5–8-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi oppii nimeämään ja tunnistamaan tunteita

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Tulostettava materiaali:
 - [Tunnekortit](#) (kokonaisuuden 3 liite 1)
 - [Arvaa tunne -tarinat](#) (kokonaisuuden 3 liite 2)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Tunnekortit (kokonaisuuden 3 liite 1) ja leikkaa ne erilleen toisistaan. Laminoi kortit, mikäli mahdollista.

Tulosta Arvaa tunne -tarinat (kokonaisuuden 3 liite 2).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan tunteista ja tekemään niihin liittyviä tehtäviä. Tunteet tarkoittavat sitä, että kehossa ja mielessä tuntuu joltakin. Esimerkiksi ilo, suru ja viha ovat tunteita. On tärkeää oppia nimeämään tunteita, koska silloin pystyy paremmin kertomaan, miltä itsestä tuntuu. Kun osaa nimetä tunteita ja kertoa niistä, pystyy myös paremmin säätelemään tunteitaan. Pieni lapsi tarvitsee aikuisen tukea tunteiden säätelyssä. Jos joku on esimerkiksi surullinen, on häntä hyvä lohduttaa ja halata. Selitä lapsille, että tehtävän tavoitteena on oppia tunnistamaan ja ymmärtämään omia ja toisten tunteita.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1 - Ilmaise tunne

Tämä tehtävä tehdään koko ryhmällä, joten lapset voivat kokoontua ympyrään tai istua lattialla tai omilla paikoillaan. Aseta pöydälle/pussiin/kulhoon tunnekortit (kokonaisuuden 3 liite 1) niin, että lapset eivät näe niitä. Nosta yksi kortti kerrallaan lasten näkyville ja pyydä lapsia kertomaan, mikä tunne kortissa on. Oikean vastauksen jälkeen voit pyytää lapsia esittämään tunnetta kehollisesti. Halutessasi voit ohjeistaa lapsia pantomiimiin tai ääntelyyn. Käykää näin läpi kaikki tunnekortit.

(20 minuuttia)

Osa 2 – Arvaa tunne

Lue lapsille muutama kokonaisuuden 3 liitteen 2 tarina. Kunkin tarinan jälkeen kysy lapsilta, mitä tunteita he ajattelevat tarinassa esiintyvän. Tunteet nimettyään näytä heille vastaava tunnekortti (kokonaisuuden 3 liite 1). Keskustele tarinan henkilöiden käyttäytymisestä, jos siihen ilmenee aihetta.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- tunteiden nimeäminen ja tunnistaminen
- sen ymmärtäminen, että tunteet voivat tuntua mukavilta tai epämukavilta mutta niiden tunteminen on luonnollista

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Tässä osiossa on kaksi erillistä tehtävää. Tehtävät voi halutessaan tehdä eri ajankohtina tai peräkkäin.
- Ensimmäisen osan jälkeen lapset voivat olla ylivireitä, joten varaa riittävästi aikaa rauhoittumiseen.
- Valmistaudu puhumaan lasten kanssa tunteista ja niiden kokemisesta. On tärkeää muistuttaa lapsia siitä, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja että tunne ja käytös ovat kaksi eri asiaa.

LÄHTEET:

Childhood 101. Printable Feelings & Emotions Cards with 8 Matching Card Games Ideas.

<https://childhood101.com/helping-children-manage-big-emotions-printable-emotions-cards/>

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Tehtävä: Miltä minusta tuntuu? (9–11-vuotiaille)

Kesto: 45 minuuttia

Oppimistavoitteet:

- Lapsi oppii tunnistamaan ja nimeämään tunteita

Tarvittavat materiaalit:

- Kyniä ja kirjoituspaperia
- Tulostettava materiaali:
 - [Tunnekortit](#) (kokonaisuuden 3 liite 1)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta useita kopioita Tunnekorteista (kokonaisuuden 3 liite 1) ja leikkaa kortit erilleen toisistaan. Laminoi kortit, mikäli mahdollista.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan tunteista ja tekemään niihin liittyviä tehtäviä. Tunteet tarkoittavat sitä, että kehossa ja mielessä tuntuu joltakin. Esimerkiksi ilo, suru ja viha ovat tunteita. On tärkeää oppia nimeämään tunteita, koska silloin pystyy paremmin kertomaan, miltä itsestä tuntuu. Kun osaa nimetä tunteita ja kertoa niistä, pystyy myös paremmin säätelemään tunteitaan. Pieni lapsi tarvitsee aikuisen tukea tunteiden säätelyssä. Jos joku on esimerkiksi surullinen, on häntä hyvä lohduttaa ja halata.

Selitä lapsille, että tehtävän tavoitteena on opetella tunnistamaan ja ymmärtämään omia ja muiden tunteita. Kerro lapsille, että tässä tehtävässä on tarkoitus kirjoittaa tunteisiin liittyvä tarina pienissä ryhmissä. Lisäksi näytä lapsille sinulla olevat Tunnekortit (kokonaisuuden 3 liite 1) ja kerro, että jaat kullekin ryhmälle omat kortit.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Tunnetarinan kirjoittaminen

Jaa lapset 3–5 hengen pienryhmiin riippuen lapsiryhmän koosta. Jaa kullekin ryhmälle kolme Tunnekorttia (kokonaisuuden 3 liite 1). Kerro heille, että se saavat pienryhmänä kirjoittaa tarinan, jossa heillä olevien Tunnekorttien (kokonaisuuden 3 liite 1) tunteet esiintyvät. Anna lapsille myös tapahtumapaikka, jonne tarina voisi sijoittua. Esimerkki: tunteet ilo, hämmennys ja suru ja tapahtumapaikaksi huvipuisto.

Kun kukin ryhmä on kirjoittanut tarinansa, opasta ryhmiä asettamaan Tunnekortit (kokonaisuuden 3 liite 1) siihen järjestykseen, kuin ne ovat tarinassa. Asettakaa tarinat ja Tunnekortit (kokonaisuuden 3 liite 1) esille luokahuoneeseen, esimerkiksi seinälle tai korkkitaululle, jotta lapset voivat tutustua toistensa tarinoihin.

(30 minuuttia)

Loppuyhteenvedo:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen
- sen ymmärtäminen, että tunteet voivat tuntua mukavilta tai epämukavilta mutta niiden tunteminen on luonnollista

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Tilanteen mukaan voi halutessasi pitää aiheesta tuplatunnin, jolloin toisen oppitunnin aiheena on lukea kunkin pienryhmän tarina ääneen muille ja esitellä siinä käytetyt Tunnekortit (kokonaisuuden 3 liite 1). Tarinat voidaan myös esittää joko niin, että kukin ryhmä esittää oman tarinansa, tai niin, että kullekin ryhmälle arvotaan jonkin toisen ryhmä tarina esitettäväksi.
- Lasten kirjoittamat tarinat saavat olla lyhyitä, noin puolen A4-arkin mittaisia.

LÄHTEET:

Hamish ja Milo. Emotion card activities. <https://hamishandmilo.org/emotion-card-activities/>

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Osio 2: Ihmissuhteiden ja perheiden moninaisuus

Keskeistä tietoa

Tämä kokonaisuus käsittelee ihmissuhteita ja sitä, kuinka ne vaikuttavat ymmärrykseemme ja kokemukseemme maailmasta. Ihmissuhteet sekä aikuisiin että ikätovereihin ovat tärkeä osa lasten elämää. Ihmissuhteet tarjoavat turvaa, tukea, lohtua sekä mielihyvää ja hauskanpitoa. Siksi hyvien ihmissuhteiden solmiminen ja ylläpitäminen on tärkeää lasten kokonaisyhyvinvoinnin kannalta. Kaikki ihmissuhteet edellyttävät jonkinlaista sitoutumista, luottamusta ja vaivannäköä, jotta ne voivat kehittyä ja kukoistaa (Twinkl).

Erilaisia ihmissuhteita:

- Suhde omaan itseen. On tärkeää muistuttaa lapsia siitä, että jokaisella ihmisellä on aina suhde omaan itseen. Hyvä suhde omaan itseen tarkoittaa, että kuuntelee itseään ja ymmärtää ja ilmaisee tarpeitaan. Se myös auttaa luomaan terveitä ja turvallisia ihmissuhteita muihin ja pitämään kiinni omista rajoista. Lasten on hyvä oppia olemaan hyviä ystäviä muiden lisäksi myös itselleen.
- Perhesuhteet. Perheet ovat erilaisia. Perheiden moninaisuus tarkoittaa sitä, että ihmiset perustavat hyvin erilaisia perheitä ja kokevat ne eri tavoin. Perheen voivat muodostaa esimerkiksi samaa tai eri sukupuolta olevat vanhemmat ja heidän lapsensa, lapsettomat pariskunnat, uusperheet, itsellinen vanhempi ja tämän lapsi tai lapset, sijaisperheet ja adoptioperheet. Laajempi, inklusiivisempi perhekäsite lähtee siitä, että perhe on kahden tai useamman henkilön muodostama yksikkö, jota yhdistävät läheisyys ja ihmissuhteet. Lapsia on tärkeää auttaa ymmärtämään perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuutta.
- Ystävyysuhteet. Ystävydessä yhdistyvät kiintymys, uskollisuus, rakkaus, kunnioitus ja luottamus. Lapset voivat ystäväystyä päiväkodissa, koulussa, naapurustossa, netissä ja harrastuksissa. Usein ystävillä on yhteisiä kiinnostuksen kohteita, joista he voivat jutella tai joita he toteuttavat yhdessä.
- Romanttiset ihmissuhteet. Romanttisiin ihmissuhteisiin kuuluu halu, läheisyys ja rakkaus toista ihmistä kohtaan (Twinkl).

Hyvät ihmissuhteet varhaisessa ikävaiheessa auttavat lapsia luomaan yhteyksiä muihin ihmisiin, solmimaan myönteisiä ystävyys-suhteita ja kehittymään tunnesäätelyssä. Hyvät ihmissuhteet ylläpitävät ja parantavat turvallisuudentunnetta, hyvinvointia ja yhteenkuuluvuuden tunnetta muihin. Myönteisten ihmissuhteiden luominen edellyttää sitä, että lapset kehittävät sosiaalisia taitojaan ja kykyä olla muiden kanssa välittävissä, empaattisessa ja kunnioittavassa vuorovaikutuksessa. Sosiaaliset taidot ovat perusta, jonka avulla lapset pystyvät ymmärtämään ja säätämään tunteitaan ja neuvottelemaan toiminnastaan muiden kanssa (Australian Children's Education & Care Quality Authority, 2016). Lapsilla on ihmissuhteita myös nettiympäristössä (digitaalisten laitteiden välityksellä ja sosiaalisen median alustoilla), koska lapset viettävät siellä paljon aikaa ja tutustuvat siellä uusiin ihmisiin. Lapsille ihmissuhteiden luominen ja ylläpitäminen netissä on luonnollista ja tärkeää.

Tehtävät – osio 2

Tehtävä: Perheet ja ihmissuhteet (5–8-vuotiaille)

Kesto: 45 minuuttia

Oppimistavoitteet:

- Lapsi tunnistaa perheiden ja ihmissuhteiden merkityksen ja moninaisuuden
- Lapsi osaa kunnioittaa perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuutta
- Lapsi osaa olla vuorovaikutuksessa ihmissuhteita ja moninaisuutta kunnioittavalla tavalla

Tarvittavat materiaalit:

- **Tulostettava materiaali:**
 - [Perhekortit](#) (kokonaisuuden 3 liite 3)
 - [Ihmissuhdekortit](#) (kokonaisuuden 3 liite 4)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Perhekortit (kokonaisuuden 3 liite 3) ja Ihmissuhdekortit (kokonaisuuden 3 liite 4) ja leikkaa ne erilleen toisistaan. Laminoi kortit, mikäli mahdollista.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan perheistä ja ihmissuhteista. Tehtävien tavoitteena on ymmärtää, miten tärkeitä ja monimuotoisia perheet ja ihmissuhteet ovat ja että niitä kaikkia pitää kunnioittaa.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1 – Ihmissuhde- ja perhekortit

Esittele perhekorttien (kokonaisuuden 3 liite 3) ja ihmissuhdekorttien (kokonaisuuden 3 liite 4) avulla lapsille erityyppisiä perheitä ja ihmissuhteita. Näytä kortit lapsille yksitellen ja herätä keskustelua kyselemällä lapsilta, ovatko he törmänneet kortissa esiteltyyn perhe- tai suhdemuotoon koskaan tai elävätkö ehkä itse sellaisessa. Tuo esiin, että kaikki perheet ja suhteet ovat yhtä arvokkaita. Muistuta lapsia, että perheet voivat olla erilaisia, mutta niissä kaikissa huolehditaan perheenjäsenistä. Tuo esiin myös se, että ihmissuhteet ovat ylipäättään tärkeitä ja kaikki ihmiset tarvitsevat niitä.

(15 minuuttia)

Osa 2 – Aivan kuin minä

Kerro lapsille, että seuraavaksi he saavat leikkiä ”Aivan kuin minä” -leikkiä. Tämän leikin kautta lapset oppivat tutustumaan toisiinsa. Pyydä lapsia ensin asettumaan piiriin seisomaan. Pyydä heitä astumaan eteenpäin yksi kerrallaan ja kertomaan itsestään jotain, mikä liittyy ihmissuhteisiin (esimerkiksi: minulla on veli/sisko, vanhempani asuvat/eivät asu yhdessä, minulla on äitipuoli/isäpuoli, minulla on veli/sisko isäni/äitini puolelta, isoäitini hoitaa minua usein, serkkuni adoptoivat lapsen jne.). Ohjeista lapsia, joita koskee sama asia, ottamaan askeleen eteenpäin ja

sanomaan: ”Aivan kuin minä!”. Jatka, kunnes kaikilla lapsilla on ollut mahdollisuus kertoa itsestään (voitte myös jatkaa niin kauan kuin aikaa riittää). Korosta sitä, että olemme erilaisia mutta meillä on myös yhteistä muiden kanssa.

(20 minuuttia)

Loppuyhteenveto

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- en ymmärtäminen, että perheet ja ihmissuhteet ovat monimuotoisia ja keskenään yhtä tärkeitä
- perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuuden arvostaminen käyttäytymällä kunnioittavasti kaikkia perheitä ja ihmissuhteita kohtaan

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Tehtävän kannalta voi olla hyödyllistä tietää etukäteen, millaisista perheistä ryhmän lapset tulevat. Silloin voit suunnata eri lapsille tarkempia kysymyksiä. Jos tämä ei ole mahdollista, voit silti kysyä erilaisia kysymyksiä, jotka liittyvät erilaisiin perhemuotoihin.
- On tärkeää pitää mielessä, että joillakin lapsilla voi olla kotonaan vaikeat tai surulliset oltavat. Taustalla voi olla vanhempien ero, perheväkivaltaa, päihdeongelmia, sairauksia tai kuolemantapauksia. Kiinnitä erityistä huomiota tällaisiin lapsiin (jos tunnet heidän taustansa). Lasten on tärkeää ymmärtää, että joskus perhe voi kohdata surua tai sen kokoonpano voi muuttua jonkun kuollessa tai muuttaessa pois. Kerro, että tämä voi olla perheille vaikeaa.
- On tavanomaista, että kuullessaan itselleen tuntemattomista perhemuodoista jotkut lapset saattavat kommentoida niitä esimerkiksi sanomalla ”onpa outoa” tai ”tuo ei ole perhe”. Tällöin on tärkeää muistuttaa ryhmää perheen määritelmästä (esim. perheen muodostavat ihmiset, jotka rakastavat toisiaan ja huolehtivat toisistaan) ja siitä, että jokaisella on oma perheensä, josta välittää kovasti. Muistuta lapsia siitäkin, että kaikki perheet ovat ainutlaatuisia ja erityisiä omalla tavallaan eikä ole kahta täysin samanlaista perhettä.

Tehtävä: Perheet ja ihmissuhteet (9–11-vuotiaille)

Kesto: 45 minuuttia

Oppimistavoitteet:

- Lapsi tunnistaa perheiden ja ihmissuhteiden merkityksen ja moninaisuuden
- Lapsi osaa kunnioittaa perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuutta
- Lapsi osaa olla vuorovaikutuksessa ihmissuhteita ja moninaisuutta kunnioittavalla tavalla.

Tarvittavat materiaalit:

- Tulostettava materiaali:
 - [Perhekortit](#) (kokonaisuuden 3 liite 3)
 - [Ihmissuhdekortit](#) (kokonaisuuden 3 liite 4)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Perhekortit (kokonaisuuden 3 liite 3) ja Ihmissuhdekortit (kokonaisuuden 3 liite 4) ja leikkaa ne erilleen toisistaan. Laminoi kortit, mikäli mahdollista.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan erilaisista perheistä ja ihmissuhteista. Selitä lapsille, että tehtävän tavoitteena on ymmärtää, miten tärkeitä ja monimuotoisia perheet ja ihmissuhteet ovat ja että niitä kaikkia pitää kunnioittaa.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1 – Keskustelu perheistä

Kerro lapsille, että tehtävän aiheena on perhe. Kysy heiltä: ”Kuka osaa selittää, mikä perhe on?” (Esimerkkimääritelmiä: ”joukko ihmisiä, jotka asuvat yhdessä ja huolehtivat toisistaan” tai ”joukko ihmisiä, jotka rakastavat toisiaan ja huolehtivat toisistaan” tai ”perheet koostuvat usein aikuisista ja heidän huoltamistaan lapsista tai pelkistä aikuisista”.)

Esittele lapsille perhekortit (kokonaisuuden 3 liite 3) ja kerro, että korteissa esiintyy erilaisia perheitä. Näytä kortteja yksi kerrallaan ja kysy lapsilta jokaisesta kortista: ”Muistuttaako tämä teidän omaa perhettänne tai jotain tuntemaanne perhettä?” Lapset voivat vastata viittaamalla tai puhua vapaasti. Muistuta lapsia, että myös lemmikkieläimet voivat kuulua perheeseen, ja että on hyvä pitää huolta perheestään ja miettiä, keitä kaikkia perheeseen kuuluu. Kiteytä, että kaikkia perheitä tulee kunnioittaa, vaikka ne olisivat erilaisia kuin oma perhe.

(10 minuuttia)

Osa 2 – Keskustelu ihmissuhteista

Kun keskustelu perheistä on päättynyt, siirry muihin ihmissuhteisiin. Kysy lapsilta, mikä heidän mielestään on ihmissuhde. Auta lapsia muotoilemaan määritelmä, esimerkiksi ystävyys- tai kaverisuhde, naapurisuhde, sukulaissuhde tai ihmissuhteet esimerkiksi yhteisten harrastusten

parissa. Kysy, mitä muita ihmissuhteita he tuntevat kuin perhesuhteita, ja näytä heille samalla ihmissuhdekortteja (kokonaisuuden 3 liite 4). Varmista, että kaikentyypiset ihmissuhteet tulevat mainituiksi (suhde omaan itseen, ystäviin, luokkatovereihin, naapureihin, romanttiset suhteet jne.). Kirjoita ne taululle lasten nähtäväksi.

Kysy lapsilta, miksi ihmissuhteet ovat tärkeitä ja pyydä heiltä esimerkkejä siitä, miten he ovat aloittaneet uusia ihmissuhteen. Jatka kysymällä, miten he ylläpitävät hyviä suhteita muihin (lapsiin ja aikuisiin). Lapset voivat vastata viittaamalla. Kertaa olennaisimmat mainitut asiat ja lisää jotain tarvittaessa (luottamus, kunnioitus, kiinnostus toista kohtaan jne.).

(10 minuuttia)

Osa 3 – Parikeskustelu

Muodosta ryhmän lapsista pareja, joissa kumpikaan ei tunne toista kovin hyvin (eivät ole toistensa ystäviä tai parhaita ystäviä). Pyydä ensin kumpaakin esittämään toiselle vuorotellen kysymys asiasta, joka häntä kiinnostaa toisessa ja tämän mahdollisissa suhteissa (esimerkiksi: "Voisitko kertoa suhteestasi isoäitiisi / äitiisi / läheiseen ystävääsi / kissaasi tai harrastuksestasi jne."). Ohjeista lapsia seuraavaksi kertomaan toiselle lapselle jotain myönteistä, mitä ajattelee hänestä ja vaihtamaan sitten osia. Kysy lopuksi lapsilta yhteisesti, miltä tehtävän tekeminen heistä tuntui. Korosta, että kiinnostuksen osoittaminen ja myönteinen suhtautuminen ovat tärkeässä asemassa hyvien suhteiden solmimisessa ja ylläpitämisessä.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- sen ymmärtäminen, että perheet ja ihmissuhteet ovat monimuotoisia ja keskenään yhtä tärkeitä
- perheiden ja ihmissuhteiden moninaisuuden arvostaminen käyttäytymällä kunnioittavasti kaikkia perheitä ja ihmissuhteita kohtaan

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Kun esität lapsille kysymyksiä, kirjoita ne myös taululle tai fläppitaululle. Voit kirjoittaa ne jo etukäteen ajan säästämiseksi. Tämä voi auttaa joitakin lapsia keskittymään.
- Voi olla hyödyllistä tietää etukäteen, millaisista perheistä luokan lapset tulevat. Silloin voit suunnata eri lapsille tarkempia kysymyksiä. Jos tämä ei ole mahdollista, voit silti kysyä erilaisia kysymyksiä, jotka liittyvät erilaisiin perhemuotoihin.
- On tärkeää pitää mielessä, että joillakin lapsilla voi olla kotonaan vaikeat tai surulliset oltavat. Taustalla voi olla vanhempien ero, perheväkivaltaa, hyväksikäyttöä, päihdeongelmia, sairauksia tai kuolemantapauksia. Kiinnitä erityistä huomiota tällaisiin lapsiin (jos tunnet heidän taustansa). Lasten on tärkeää ymmärtää, että joskus perhe voi kohdata surua tai sen kokoonpano voi muuttua jonkun kuollessa tai muuttaessa pois. Kerro, että tämä voi olla perheille vaikeaa.
- On tavanomaista, että kuullessaan itselleen tuntemattomista perhemuodoista jotkut lapset saattavat kommentoida niitä esimerkiksi sanomalla ”onpa outoa” tai ”tuo ei ole perhe”. Tällöin on tärkeää muistuttaa ryhmää perheen määritelmästä (esim. perheen muodostavat ihmiset, jotka rakastavat toisiaan ja huolehtivat toisistaan) ja siitä, että jokaisella on oma perheensä, josta hän välittää hyvin paljon. Muistuta lapsia siitä, että kaikki perheet ovat ainutlaatuisia ja erityisiä omalla tavallaan eikä ole kahta täysin samanlaista perhettä.

LÄHTEET:

Advocates for Youth. Different kinds of families. <http://3rs.org/wp-content/uploads/3rscurric/documents/OK-Lesson-1-3Rs-DifferentKindsofFamilies.pdf>

The inspired educator. 8 quick relationship building activities. <http://the-inspired-educator.com/8-quick-relationship-building-activities/>

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Osio 3: Vuorovaikutustaidot

Keskeistä tietoa

Ihmissuhteet perustuvat vuorovaikutukseen. Lapsen vuorovaikutustaidot alkavat kehittyä heti tämän synnyttyä, kun hän on vuorovaikutuksessa vanhempansa tai huoltajansa kanssa. Kun aikuiset viestivät lasten kanssa, he opettavat lapsille rakkautta, kunnioitusta, rajoja ja turvallisuutta. Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä ja auttavat rakentamaan hyviä ihmissuhteita. Vuorovaikutustaidot parantavat psyykkistä hyvinvointia, tunneälyä, itsevarmuutta, empatiakykyä, itsehillintää, motivaatiota ja kykyä asettaa rajoja (Lingo Kids, 2022).

Vuorovaikutustaidot liittyvät kykyyn havainnoida itseään ja muita. On tärkeää auttaa lapsia kehittämään taitoja, joiden avulla he pystyvät ilmaisemaan tarpeitaan ja toiveitaan selkeästi ja siten pitämään kiinni rajoistaan ja turvallisuudestaan. Samalla on tärkeää auttaa heitä kehittämään taitoja, joiden avulla he ymmärtävät paremmin myös muita ihmisiä ja oppivat kunnioittamaan näiden rajoja.

Vuorovaikutus on paljon muutakin kuin sanallista viestintää. Vuorovaikutusta ovat kaikki inhimillisen käyttäytymisen muodot, kuten katsekontakti, kasvojen ilmeet, eleet, asennot, fyysinen kosketus, henkilökohtainen tila ja koko tapa, jolla ihminen kohtaa muita.

Hyvään vuorovaikutukseen kuuluu selkeän itseilmaisun lisäksi kuuntelemisen taito. Se tarkoittaa, että ei keskeytä muita puhuessaan, kuuntelee tarkasti, esittää kysymyksiä, jos ei ymmärrä jotain, ja vastaa tavalla, josta käy ilmi, että on ymmärtänyt, mitä toinen sanoi. Aktiivinen kuunteleminen on tapa kuunnella toista niin, että tämä kokee tulleen kuulluksi. Kuulijan eleillä, asennoilla ja katsekontaktilla on iso merkitys aktiivisessa kuuntelemisessä (Empowered Parents, 2023).

Tehtävät - osio 3

Tehtävä: Puhuminen ja kuunteleminen (5–8-vuotiaille)

Kesto: 45 minuuttia

Oppimistavoitteet:

- Lapsi ymmärtää, mitä vuorovaikutus on
- Lapsi ymmärtää hyvän vuorovaikutuksen merkityksen
- Lapsi oppii aktiivista kuuntelua ja selkeää itseilmaisua

Tarvittavat materiaalit:

- **Tulostettava materiaali:**
 - Sanallinen ja sanaton viestintä -esimerkit (kokonaisuuden 3 liite 5)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Sanallinen ja sanaton viestintä -esimerkit (kokonaisuuden 3 liite 5).

Jos lapset osaavat lukea, leikkaa Sanallinen ja sanaton viestintä -monisteen tilanteet yksittäisiksi lapuiksi.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan vuorovaikutustaidoista. Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä taitoja, jotka auttavat meitä viestimään ja toimimaan muiden kanssa. Vuorovaikutustaitoihin kuuluu oman asian viestiminen esimerkiksi puhumalla. Oma asia voi toiselle viestiä sanallisen tavan lisäksi myös sanattomasti esimerkiksi ilmeillä, eleillä tai kehon kielellä. Vuorovaikutustaitoihin kuuluu keskeisenä myös toisen henkilön kuunteleminen. Vuorovaikutustaitoja on tärkeä oppia, jotta pystyy paremmin kommunikoimaan toisten kanssa. Se auttaa myös ymmärtämään toisen viestejä paremmin.

Kerro lapsille, että tämän tehtävän tavoitteena on ymmärtää vuorovaikutuksen merkitys ja oppia hyvän vuorovaikuttamisen tapoja. Kerro, että tehtävän tekemisen aikana he saavat harjoitella ilmaisemaan itseään ja toistamaan tarinaa.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1 - Tarinan toistaminen

Kerro lapsille, että tässä tehtävässä he saavat harjoitella kertomista, kuuntelemista ja kuunnellun asian uudelleenkertomista. Ohjeista lapsia istuutumaan pareittain tai jaa lapsiryhmä pareiksi.

Kummankin lapsen tehtävä on kertoa toisilleen lyhyesti jostakin suosikkihenkilöstään tai -hahmostaan. Suosikkihenkilö voi olla esimerkiksi joku lapselle läheinen sukulainen, julkisuuden henkilö, ystävä tai vaikka lemmikkieläin. Anna lapsille esimerkki kertomalla heille lyhyesti yhdestä suosikkihenkilöstäsi esimerkiksi näin: *"Minun suosikkihenkilöni on oma isäni. Hän pitää kirjojen lukemisesta ja sienestämisestä. Hän asuu Tampereella."*

Kun kaikki parit ovat kertoneet toisilleen omasta suosikkihenkilöstään, pyydä jokaista paria vuorollaan toistamaan toisen lapsen kertoma asia muille. Kun lapsi on toistanut parinsa kertoman asian, kysy menikö se oikein. Jos jokin asia meni väärin tai jäi mainitsematta, voi lapsi täydentää. Anna jokaiselle lapselle mahdollisuus toistaa kuulemansa tarina.

Lopuksi vahvista lapsille sitä, että vastavuoroinen vuorovaikutus edellyttää sitä, että ilmaisemme itseämme selkeästi ja kuuntelemme toista tarkkaavaisesti. Tämä ei ole aina helppoa. Mainitse, että aina emme kuuntele toisia tarkkaavaisesti ja silloin saatamme ymmärtää toisiamme väärin. Aktiivinen kuunteleminen auttaa ymmärtämään toisia paremmin.

(20 minuuttia)

Osa 2 – Itseilmaisuu

Siirrykää lasten kanssa seuraavaan tehtävään. Kerro lapsille, että tämän tehtävän tarkoituksena on harjoitella viestimistä eli sitä, miten kertoa oma asiansa sanallisesti tai sanattomasti, sekä sitä, miten toinen osapuoli tämän viestin ymmärtää. Muistuta lapsia, että sanallinen viestiminen tarkoittaa sitä, että asia ilmaistaan puhumalla. Sanatonta viestimistä tehdään ilmeillä, eleillä ja kehonkielellä.

Kerro lapsille, että he saavat nyt harjoitella viestimistä jokainen vuorollaan siten, että yksi viestii ja muut lapset saavat arvata, mitä lapsi yrittää viestiä. Kerro, että tulet antamaan jokaiselle yhden asian, mitä heidän pitää viestiä, ja viestimisen tavan. Anna heille esimerkki: Tehtävänä on ilmaista, että haluaa halauksen. Tämä tulee ilmaista sanattomasti. Sanattomasti tämän voi viestiä esimerkiksi ottamalla toiseen henkilöön katsekontaktia ja avaamalla kädet leveälle (näytä tämä lapsille kehollisesti).

Esimerkkejä viestittävästä asiasta ja viestimisen tavoista löydät kokonaisuuden 3 liitteestä 5 Sanallinen ja sanaton viestintä. Anna jokaiselle lapselle vuorollaan yksi viestittävä asia ja viestimisen tapa (kaksi lasta voi saada saman viestittävän asian, mutta ei viestimisen tapaa). Jos lapsi ei osaa lukea, kuiskaa nämä tiedot hänelle niin, että muut lapset eivät kuule. Jos lapsi osaa lukea, voit antaa hänelle lapun, josta hän lukee itse. Tätä varten leikkaa Sanallinen ja sanaton viestintä -monisteen tilanteet yksittäisiksi lapuiksi. Tehtävää tekevä lapsi voi tulla tilan/luokan eteen niin, että muut lapset näkevät hänet. Muiden lasten tehtävä on arvata, mitä lapsi yrittää viestiä. Jatkaa tätä 15 minuutin ajan (on toivottavaa, että jokainen lapsi saisi mahdollisuuden harjoitella viestimistä).

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- vuorovaikutus on sanallista ja sanatonta viestintää
- hyvä vuorovaikutus tarkoittaa itsensä, omien tarpeidensa ja omien toiveidensa ilmaisemista muille
- vuorovaikutukseen kuuluu asian selkeä sanoittaminen ja tarkkaavainen kuunteleminen

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Molemmat tehtävän osiot vaativat tarkkojen ohjeiden antamista lapsille.
- Pienemmät lapset tarvitsevat todennäköisesti enemmän aikuisen tukea tehtävien tekemiseen.
- Pienemmät lapset eivät välttämättä jaksu keskittyä molempien tehtävän osien tekemiseen saman tuokion aikana. Mikäli näin on, tee ne eri päivinä.

LÄHTEET:

Empowered Parents. 17 simple listening activities for kids. <https://empoweredparents.co/8-games-to-improve-your-childs-listening-skills/>

Lingo Kids. 10 games and activities that foster communication skills. <https://lingokids.com/blog/posts/10-games-and-activities-that-foster-communication-skills-for-kids>

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Tehtävä: Puhuminen ja kuunteleminen (9–11-vuotiaille)

Kesto: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi ymmärtää, mitä vuorovaikutus on
- Lapsi ymmärtää hyvän vuorovaikutuksen merkityksen
- Lapsi oppii aktiivista kuuntelua ja selkeää itseilmaisua

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Side/huivi silmien sitomiseen

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Rakenna tai ainakin suunnittele esterata valmiiksi tehtävän osaa 2 varten. Esteradan voi rakentaa esineistä ja tavaroista, joita tilasta/luokkahuoneesta löytyy.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan vuorovaikutustaidoista. Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä taitoja, jotka auttavat meitä viestimään ja toimimaan muiden kanssa. Vuorovaikutustaitoihin kuuluu oman asian viestiminen esimerkiksi puhumalla. Oma asia voi toiselle viestiä sanallisen tavan lisäksi myös sanattomasti esimerkiksi ilmeillä, eleillä tai kehon kielellä. Vuorovaikutustaitoihin kuuluu keskeisenä myös toisen henkilön kuunteleminen. Vuorovaikutustaitoja on tärkeä oppia, jotta pystyy paremmin kommunikoimaan toisten kanssa. Se auttaa myös ymmärtämään toisen viestejä paremmin.

Kerro lapsille, että tämän tehtävän tavoitteena on ymmärtää vuorovaikutuksen merkitys ja oppia hyvän vuorovaikuttamisen tapoja. Kerro, että tehtävän tekemisen aikana he saavat harjoitella ilmaisemaan itseään ja toistamaan tarinaa.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1 – Tarinan toistaminen

Pyydä lapsia miettimään jotain sanottavaa yhdestä suosikkihenkilöstään. Suosikkihenkilö voi olla esimerkiksi joku lapselle läheinen sukulainen, julkisuuden henkilö, ystävä tai vaikka lemmikkieläin. Anna lapsille esimerkki kertomalla heille lyhyesti yhdestä suosikkihenkilöstäsi. Anna lapsille esimerkki kertomalla heille lyhyesti yhdestä suosikkihenkilöstäsi esimerkiksi näin: *Minun suosikkihenkilöni on oma isäni. Hän pitää kirjojen lukemisesta ja sienestämisestä. Hän asuu Tampereella.*

Pyydä sitten lapsia valitsemaan itselle pari tai muodosta ryhmän lapsista pareja. Ohjeista lapsia tekemään tämä harjoitus: eli kertomaan toisilleen jotakin yhdestä suosikkihenkilöstään. Kun kaikki parit ovat kertoneet toisilleen jotakin suosikkihenkilöstään, pyydä jokaista paria toistamaan muiden kuullen, mitä toinen lapsi kertoi. Kun kaikki ovat kertoneet tarinansa, tarkista toiselta

lapselta, menikö tarina oikein, ja pyydä häntä selventämään. Kun kaikki lapset ovat vahvistaneet tarinansa oikeellisuuden, tuo esiin, mitä hyvä viestintä edellyttää. Yhtäältä se edellyttää, että kuuntelemme tarkkaavaisesti, ja toisaalta, että myös puhumme selkeästi ja ilmaisemme itseämme. Näin ymmärrämme toisiamme paremmin ja tulemme läheisemmiksi.

(20 minuuttia)

Osa 2 – Sokkoleikki

Jaa lapset kolmeen tai neljään ryhmään (ryhmäkoon mukaan) ja esittele heille rakentamasi esterata. Mikäli et ole rakentanut esterataa valmiiksi, tee se nyt (halutessasi yhdessä lasten kanssa, mutta niin, ettei esterataa läpäisevä lapsi osallistu rakentamiseen).

Ohjeista lapsia käymään istumaan omille paikoilleen tai pienryhmänä jonnekin esteradan lähetyville. Kerro lapsille, että ryhmät tulevat yksi kerrallaan suorittamaan esteradan. Jokaisesta ryhmästä yksi lapsi suorittaa esteradan silmät sidottuna. Muiden lasten tehtävä on ohjeistaa lasta kulkemaan esterata onnistuneesti läpi. Voit halutessasi kellottaa kuinka pitkään eri ryhmillä kestää suorittaa esterata.

Kun kaikki ryhmät ovat suorittaneet esteradan, keskustelkaa, miten ohjeita antavien lasten ja esterataa suorittavan lapsen kommunikointi sujui. Kehu hyvin sujunutta kommunikointia ja viestimistä ja tuo esiin kehittämissuhteita ryhmille, joissa kommunikointi ja viestiminen ei mennyt niin hyvin. Korosta hyvien vuorovaikutustaitojen merkitystä ja sitä, että vuorovaikutus on vastavuoroista. Tämä tehtävä lisää parhaimmillaan luottamusta lasten välillä, sillä esteradan läpäisy vaatii tarkkaa viestintää.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- vuorovaikutus on sanallista ja sanatonta viestintää
- hyvä vuorovaikutus tarkoittaa itsensä, omien tarpeidensa ja omien toiveidensa ilmaisemista muille
- vuorovaikutukseen kuuluu asian selkeä sanoittaminen ja tarkkaavainen kuunteleminen

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Molemmat tehtävän osiot vaativat tarkkojen ohjeiden antamista lapsille.
- Suunnittele ja tee esterata mahdollisuuksien mukaan valmiiksi niin, ettei siihen mene aikaa oppitunnin aikana.
- Varmista, että sokkona liikkuvan lapsen vieressä pysyttelee vähintään yksi henkilö, joka huolehtii hänen turvallisuudestaan esteradalla.

LÄHTEET:

Positive Psychology. 39 Communication Games and Activities for Kids and Students.
<https://positivepsychology.com/communication-activities-adults-students/#elementary>

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Maija Ikonen

Lähteet

American Psychological Association. (2023). How to help kids understand and manage their emotions. Retrieved 12 13, 2023, from <https://www.apa.org/topics/parenting/emotion-regulation>

Australian Children's Education & Care Quality Authority. (2016). Relationships with children. <https://www.acecqa.gov.au/sites/default/files/acecqa/files/QualityInformationSheets/QualityArea5/QualityArea5OrangeRelationshipsWithChildren.pdf>

Empowered Parents. (2023). 17 simple listening activities for kids. Retrieved 12 13, 2023, from <https://empoweredparents.co/8-games-to-improve-your-childs-listening-skills/>

Lingo Kids. (2022). 10 games and activities that foster communication skills. <https://lingokids.com/blog/posts/10-games-and-activities-that-foster-communication-skills-for-kids>

Study.com. Emotions vs. Moods. <https://study.com/learn/lesson/emotions-moods-types-list-examples.html>

Twinkl. What are relationships. <https://www.twinkl.co.uk/teaching-wiki/relationships>

WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010. Standards for Sexuality Education in Europe. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/BZgA_Standards_English.pdf

Lisämateriaalia

Healthy Children. Types of Families. <https://www.healthychildren.org/English/family-life/family-dynamics/types-of-families/Pages/default.aspx#:~:text=We%20have%20stepfamilies%3B%20single%2Dparent,their%20grandparents%20or%20other%20relatives>

Kokonaisuus 4: Omat rajat ja suostumus

Kokonaisuuden tavoite

Tässä kokonaisuudessa on 5–11-vuotiaille lapsille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoitus on opettaa lapsille omista rajoista ja suostumuksesta. Kokonaisuus koostuu kolmesta osasta: **Omat rajat ja niiden merkitys**, **Suostumuksen merkitys** ja **Turvataitojen vahvistaminen**. Jokainen osa sisältää selkeät ja yksityiskohtaiset ohjeet tehtävien toteuttamiseen sekä keskeistä tietoa, joka on hyvä lukea ennen tehtävien tekemistä. Joidenkin tehtävien toteuttamiseksi tarvitaan tulostettavaa materiaalia. Tämän materiaalin löydät klikkaamalla materiaalin nimeä.

Kokonaisuuden oppimistavoitteet

- Lapsi oppii asettamaan omat rajansa
- Lapsi oppii kunnioittamaan muiden rajoja
- Lapsi tietää, mitä omilla rajoilla tarkoitetaan
- Lapsi tietää, mitä suostumus tarkoittaa
- Lapsi oppii tunnistamaan, milloin ja miten suostumuksen antaa
- Lapsi oppii toimimaan tilanteissa, joissa suostumusta ei ole
- Lapsi oppii tunnistamaan turvattomia tilanteita nettiympäristössä ja sen ulkopuolella
- Lapsi tietää, miten toimia turvattomissa tilanteissa

Osio 1. Omat rajat ja niiden merkitys

Keskeistä tietoa

Rajoilla tarkoitetaan fyysistä ja psyykkistä turvallisuuden tunnetta, kasvurauhaa. Ihmisellä on rajat suhteessa omaan itseensä ja suhteessa muihin ihmisiin. Omien rajojen asettaminen on itsestä huolehtimista (University of Illinois Chicago, 2022.) Rajat ovat tapa suojella omaa itseä. Rajojen asettaminen on selkeiden suuntaviivojen asettamista sen suhteen, miten haluaa tulla kohdelluksi. Ne kertovat muille, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei.

Omat rajat voidaan jaotella terveisiin, huokoisiin ja jäykkiin rajoihin. Ne kuvaavat sitä, miten ihminen käyttäytyy suhteessa itseensä ja muihin. Alla olevasta taulukosta näet näiden rajojen jaottelua.

Jäykkien, huokoisten ja terveiden rajojen piirteitä		
Jäykät rajat	Huokoiset rajat	Terveet rajat
Hyvin suojelevainen henkilökohtaisista tiedoista	Jakaa henkilökohtaista tietoa avoimesti	Jakaa henkilökohtaista tietoa sopivasti
Ei todennäköisesti pyydä apua	Kokee vaikeaksi sanoa ”ei” toisten pyyntöihin	Hyväksyy sen, kun muut sanovat ”ei” hänen pyyntöihinsä
Ylläpitää vain harvoja läheisiä ihmissuhteita	Riippuvainen toisten mielipiteistä	Arvostaa omia mielipiteitä
Pitää muut etäällä välttääkseen hylkäämisen mahdollisuuden	Pelkää hylätyksi tulemista, mikäli ei noudata muiden tahtoa	Ei tingi omista arvoista muiden vuoksi
Välttää läheisyyttä ja läheisiä ihmissuhteita	Hyväksyy epäkunnioittavaa käytöstä muilta	Tunnistaa omat toiveensa ja tarpeensa sekä osaa ilmaista ne

(University of California, Berkeley 2016)

Jokainen ihminen on omanlaisensa ja jokaisella on omat rajansa. Omat rajat voivat olla erilaiset erilaisissa suhteissa, tilanteissa ja ympäristöissä. Esimerkiksi jollakin voi olla ystävyys-suhteissa huokoiset rajat, perheensä kanssa jäykät rajat ja koulussa opiskellessaan terveet rajat. Rajojen asettaminen voi olla myös kulttuuririippuvaista. Esimerkiksi joissakin kulttuureissa voi olla sopimatonta keskustella avoimesti seksuaalisuudesta, kun taas toisissa avoimeen keskusteluun saatetaan rohkaista.

Keskustelu omista rajoista on tärkeää aloittaa lasten kanssa varhain, jotta he oppivat asettamaan rajoja jokapäiväisessä elämässään. Kun lapset asettavat rajoja ja oppivat pitämään niistä kiinni, heidän itsekunnioituksensa ja hallinnan tunteensa kasvaa. Lapset oppivat myös kunnioittamaan muiden rajoja ja kasvavat todennäköisemmin tyytyväisiksi aikuisiksi (Superpower Kids, 2022).

Näin voit keskustella lasten kanssa omista rajoista:

- Kerro lapsille, että on olemassa erilaisia rajoja:

1. Fyysiset rajat viittaavat esimerkiksi seuraaviin asioihin:

Kuka voi koskettaa sinua, kuinka paljon ja mihin toinen voi koskettaa sinua.

2. Emotionaaliset rajat viittaavat esimerkiksi seuraaviin asioihin:

Kuinka läheisenä koet toisen henkilön, kuinka paljon aikaa vietät hänen kanssaan ja kuinka paljon henkilökohtaisia asioita jaat hänen kanssaan.

3. Käyttäytymiseen liittyvät rajat viittaavat esimerkiksi seuraaviin asioihin:

Mitä sinä haluat tehdä tai mihin sinä haluat osallistua.

(Calvo, 2021)

- Opetta lapsia ymmärtämään, että on tärkeää kunnioittaa oman ja toisen kehon rajoja.
- Rohkaise lapsia sanomaan "ei/seis", jos joku rikkoo heidän rajojaan.

Tehtävät – osio 1

Tehtävä: Omien rajojen asettaminen (5–8-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, mitä omilla rajoilla tarkoitetaan
- Lapsi oppii asettamaan omat rajansa
- Lapsi oppii kunnioittamaan muiden rajoja

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Purkki, pussi tai muu astia esimerkkitalanne-lapuille
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Esimerkkitalanteita rajojen asettamisesta](#) (kokonaisuuden 4 liite 1)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta Esimerkkitilanteita rajojen asettamisesta -moniste (kokonaisuuden 4 liite 1) ja leikkaa esimerkkitilanteet erillisiksi lapuiksi. Laita laput purkkiin, pussiin tai johonkin muuhun astiaan.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette harjoittelemaan omien rajojen asettamista erilaisten esimerkkitilanteiden kautta.

Kerro lapsille, mitä omilla rajoilla tarkoitetaan:

"Rajojen asettaminen on selkeiden suuntaviivojen asettamista sen suhteen, miten haluaa tulla kohdelluksi. On tärkeää, että asetat omat rajat, sillä ne auttavat sinua ilmaisemaan tarpeitasi ja toiveitasi. Omat rajat auttavat sinua pitämään huolta itsestäsi, aivan kuten terveellisen ruoan syöminen, jotta voit kasvaa vahvaksi, tai lämpimien vaatteiden pukeminen talvella, jotta pysyisit lämpimänä. Myös muilla ihmisillä on omat rajat, jotka saattavat poiketa sinun omista rajoistasi. On tärkeää kunnioittaa muiden rajoja."

Voit käyttää joitakin esimerkkejä havainnollistamaan omien rajojen käsitettä:

- Jos joku haluaa lainata lelujasi, mutta sinä olet juuri leikkimässä niillä, voit sanoa: "Käytän näitä juuri nyt, mutta voin lainata niitä sinulle, kun olen valmis".
- Jos leikit toisen kanssa ja hän leikkii liian rajusti, voit sanoa: "Hei, en pidä siitä, että leikimme liian rajusti. Leikitään varovaisemmin".

(10 minuuttia)

Tehtävän toteutus lapsille, jotka eivät osaa lukea:

Kerro lapsille, että tässä tehtävässä näytellään erilaisia tilanteita, joissa harjoitellaan rajojen asettamista. Lapset saavat näytellä esimerkkitilanteita pareittain muun ryhmän edessä.

Kerro lapsille, että sinulla on purkki/pussi, jossa on lappuja. Lapuissa on erilaisia esimerkkitilanteita. Lapset saavat pari kerrallaan nostaa purkista/pussista lapun, jonka jälkeen sinä luet lapussa olevan

esimerkkitilanteen ääneen. Lasten tulee harjoitella omien rajojen asettamista annetun esimerkkitilanteen mukaisesti.

Ohjaa lapsia tarkasti tehtävän tekemiseen. Valitse kustakin parista aina se lapsi, jonka tehtävänä on asettaa rajat suhteessa toiseen lapseen. Kerro lapselle, että hänen tehtävänä on asettaa omat rajat ja kertoa se toiselle lapselle. Jos lapset eivät tiedä, mitä sanoa, voit auttaa heitä. Esimerkkitilanne-lapussa on vinkki siihen, mitä omia rajoja asettava lapsi voi sanoa.

Kysy lapsilta tehtävän tekemisen jälkeen, miltä heistä tuntui asettaa omat rajansa ja sanoa ”ei”. Muistuta heitä siitä, että jokaisella saa ja pitää olla omat rajat ja että omaa tunnetta tulee kuunnella ja toimia sen mukaisesti. Se, että asettaa omia rajoja on itsensä suojelemista. Omia rajoja asettamalla voi myös suojata muita.

(30 minuuttia)

Tehtävän toteutus lapsille, jotka osaavat lukea:

Kerro lapsille, että tässä tehtävässä näytellään tilanteita, joissa harjoitellaan rajojen asettamista. Lapset saavat näytellä esimerkkitilanteita pareittain.

Kerro lapsille, että sinulla on purkki/pussi, jossa on lappuja. Lapuissa on erilaisia esimerkkitilanteita. Jokainen pari saa nostaa purkista/pussista 2–4 lappua.

Kukin pari voi asettautua eri puolille tilaa/huonetta näyttelemään esimerkkitilanteita. Ohjeista lapsia lukemaan yksi esimerkkitilanne kerrallaan. Lasten tehtävänä on harjoitella omien rajojen asettamista annetun esimerkkitilanteen mukaisesti. Ohjeista lapsia niin, että he näyttelevät vuorotellen sitä lasta, jonka tehtävänä on asettaa omat rajansa suhteessa toiseen lapseen. Esimerkkitilanne-lapussa on vinkki siihen, mitä omia rajoja asettava lapsi voi sanoa.

Kysy lapsilta tehtävän tekemisen jälkeen, miltä heistä tuntui asettaa omat rajansa ja sanoa ”ei”. Muistuta heitä siitä, että jokaisella saa ja pitää olla omat rajat ja että omaa tunnetta tulee kuunnella ja toimia sen mukaisesti. Se, että asettaa omia rajoja on itsensä suojelemista. Omia rajoja asettamalla voi myös suojata muita.

(30 minuuttia)

Loppuyhteenvedo:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- mitä omat rajat tarkoittavat
- miten asettaa omat rajat
- miten kunnioittaa muiden rajoja

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Ohjeista lapsia selkeästi tehtävän tekemiseen: kumpi parin lapsista on se, joka asettaa rajat. Jos lapsi ei osaa tai tiedä, mitä sanoa esimerkkitilanteen mukaisessa tilanteessa, auta ja ohjeista häntä. Jokaisessa esimerkkitilanne-lapussa on vinkki siihen, mitä lapsi voi sanoa asettaakseen omat rajansa.
- Nuoremmat lapset eivät välttämättä jaksu keskittyä tehtävän tekemiseen kovin pitkään. Mikäli näin on, käytä lyhyempi aika esimerkkitilanteiden näyttelyyn.
- Vanhempien lasten tehdessä tehtävää itsenäisesti, kierrä tilassa, seuraa ja ohjeista lapsia tarvittaessa. Kehu heitä huomattessasi, miten hienosti he ilmaisevat omien rajojen asettamista.

LÄHDE:

Barnaheill- Save the Children Iceland, Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Suomenkielisen tekstin adaptointi: Janita Tasa, Pelastakaa Lapset

Tehtävä: Omien rajojen asettaminen (9–11-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, mitä omilla rajoilla tarkoitetaan
- Lapsi oppii asettamaan omat rajansa
- Lapsi oppii kunnioittamaan muiden rajoja

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Paperiarkkeja
- Kyniä
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Omia rajoja koskeva tehtävämoniste](#) (kokonaisuuden 4 liite 2)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta jokaiselle lapselle Omia rajoja koskeva tehtävämoniste (kokonaisuuden 4 liite 2).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette harjoittelemaan omien rajojen asettamista.

Kerro lapsille, mitä omilla rajoilla tarkoitetaan:

"Rajojen asettaminen on selkeiden suuntaviivojen asettamista sen suhteen, miten haluaa tulla kohdelluksi. On tärkeää, että asetat omat rajat, sillä ne auttavat sinua ilmaisemaan tarpeitasi ja toiveitasi. Omat rajat auttavat sinua pitämään huolta itsestäsi, aivan kuten terveellisen ruoan syöminen, jotta voit kasvaa vahvaksi, tai lämpimien vaatteiden pukeminen talvella, jotta pysyisit lämpimänä. Myös muilla ihmisillä on omat rajat, jotka saattavat poiketa sinun rajoistasi. On tärkeää kunnioittaa muiden rajoja."

Voit käyttää joitakin esimerkkejä havainnollistamaan omien rajojen käsitettä:

- Jos joku haluaa lainata lelujasi, mutta sinä olet juuri leikkimässä niillä, voit sanoa: "Käytän näitä juuri nyt, mutta voin lainata niitä sinulle, kun olen valmis".
- Jos leikit toisen kanssa ja hän leikkii liian rajusti, voit sanoa: "Hei, en pidä siitä, että leikimme liian rajusti. Leikitään varovaisemmin".

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Kerro lapsille, että he tulevat tekemään piirustustehtävän, jonka avulla omien rajojen asettaminen tulee tutuksi. Anna jokaiselle lapselle paperiarkki ja värikyniä.

Pyydä lapsia piirtämään neljä sisäkkäistä ympyrää heille annettuun paperiin. Yksi ympyröistä saa olla erittäin pieni, toinen hieman sitä suurempi, kolmas keskikokoinen ja neljäs suuri ympyrä. Piirrä itse neljä tällaista ympyrää paperille ja näytä piirtämäsi ympyrät lapsille esimerkkinä ennen kuin he aloittavat piirtämisen.

Korosta, että jokaisen ympyrän sisällä on oltava riittävästi tilaa kirjoittamiseen. Pyydä lapsia kirjoittamaan erittäin pienen ympyrän sisälle, ketkä ovat hänelle erityisen läheisiä. Erityisen läheinen ihminen voi olla esimerkiksi omat vanhemmat, sisarukset tai kuka tahansa, jonka he kokevat olevan heille läheisimpiä.

Pyydä lapsia kirjoittamaan toiseksi pienimmän ympyrän sisälle, ketkä ovat heille läheisiä ihmisiä, mutta ei läheisimpiä, esim. isovanhemmat, ystävät tai luokkatoverit. Pyydä lapsia kirjoittamaan keskikokoisen ympyrän sisälle ihmisiä, joita he tapaavat joskus tai usein, mutta jotka eivät ole heille kovin läheisiä, esim. opettaja tai valmentaja. Suureen ympyrään lapset voivat sijoittaa tuntemattomat ihmiset, joita he saattavat kohdata jokapäiväisessä elämässään, esim. bussikuski tai ruokakaupan työntekijä.

Lasten tulisi itse valita henkilöt, jotka he sijoittavat ympyröihin. Se, kuka on lapselle läheinen henkilö, voi vaihdella lapsesta toiseen. Jotkut voivat sijoittaa esimerkiksi opettajan pienimpään ympyrään tai isoisän ja äidin toiseksi pienimpään ympyrään.

Keskustele lasten kanssa jokaisesta ympyrästä ja siitä, miten lapset voivat asettaa rajoja suhteessa eri ihmisiin, jotka ovat heidän elämässään. Kerro, että voi olla vaikeampaa asettaa rajoja suhteessa läheisiin ihmisiin kuin sellaisiin, joihin heillä ei ole niin läheistä suhdetta.

(15 minuuttia)

Anna seuraavaksi jokaiselle lapselle omia rajoja koskeva tehtävämoniste (kokonaisuuden 4 liite 2). Pyydä heitä täyttämään se tilanteilla, joissa kuhunkin ympyrään sijoitetut ihmiset ovat mukana.

Tehtävän tekemisen jälkeen muistuta lapsia vielä siitä, että jokaisella saa ja pitää olla omat rajat ja että omaa tunnetta tulee kuunnella ja toimia sen mukaisesti. Se, että asettaa omia rajoja on itsensä suojelemista. Omia rajoja asettamalla voi myös suojata muita.

(20 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävien tekemisen aikana oppineet:

- mitä omat rajat tarkoittavat
- miten asettaa omat rajat
- miten kunnioittaa muiden rajoja

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Ohjeista lapsia tarkasti tehtävän tekemiseen.
- Jos he eivät osaa sijoittaa ympyröihin sopivia ihmisiä, auta heitä siinä.
- Auta heitä myös tehtävämonisteen täyttämisen kanssa, mikäli lapset eivät itsenäisesti osaa lähteä sitä täyttämään.

LÄHDE:

Barnaheill – Save the Children Iceland, Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Osio 2: Suostumuksen tärkeys

Keskeistä tietoa

Suostumuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilö antaa luvan sille, että jotain tehdään hänelle tai hän itse suostuu tekemään jotakin. Suostumus perustuu ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja suhteisiin. Suostumus on tärkeä osa mitä tahansa ihmissuhdetta. Lapset alkavat oppia suostumuksesta jo nuorena, kun he ovat vuorovaikutuksessa lähipiirinsä kanssa. Suostumuksen merkityksen ymmärtäminen on tärkeä pohja hyvälle kommunikaatiolle ja terveille ihmissuhteille. (Safe Secure Kids.)

Aktiivinen suostumus tarkoittaa sitä, että yksilöiden välinen vuorovaikutus jatkuu koko sen toiminnan ajan, jota varten suostumus on annettu (Rape, Abuse & Incest National Network). Suostumuksen ilmaiseminen selvästi varmistaa, että kaikki osapuolet ovat tietoisia toistensa rajoista ja kunnioittavat niitä. Suostumus voidaan ilmaista suullisesti tai myönteisillä ei-sanallisilla viesteillä, kuten nyökkäämällä tai pitämällä katsekontaktia. Lapsi voi antaa suostumuksensa esimerkiksi siihen, että toinen lapsi halaa häntä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hän antaa suostumuksensa siihen, että toinen lapsi voi halata häntä uudelleen seuraavana päivänä. Suostumus pitää antaa erikseen joka kerta, kun toimintaan ruvetaan uudelleen. Suostumusta ei voi antaa nukahtaneena, tajuttomana tai päihtyneenä.

Suostumus on pätevä vain, jos se annetaan vapaasti, mikä tarkoittaa, että henkilöä ei ole peloteltu, painostettu, pakotettu tai uhkailtu antamaan suostumusta (Rape, Abuse & Incest National Network). Jos esimerkiksi Jenni pyytää halata Joonaa ja Joonaa suostuu, Jenni on pyytänyt suostumusta ja Joonaa on antanut Jennille suostumuksensa. Jos Jenni kuitenkin pyytää Joonaa halaamaan häntä ja uhkaa Joonaa sanomalla, että jos Joonaa ei halua, Jenni kertoo muille hänen salaisuutensa, Jenni pakottaa Joonan halaamaan häntä. Vaikka Joonaa sanoisi "kyllä", suostumus ei ole vapaasti annettu.

Annetun suostumuksen on oltava tietoista, mikä tarkoittaa, että henkilön on ymmärrettävä, mihin hän on antamassa suostumuksensa (Planned Parenthood). Suomessa alle 16-vuotiaat eivät voi antaa suostumustaan seksuaalisille teoille. Lapset eivät välttämättä ymmärrä täysin, mitä seksuaalinen toiminta on, ja vaikka he olisivat uteliaita, he eivät voi antaa suostumustaan siihen.

Suostumuksen antamisen lakisääteinen ikäraja voi riippua myös kyseessä olevien henkilöiden asemasta. Alle 18-vuoden suojaikäraja tulee kyseeseen silloin, jos seksuaaliseen kanssakäymiseen pyrkivä henkilö (seksuaaliväkivaltaa tekevä) on valta- tai luottamusasemassa lapsen nähden; esim. opettaja, valmentaja, lapsen huoltaja tai muu sukulainen. Alle 18-vuotias lapsi ei voi siis koskaan antaa pätevää suostumusta seksuaaliseen toimintaan valta-asemassa olevan henkilön kanssa.

Suostumus on aina peruutettavissa, mikä tarkoittaa, että vaikka suostumus olisi annettu, henkilö voi muuttaa mielensä milloin tahansa (Rape, Abuse & Incest National Network). Lapsi voi esimerkiksi antaa suostumuksen halaamiseen, mutta jos hän päättää, ettei häntä sittenkään huvita halata, hän voi muuttaa mielensä ja pyytää lopettamaan. Suostumuksen peruuttamista voi joskus olla vaikea ilmaista sanallisesti, joten sanattomat viestit on myös otettava huomioon. Jos lapsi ei esimerkiksi halua enää halata, mutta ei osaa ilmaista sitä sanoin, hän voi työntää toista ihmistä varovasti pois päin itsestään.

Miksi suostumus on tärkeää?

Suostumuksen merkityksen opettaminen lapsille jo varhaisesta iästä alkaen on tärkeää. Se auttaa lasta ymmärtämään, että eri ihmisillä on erilaiset rajat ja että ihmiset voivat suhtautua eri tavoin tiettyihin toimiin, kuten fyysiseen kosketukseen. Se, mitä yksi lapsi voi pitää hyvänä tai mukavana, voi olla toiselle lapselle kielteinen kokemus.

Suostumuksen saaminen ja antaminen auttaa lasta tunnistamaan, milloin hän tekee jotakin sellaista, mikä tuntuu toisesta epämukavalta tai turvattomalta, ja toisaalta milloin hänestä itsestä tuntuu epämukavalta tai turvattomalta. Toisin sanoen lapsi oppii, että suostumuksen pyytäminen on paras tapa varmistaa, että toinen henkilö tuntee olonsa mukavaksi ja turvalliseksi. Suostumuksen saaminen ja antaminen on tärkeää myös nettiympäristössä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Jos lapsi haluaa esimerkiksi julkaista ystävänsä kanssa yhdessä ottamansa kuvan sosiaaliseen mediaan, hänen on pyydettävä ystävältään lupa ennen kuvan julkaisemista.

Tehtävät – osio 2

Tehtävä: Onko suostumusta annettu? (5–8-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, mitä suostumus tarkoittaa
- Lapsi oppii tunnistamaan, milloin ja miten suostumuksen antaa
- Lapsi oppii toimimaan tilanteissa, joissa suostumusta ei ole

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Värikyniä tai tusseja
- Paperiarkkeja
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Tarinoita suostumuksesta 5–8-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 4 liite 3)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta itsellesi Tarinoita suostumuksesta 5–8-vuotiaille -moniste (kokonaisuuden 4 liite 3).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tämän tehtävän aikana he tulevat kuulemaan tarinoita suostumuksesta ja saavat piirtää kuvan, joka edustaa suostumusta. Kerro lapsille ikätasoon sopivalla tavalla, mitä suostumus tarkoittaa, esimerkiksi:

”Sinä saat päättää, mitä teet kehollasi ja miten muut voivat koskettaa sinua. Jos jokin asia sopii sinulle, voit antaa suostumuksesi esimerkiksi sanomalla ”kyllä” tai nyökkäämällä. Suostumus tarkoittaa luvan antamista jonkin asian tapahtumiseen tai suostumista johonkin. Tehtävän tavoitteena on oppia tunnistamaan tilanteita, joissa suostumusta ei ole, ja miten toimia näissä tilanteissa.”

(2 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1: Tarinoita suostumuksesta

Kokoa lapset piiriin ja istuudu lattialle heidän kanssaan. Lue lapsille yksi suostumukseen liittyvä tarina kerrallaan (kokonaisuuden 4 liite 3). Pyydä lapsia kuuntelemaan tarkasti, mitä tarinoissa tapahtuu. Esitä jokaisen tarinan jälkeen kysymyksiä (liitteessä 3 on esimerkkikysymyksiä jokaisen tarinan jälkeen) siitä, mitä tarina sai lapset tuntemaan ja mikä olisi paras tapa toimia, jos he olisivat tarinan päähenkilön asemassa. Lue niin monta tarinaa kuin ehdit.

(25 minuuttia)

Osa 2: Piirustus suostumuksesta

Kun olet lukenut valitsemasi tarinat ja keskustellut niistä lasten kanssa, pyydä heitä istumaan pöydän tai pulpetin ääreen. Anna jokaiselle lapselle paperi ja värikyniä tai tusseja. Pyydä lapsia miettimään, mitä he ovat juuri kuuntelemiensa tarinoiden perusteella oppineet suostumuksesta, ja piirtämään kuva tilanteesta, joka liittyy suostumukseen. Se voi olla myönteinen kuva, jossa

suostumus annetaan, tai kielteinen kuva, jossa suostumusta ei kysytä tai anneta. Jos he haluavat, he voivat ottaa inspiraationsa jostakin juuri kuulemastaan tarinasta.

Kun lapset ovat saaneet piirustuksensa valmiiksi, voit kysyä heiltä, haluaako joku näyttää piirustuksensa kaikille ja kertoa, mitä on piirtänyt.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- mitä suostumus tarkoittaa
- milloin ja miten suostumuksen antaa
- miten toimia tilanteissa, joissa suostumusta ei ole

(3 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Voit päättää, kuinka monta tarinaa luet sen mukaan, kuinka kauan lapset jaksavat keskittyä. Voit myös valita tarinat lasten iän mukaan (voit muuttaa tarinoissa esiintyvien lasten ikää, jos katsot sen tarpeelliseksi). Tarinat on järjestetty päähenkilöiden iän mukaan valinnan helpottamiseksi.
- Jos jossakin tarinassa on jonkun lapsiryhmässä olevan lapsen nimi, voit muuttaa nimeä.
- Voit halutessasi käyttää koko tehtävään varatun 45 minuutin ajan tarinoiden lukemiseen ja niistä keskustelemiseen ja jättää 2. osan pois (etenkin jos työskentelet nuorempien lasten kanssa).

LÄHDE:

Lucia Hakala, Pelastakaa Lapset ry

Tehtävä: Onko suostumusta annettu? (9–11-vuotiaille)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, mitä suostumus tarkoittaa
- Lapsi oppii tunnistamaan, milloin ja miten suostumuksen antaa
- Lapsi oppii toimimaan tilanteissa, joissa suostumusta ei ole

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- Värikyniä tai tusseja
- Tulostettava materiaali:
 - [Tarinoita suostumuksesta 9–11-vuotiaille](#) (kokonaisuuden 4 liite 4)
 - [Sarjakuvapohja](#) (kokonaisuuden 4 liite 5)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta itsellesi Tarinoita suostumuksesta 9–11-vuotiaille -tiedosto (kokonaisuuden 4 liite 4) ja jokaiselle lapselle oma sarjakuvapohja (kokonaisuuden 4 liite 5).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette keskustelemaan suostumuksesta ja siitä, mitä se tarkoittaa ja miten suostumuksen voi antaa ja miten sitä pyydetään. Kerro lapsille ikätasoon sopivalla tavalla, mitä suostumus tarkoittaa, esim.:

"Sinä saat päättää, mitä teet kehollasi ja miten muut voivat koskettaa sinua. Jos jokin asia sopii sinulle, voit antaa suostumuksesi esimerkiksi sanomalla "kyllä" tai nyökkäämällä. Suostumus tarkoittaa luvan antamista jonkin asian tapahtumiseen tai suostumista johonkin."

Tämän tehtävän aikana lapset tulevat kuulemaan tarinoita suostumuksesta. He saavat myös tehdä sarjakuvan, joka kertoo suostumuksesta. Tehtävän tavoitteena on oppia tunnistamaan tilanteet, joissa suostumusta ei ole, ja miten toimia näissä tilanteissa.

(2 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Osa 1: Tarinoita suostumuksesta

Kokoa lapset piiriin tai vaihtoehtoisesti pyydä lapsia istumaan pulpettiensa ääreen. Lue lapsille Tarinoita suostumuksesta (kokonaisuuden 4 liite 4) tarina kerrallaan. Pyydä lapsia kuuntelemaan tarkasti, mitä tarinoissa tapahtuu. Esitä jokaisen tarinan jälkeen kysymyksiä (liitteessä 4 on esimerkkikysymyksiä jokaisen tarinan jälkeen) siitä, mitä tarina sai lapset tuntemaan ja mikä olisi paras tapa toimia, jos he olisivat tarinan päähenkilön asemassa. Lue niin monta tarinaa kuin ehdit.

(20 minuuttia)

Osa 2: Sarjakuvan piirtäminen

Kun olet lukenut valitsemasi tarinat ja keskustellut niistä lasten kanssa, pyydä heitä istumaan pöydän tai pulpetin ääreen. Anna jokaiselle lapselle värikyniä tai tusseja ja moniste, jossa on kolmiosainen sarjakuvapohja (kokonaisuuden 4 liite 5). Pyydä lapsia miettimään, mitä he ovat juuri oppineet kuuntelemistaan tarinoista, ja piirtämään kolmiosainen sarjakuva tilanteesta, joka liittyy suostumukseen. Se voi olla myönteinen tarina, jossa suostumus annetaan, tai kielteinen tarina, jossa suostumusta ei anneta.

Kun lapset ovat saaneet sarjakuvansa valmiiksi, voit kysyä lapsilta, haluaako joku näyttää sarjakuvansa kaikille ja kertoa, mitä on piirtänyt. Kaikkien piirtämiä sarjakuvia ei ehdi käydä tunnin aikana läpi. Lapset voivat laittaa sarjakuvansa esille esimerkiksi luokan seinälle, jossa niitä voi käydä ihastelemassa.

(20 minuuttia).

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- mitä suostumus tarkoittaa
- milloin ja miten suostumuksen antaa
- miten toimia tilanteissa, joissa suostumusta ei ole

(3 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Voit lukea niin monta tarinaa kuin ehdit tehtävän 1. osalle varatussa 20 minuutissa. Tarkoitus on antaa lapsille inspiraatiota suostumukseen liittyen tehtävän 2. osaa varten.
- Jos jossakin tarinassa on jonkun lapsiryhmässä olevan lapsen nimi, voit muuttaa nimeä.
- Halutessasi voit käyttää enemmän aikaa tarinoihin ja vähemmän aikaa piirtämiseen. Jos lapset eivät saa sarjakuviaan valmiiksi, he voivat jatkaa niitä kotitehtävänä.
- Lapset voivat tehdä sarjakuvapiirustuksen myös pienryhmissä.

LÄHDE:

Lucia Hakala, Pelastakaa Lapset ry

Osio 3. Turvataitojen vahvistaminen

Keskeistä tietoa

Turvataitojen opettaminen lapsille sekä nettiympäristössä että netin ulkopuolisessa elämässä on ensiarvoisen tärkeää. Se antaa heille valmiuksia välttää useita riskejä, kuten esimerkiksi kiusaamista, sopimatonta ja haitallista (esim. väkivaltaista, pornografista) sisältöä, groomingia (lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin), seksuaalista häirintää ja seksuaaliväkivaltaa. Turvataitojen avulla lapsi oppii toimimaan turvallisesti erilaisissa tilanteissa, olipa kyse sitten kadun ylittämisestä tai luotettavien nettilähteiden tunnistamisesta.

Lapsia on opetettava tunnistamaan mahdolliset vaarat ja lisättävä heidän taitojansa niin, että he osaisivat paremmin suojautua niiltä. Lapsia opastetaan toimimaan turvallisesti fyysisessä ympäristössä esimerkiksi kertomalla, ettei koskaan saa lähteä tuntemattoman ihmisen matkaan, vaikka tämä vaikuttaisi mukavalta tai tarjoaisi jotain houkuttelevaa. Lisäksi lapsille opetetaan esimerkiksi, miten ylittää tie turvallisesti tai miksi pyöräilykypärää tai turvavyötä käytetään. Lapsia on ensiarvoisen tärkeää opastaa myös turvalliseen nettikäyttäytymiseen. (Bellamy's Organic.)

Lasten tulisi myös oppia pitämään henkilötietonsa yksityisinä – netissä ja sen ulkopuolella. Heille on kerrottava, että henkilötietoja, joita ei saa jakaa, ovat muun muassa oma nimi, syntymäaika, puhelinnumero, kotiosoite tai mitä koulua käy. (Childline.) Lapsille on opetettava, että jos henkilötiedot päätyvät väärin käsiin, niitä voidaan käyttää väärin ja aiheuttaa vahinkoa lapselle tai hänen perheelleen. Kerro lapsille myös, että useimmissa sovelluksissa ja laitteissa on paikkatunnistustoiminnot, jotka näyttävät sijainnin julkisesti. Nämä ominaisuudet tulisi kytkeä pois päältä. Lisäksi lapsia tulee muistuttaa, että jotkut ihmiset piiloutuvat netissä valeprofiilien taakse, ja että voi olla tosi vaikea tunnistaa tällaisia profileja.

Lapset päätyvät todennäköisesti perustamaan henkilökohtaisia tilejä eri sosiaalisen median alustoille ja muihin verkkopalveluihin, kuten sähköpostiin. On tärkeää, että lapset osaavat käyttää vahvoja salasanoja eivätkä koskaan jaa niitä kenenkään kanssa, eivät edes ystäviensä kanssa. Jos heidän on kirjoitettava salasansa muistiin, niitä on säilytettävä salaisessa ja turvallisessa paikassa. (UNICEF.)

Kuvien ja videoiden ottaminen itsestä ja niiden lähettäminen ystäville tai lataaminen sosiaaliseen mediaan on osa lasten sosiaalisesta kanssakäymisestä netissä. Pieniä lapsia olisi kuitenkin

ohjeistettava, etteivät he saa koskaan jakaa alastonkuvia tai intiimejä kuvia itsestään tai muista lapsista kenellekään.

Lasten on oltava tietoisia siitä, miten heidän nettitoimintansa voi vaikuttaa sekä heihin itseensä että muihin. Muistuta lapsia siitä, että jos somen kautta jakaa jotakin sisältöä (tekstiä, kuvia tai videoita), se voi helposti levitä hallitsemattomasti. Julkaistua sisältöä voidaan lähettää eteenpäin, tallentaa tai tulostaa. Kuvan tai videon poistaminen netistä ei välttämättä tarkoita, että se poistuu kokonaan. Sisältö on voinut jäädä nettiselaimen talteen tai joku on saattanut ottaa siitä esimerkiksi kuvakaappauksen. (Nash, 2022.)

Lapsille on myös kerrottava, että osa netistä löytyvästä sisällöstä on heidän iälleen ja kehitystasolleen sopimatonta ja netistä löydetty tieto voi olla epäluotettavaa. Lasten on tärkeää pohtia netistä löytyvän informaation luotettavuutta ja tiedostaa, että kaikki mitä netissä kirjoitetaan ei välttämättä ole totta tai se on voitu kirjoittaa puolueellisesti. Kannusta heitä suhtautumaan kriittisesti siihen, mitä he näkevät netissä. Luo lapsille turvallinen ympäristö, jossa he voivat vapaasti kertoa sinulle kaikesta, mikä on aiheuttanut heille epämukavan tai turvattoman olon. (UNCHR.)

Tehtävät – osio 3

Tehtävä: Turvallisuuden liikennevalot (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi oppii tunnistamaan turvattomia tilanteita nettiympäristössä ja sen ulkopuolella
- Lapsi tietää, miten toimia turvattomissa tilanteissa

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- **Tulostettava materiaali:**
 - [Turvallisuutta koskevat esimerkkitalanteet](#) (kokonaisuuden 4 liite 6)
 - [Liikennevalohymiöt -moniste](#) (kokonaisuuden 4 liite 7)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta itsellesi Turvallisuutta koskevat esimerkkitalanteet -moniste (kokonaisuuden 4 liite 6). Tulosta myös jokaiselle lapselle oma liikennevalohymiö -moniste (kokonaisuuden 4 liite 7). Leikkaa moniste kolmeen osaan (kolme eri väristä hymiötä) tai vaihtoehtoisesti voit antaa lasten leikata monisteen kolmeen osaan.

Tehtävän esittely:

Kokoa lapset istumaan lattialle rinkiin tai pöytiensä ääreen. Kerro lapsille, että tämän tehtävän aiheena on turvallisuus ja turvataidot. Kerro, että tehtävän aikana lapset kuulevat joitakin esimerkkitalanteita ja heidän tehtävänä on tunnistaa, saavatko tilanteet heidät tuntemaan hyvää oloa, iloa ja turvallisuutta vai surua, huonoa oloa ja turvattomuutta. Jaa jokaiselle lapselle liikennevalohymiöt: kolme eri väristä hymiötä (kokonaisuuden 4 liite 7).

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Kerro lapsille, että heillä on edessään kolme tunteita kuvaavaa hymiötä. Vihreä hymiö edustaa iloa, hyvää oloa tai turvallisuutta. Keltainen hymiö edustaa jotain hyvän ja huonon välissä olevaa tai epävarmaa oloa. Punainen hymiö edustaa surua, huonoa oloa tai turvattomuutta.

Lue lapsille Turvallisuutta koskevia esimerkkitalanteita (kokonaisuuden 4 liite 6) yksi kerrallaan. Pyydä lapsia miettimään tarkkaan, mitä tunteita lukemasi tilanteet herättävät heissä. Jos tilanne saa heidän olonsa tuntumaan iloiselta, hyvältä tai turvalliselta, pyydä heitä nostamaan vihreä hymiö ylös ja pitämään sitä ilmassa. Jos tilanne saa heidän olonsa tuntumaan surulliselta, huonolta tai turvattomalta, pyydä heitä nostamaan punainen hymiö ylös. Jos tilanne saa heidän olonsa tuntumaan joltain hyvän ja huonon väliltä tai he eivät ole varmoja, pyydä heitä nostamaan keltainen hymiö ylös. Pyydä heitä pitämään hymiö nostettuna, jotta sinulla on aikaa nähdä kaikki vastaukset.

Muistuta lapsia siitä, että kaikki tunteet ovat sallittuja: oikeita tai vääriä vastauksia ei ole. Kerro heille, että he voivat tehdä oman päätöksensä siitä, minkä hymiön he päättävät nostaa, ja he saavat aina muuttaa mielensä ja nostaa toisen hymiön.

Keskustelkaa jokaisen lukemasi esimerkkitalanteen jälkeen yhdessä siitä, miltä se sai lapset tuntemaan olonsa, ja anna heille mahdollisuus kertoa, miksi he valitsivat nostamansa hymiön. Jos esimerkiksi useimmat lapset valitsivat vihreän ja harvat keltaisen, voit pyytää molempia ryhmiä kertomaan valinnastaan. Loppukeskustelun aikana lapset voivat vaihtaa toiseen hymiöön, jos jonkun toisen lapsen argumentti on heidän mielestään vakuuttava tai vastaa paremmin heidän ajatuksiaan. Voit käyttää seuraavia kysymyksiä kunkin esimerkkitalanteen jälkeen:

- Haluaisiko joku kertoa, miksi valitsi juuri kyseisen värisen hymiön?
- Jos jotkut lapset valitsivat punaisen tai keltaisen hymiön, kysy:
Mikä mielestänne tekee tästä tilanteesta turvattoman tai huonon?
Mikä olisi paras tapa toimia, jos olisitte tässä tilanteessa?

(35 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- turvattomien tilanteiden tunnistaminen netissä ja netin ulkopuolella,
- miten toimia turvattomissa tilanteissa

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Valitse luettavaksi sellaiset esimerkkitalanteet, jotka sopivat parhaiten lapsiryhmälle, jonka kanssa työskentelet. Osa esimerkeistä ei välttämättä ole ajankohtaisia tai ikätasoon sopivia nuoremmille lapsille. Muokkaa esimerkkitalanteita tarvittaessa. Voit halutessasi keksiä myös muita esimerkkitalanteita.
- Kun luet esimerkkitalanteita ja pyydät lapsia kertomaan, mitä tunteita tarinat herättivät, voit esittää jatkokysymyksiä ja johtaa keskustelua, jos esimerkkitalanteessa on mielestäsi jotain tärkeää huomioitavaa. Kun keskustele esimerkiksi seuraavasta esimerkkitalanteesta: "Ystäväsi julkaisi sosiaalisessa mediassa kuvan teistä kahdesta yhdessä", voit keskustella siitä, että kaikissa kuvassa esiintyviltä ihmisiltä pitäisi aina pyytää suostumus ennen kuvan julkaisemista nettiin, ja muistuttaa, että kun kuva on kerran julkaistu netissä, ei voida enää hallita sitä, miten muut ihmiset jakavat, tallentavat tai käyttävät kuvaa.

- Jos haluat aktivoida lapsia tehtävän tekemisen aikana, voit tulostaa liikennevalohymiöt, leikata ne erillisiksi hymiöiksi ja asettaa ne eri puolille huonetta. Luettuasi esimerkkitalanteen lapset voivat liikkua sen värisen hymiön kohdalle, joka vastaa heidän ajatustaan esimerkkitalanteesta.
- Yhdessä esimerkkitalanteessa mainitaan pornografinen materiaali. Lasten kanssa on tärkeä puhua pornosta silloin, kun heillä on vapaa pääsy nettiin esimerkiksi oman puhelimensa kautta. On mahdollista, että lapsi törmää netissä materiaaliin, joka ei ole sopivaa hänen ikäiselleen. Voi myös olla, että esimerkiksi ikätoveri tai lapselle ennestään tuntematon henkilö lähettää lapselle pornografista materiaalia somessa hänen sitä haluamattaan. Voit kertoa lapsille, että pornografinen materiaali on kuvia tai videoita, joissa aikuiset ovat alasti ja koskevat toisiaan. He voivat pussailla tai halailla toisiaan tai harrastaa seksiä. Porno on tarkoitettu aikuisille, ei lapsille. Pornon katseleminen on kiellettyä alle 18-vuotiailta. Porno on käsikirjoitettua ja näyteltyä. Se ei kuvaa todellista maailmaa ja sitä, miten aikuiset ovat toistensa kanssa lähekkäin.

LÄHDE:

Lucia Hakala, Pelastakaa Lapset ry, Barnaheill – Pelastakaa Lapset Islanti

Tehtävä: Turvallisuuden liikennevalot (9-11-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi oppii tunnistamaan turvattomia tilanteita nettiympäristössä ja sen ulkopuolella
- Lapsi tietää, miten toimia turvattomissa tilanteissa

TARVITTAVAT MATERIAALIT:

- **Tulostettava materiaali:**
 - [Turvallisuutta koskevat esimerkkitalanteet](#) (kokonaisuuden 4 liite 6)
 - [Liikennevalohymiöt](#) (kokonaisuuden 4 liite 8)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta itsellesi Turvallisuutta koskevat esimerkkitalanteet -moniste (kokonaisuuden4 liite 6). Tulosta myös liikennevalohymiöt (kokonaisuuden 4 liite 8); kukin omalle A4/A3 -paperilleen. Aseta hymiöt lattialle riviin siten, että vihreä hymiö on huoneen yhdellä puolella, keltainen hymiö keskellä ja punainen hymiö huoneen toisella puolella.

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tämän tehtävän aiheena on turvallisuus ja turvataidot. Kerro, että luet heille joitakin esimerkkitalanteita ja lastentehtävänä on miettiä, saavatko esimerkkitalanteet heidät tuntemaan hyvää oloa, iloa ja turvallisuutta vai surua, huonoa oloa ja turvattomuutta.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Kerro lapsille, että olet asettanut kolme tunteita kuvaavaa hymiötä eri puolille huonetta. Vihreä hymiö edustaa iloa, hyvää oloa tai turvallisuutta. Keskellä oleva keltainen hymiö edustaa jotain hyvän ja huonon välissä olevaa tai epävarmaa oloa. Punainen hymiö edustaa surua, huonoa oloa tai turvattomuutta.

Lue esimerkkitalanteita (kokonaisuuden 4 liite 6) yksi kerrallaan. Pyydä lapsia miettimään tarkkaan, mitä tunteita esimerkkitalanteet herättävät heissä. Jos tilanne saa heidän olonsa tuntumaan iloiselta, hyvältä tai turvalliselta, pyydä heitä asettumaan vihreän hymiön viereen. Jos tilanne saa heidän olonsa tuntumaan surulliselta, huonolta tai turvattomalta, pyydä heitä asettumaan punaisen hymiön viereen. Jos tilanne saa heidän olonsa tuntumaan joltain hyvän ja huonon väliltä tai he ovat epävarmoja, pyydä heitä asettumaan keltaisen hymiön viereen.

Muistuta lapsia siitä, että kaikki tunteet ovat sallittuja; oikeita tai väriä vastauksia ei ole. Kerro heille, että he voivat tehdä oman päätöksensä siitä, minkä hymiön viereen he päättävät asettua, ja he saavat aina muuttaa mielensä ja vaihtaa paikkaa.

Keskustelkaa jokaisen esimerkkitalanteen jälkeen yhdessä siitä, miltä se sai lapset tuntemaan olonsa, ja anna heille mahdollisuus kertoa, miksi he valitsivat asettautua juuri sen värisen hymiön kohdalle. Jos esimerkiksi useimmat lapset valitsivat vihreän ja harvat keltaisen, voit pyytää

molempia ryhmiä kertomaan valinnastaan. Loppukeskustelun aikana lapset voivat vaihtaa toiseen hymiöön, jos jonkun toisen lapsen argumentti on heidän mielestään vakuuttava tai vastaa paremmin heidän ajatuksiaan. Voit käyttää seuraavia kysymyksiä kunkin skenaarion jälkeen:

- Haluaisiko joku kertoa, miksi valitsi juuri kyseisen värisen hymiön?
- Jos jotkut lapset valitsivat punaisen tai keltaisen hymiön, kysy:
Mikä mielestänne tekee tästä tilanteesta turvattoman tai huonon?
Mikä olisi paras tapa toimia, jos olisitte tässä tilanteessa?

(35 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- turvattomien tilanteiden tunnistaminen netissä ja netin ulkopuolella,
- miten toimia turvattomissa tilanteissa

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Aseta eri väriset liikennevalohymiöt huoneessa niin etäälle toisistaan, että lapsilla on riittävästi tilaa liikkua niiden välillä. Tehtävä voidaan haluttaessa toteuttaa myös ulkona, mutta tällöin on varmistettava, että hymiöt pysyvät paikallaan maassa tai seinällä.
- Valitse luettavaksi sellaiset esimerkkitalanteet, jotka sopivat parhaiten lapsiryhmälle, jonka kanssa työskentelet. Muokkaa esimerkkitalanteita tarvittaessa. Voit halutessasi keksiä myös muita esimerkkitalanteita.
- Luettuasi esimerkkitalanteen ja pyydettyäsi lapsia kertomaan, mitä tunteita se heissä herätti, voit esittää jatkokysymyksiä ja johtaa keskustelua. Kun keskustele esimerkiksi seuraavasta esimerkkitalanteesta: "Ystäväsi julkaisi sosiaalisessa mediassa kuvan teistä kahdesta yhdessä", voit keskustella siitä, että kaikissa kuvassa esiintyviltä ihmisiltä pitäisi aina pyytää suostumus ennen kuvan julkaisemista nettiin, ja muistuttaa, että kun kuva on kerran julkaistu netissä, ei voida enää hallita sitä, miten muut ihmiset jakavat, tallentavat tai käyttävät kuvaa.
- Yhdessä esimerkkitalanteessa mainitaan pornografinen materiaali. Lasten kanssa on tärkeä puhua pornosta silloin, kun heillä on vapaa pääsy nettiin esimerkiksi oman puhelimensa kautta.

On mahdollista, että lapsi törmää netissä materiaaliin, joka ei ole sopivaa hänen ikäiselleen. Voi myös olla, että esimerkiksi ikätoveri tai lapselle ennestään tuntematon henkilö lähettää lapselle pornografista materiaalia somessa hänen sitä haluamattaan. Voit kertoa lapsille, että pornografinen materiaali on kuvia tai videoita, joissa aikuiset ovat alasti ja koskevat toisiaan. He voivat pussailla tai halailla toisiaan tai harrastaa seksiä. Porno on tarkoitettu aikuisille, ei lapsille. Pornon katseleminen on kiellettyä alle 18-vuotiailta. Porno on käsikirjoitettua ja näyteltyä. Se ei kuvaa todellista maailmaa ja sitä, miten aikuiset ovat toistensa kanssa lähekkäin.

LÄHDE:

Lucia Hakala, Pelastakaa Lapset ry, Barnaheill – Pelastakaa Lapset Islanti

Lähteet

Bellamy's Organic. 12 Basic Safety Rules Every Child Should Know.

<https://bellamysorganic.com.au/blogs/childhood-nutrition/12-basic-safety-rules-every-child-should-know>

Calvo, A. (2021). Must-Read Tips For Teaching Kids about Boundaries.

<https://www.ymca.org/blog/articles/teaching-kids-boundaries>

Childline. Tips to stay safe online. <https://www.childline.org.uk/info-advice/bullying-abuse-safety/online-mobile-safety/staying-safe-online/>

Nash, V. (2022). Seven ways to protect your child's privacy online. <https://www.oii.ox.ac.uk/news-events/7-ways-to-protect-your-childs-privacy-online/>

Planned Parenthood. Sexual consent.

<https://www.plannedparenthood.org/learn/relationships/sexual-consent>

Rape, Abuse & Incest National Network. What consent looks like.

<https://www.rainn.org/articles/what-is-consent>

Safe Secure Kids. Teaching consent. <https://www.safesecurekids.org/teaching-consent>

Superpower Kids. (2022). Simple Ways to Help Your Child Set Boundaries.

<https://www.superpowerkids.net/2022/05/27/simple-ways-to-help-your-child-set-boundaries/>

UNHCR. Protect children from online threats. <https://help.unhcr.org/romania/tips-on-staying-safe/protect-children-from-online-threats/>

UNICEF. How to keep your child safe online. 5 ways to help keep your child's online experiences positive and safe. <https://www.unicef.org/parenting/child-care/keep-your-child-safe-online>

University of California, Berkeley. (2016). What are personal boundaries? TherapistAid.com.

https://uhs.berkeley.edu/sites/default/files/relationships_personal_boundaries.pdf

University of Illinois Chicago. (2022). Boundaries: What are they and how to create them.

<https://wellnesscenter.uic.edu/news-stories/boundaries-what-are-they-and-how-to-create-them/>

Lisämateriaalit

Be Internet Awesome curriculum. <https://www.gstatic.com/gumdrop/files/bia-curriculum-en-june-2023.pdf>

Blue Seat Studios, Tea Consent. <https://www.youtube.com/watch?v=fGoWLWS4-kU>

Blue Seat Studios, Consent for kids.
<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=h3nhM9UIJc&t=43s>

Hopscotch. The Boundaries Song - "That's a Boundary".
<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=aSFvJbSQdA4>

Safekids. Kid's Rules for Online Safety. <https://www.nypl.org/sites/default/files/safekidslist.pdf>

Teaching Sexual Health, Consent. <https://teachingsexualhealth.ca/teachers/sexual-health-education/information-by-topic/consent/>

Kokonaisuus 5: Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy

Kokonaisuuden tavoite

Tämä kokonaisuus sisältää 5–11-vuotiaille lapsille suunnattuja tehtäviä, joiden tarkoitus on lisätä lasten tietoa seksuaaliväkivallasta heidän ikä- ja kehitystasoonsa sopivalla tavalla. Tieto auttaa lasta suojautumaan. Kokonaisuus koostuu kolmesta osiosta: **Tietoa lapsiin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta**, **Grooming – lasten houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin** ja **Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy**. Jokainen osa sisältää selkeät ja yksityiskohtaiset ohjeet tehtävien toteuttamiseen sekä keskeistä tietoa, joka on hyvä lukea ennen tehtävien tekemistä. Joidenkin tehtävien toteuttamiseksi tarvitaan tulostettavaa materiaalia. Tämän materiaalin löydät klikkaamalla materiaalin nimeä.

Kokonaisuuden oppimistavoitteet

- Lapsi oppii kehon rajoista; jokaisella on oikeus omaan kehoon ja omiin rajoihin.
- Lapsi tietää, että toisen kehoa ei saa koskea ilman lupaa
- Lapsi oppii omien rajojen suojelemisesta eri ympäristöissä; fyysisessä ympäristössä ja netissä
- Lapsi ymmärtää, että luotettavalle aikuiselle tulee aina kertoa kaikesta itseään huolestuttavasta
- Lapsi tunnistaa turvallisia ja turvattomia tilanteita
- Lapsi ymmärtää, että on tärkeää asettaa rajoja sanomalla ei, kun tuntee olonsa epämukavaksi tai turvattomaksi, ja kertoa huolistaan luotettavalle aikuiselle
- Lapsi tietää, mitä lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin tarkoittaa
- Lapsi tunnistaa lapsen erilaiset keinot, joilla tekijä voi pyrkiä houkuttelemaan lapsen seksuaalisiin tarkoituksiin
- Lapsi tietää, miten toimia, jos joutuu epämukavaan tai turvattomaan tilanteeseen:
 - Lapsi osaa sanoa ei
 - Lapsi osaa poistua tilanteesta
 - Lapsi rohkenee kertoa asiasta luotettavalle aikuiselle

Osio 1: Tietoa lapsiin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta

Keskeistä tietoa

Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta on kasvava ilmiö, jolla on merkittäviä seurauksia sitä kokeville lapsille. Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta tarkoittaa kaikkia tekoja, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta. Seksuaaliväkivaltaa voi tapahtua missä tahansa ympäristössä, kuten kotona, julkisessa tilassa tai netissä.

Seksuaaliväkivaltaa on esimerkiksi lapsen vartalon seksuaalissävytteinen kommentointi, lapsen sukuelinten koskettaminen tai lapsen raiskaaminen. Sitä on seksuaalissävytteisten viestien tai alastonkuvien lähettäminen lapselle tai alastonkuvien pyytäminen lapselta. Seksuaaliväkivaltaa ovat myös tilanteet, joissa lasta painostetaan tai pakotetaan kohdistamaan seksuaalisia tekoja itseensä, toiseen lapseen tai aikuiseen. Lapsen ei koskaan pitäisi joutua seksuaaliväkivallan kohteeksi. Aikuisella ei ole koskaan syytä lähestyä lasta seksuaalissävytteisesti. (Pelastakaa Lapset.)

Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali on kuva- tai videomateriaalia, jossa fokuksena on lapsen genitaal- tai anaalialue, materiaalia, jossa kuvataan lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa, tai materiaalia, joka seksualisoi lasta. Materiaali on todistusaineistoa rikoksesta. Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali voi olla:

- Fyysisessä ympäristössä tekijän kuvaamaa ja tallentamaa materiaalia, jossa lapsi on seksuaaliväkivallan kohteena. Materiaalia voidaan jakaa ja/tai myydä netissä.
- Tekijän älypuhelimella tai webbikameralla kuvaamaa materiaalia tilanteesta, jossa tekijä ja lapsi ovat toisiinsa yhteydessä netin välityksellä. Tekijä on voinut houkutelaa, manipuloida tai kiristää lasta tekemään seksuaalisia tekoja itselleen ja sitten kuvannut niitä.
- Tekijä on voinut myös pyytää tai kiristää lasta lähettämään tämän itse itsestään ottamaa kuva- tai videomateriaalia, jossa lapsi tekee seksuaalisia tekoja itselleen. Tällaisesta materiaalista käytetään nimitystä ”lapsen itse itsestään ottama seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali” (englanniksi self-generated child sexual abuse material). Tällaista materiaalia voi olla myös kuvat tai videot, jotka lapsi on alun perin itse kuvannut ja jakanut

yhteisymmärryksessä toisen lapsen kanssa ja jonka vastaanottaja on myöhemmin jakanut ilman suostumusta kolmansille osapuolille tai netissä.

(IWF, Pelastakaa Lapset.)

Puhuttaessa lapsen itse itsestään ottamasta seksuaaliväkivaltaa todistavasta materiaalista on erittäin tärkeää muistaa olla syyllistämättä lasta. On tavanomaista, että erityisesti teini-ikäiset ottavat itsestään intiimejä ja/tai seksuaalissävytteisiä kuvia ja lähettävät niitä suostumuksellisesti mahdolliselle kumppanille tai samanikäiselle ystävälle. Tämä ei ole väärin tai vastoin lakia, mutta siihen liittyy riskejä, joita nuoret eivät välttämättä tiedosta. Riskinä voi olla esimerkiksi kuvan levittäminen, joka voi olla laitonta. Tilanteessa, jossa aikuinen tai lasta selvästi vanhempi nuori pyytää, painostaa, manipuloi tai kiristää lasta ottamaan itsestään seksuaalissävytteisiä kuvia tai videoita ja jakamaan niitä itselleen, on syy aina tekijän. Aikuinen on vastuussa tekemisistään. Syy ei ole koskaan lapsen. (ECPAT, 2016, p. 43.)

Seksuaaliväkivallasta kertominen ja sen vaikutus lapseen

Lapsi kertovat harvoin kokemastaan seksuaaliväkivallasta kenellekään. Jos lapsi kertoo tapahtuneesta, kertoo hän todennäköisesti ystävälleen. Syitä kertomattomuudelle on monia. Lapsi saattaa olla peloissaan tai häpeissään. Lapsi saattaa ajatella, että asia ei ole niin vakava ja että aikuinen ei tekisi asialle mitään. Erityisesti pienempien lasten kohdalla voi olla, että lapsi ei ole ymmärtänyt, mitä hänelle on tapahtunut eikä hänellä ole sanoja tapahtuneelle. (Pelastakaa Lapset 2021.)

Lapsen kokema seksuaaliväkivalta ei useinkaan jätä lapseen fyysisiä jälkiä. Voi olla, että lapsen kokema seksuaaliväkivalta ei vaikuta häneen juurikaan tai millään tavalla. Voi myös olla, että kokemus vaikuttaa lapsen psyykkiseen vointiin ja käyttäytymiseen moninaisesti. Merkit lapsen kokemasta seksuaaliväkivallasta ovat usein näkyvillä ja läsnä, mutta niitä voi olla vaikea erottaa lapsen muusta oireilusta. Lapsi voi olla huonotuulinen, ahdistunut, masentunut tai erityisen vetäytyvä. Hänellä voi olla unihäiriötä tai esimerkiksi ruokahaluttomuutta. Lapsi voi alkaa käyttäytyä poikkeavalla tavalla tai hänellä voi olla voimakasta pelkoa tiettyjä ihmisiä tai paikkoja kohtaan. Lapsella saattaa olla myös psykosomaattisia oireita, kuten vatsakipua. Pienellä lapsella saattaa olla poikkeavaa kastelua tai tuhrimista, joka eivät liity vessassa käymisen opetteluun.

(Darkness to light. End child sexual abuse.) Seksuaaliväkivalta voi vaikuttaa lapseen heti tapahtuneen jälkeen – joskus lapsi voi alkaa oireilla vasta pitkän ajan kuluttua.

Esimerkkitilanteita lapsen oireilusta ja käyttäytymisestä seksuaaliväkivallan kokemuksen jälkeen:

- Luonteeltaan ulospäinsuuntautunut 7-vuotias Sara on alkanut vetäytyä välitunnilla ja välttää fyysistä kontaktia. Hän on piirtänyt surullisia kasvoja ja esittänyt aikuiselle kysymyksiä sukuelimistä. Kun opettaja lähestyy häntä, hän säpsähtää ja vaikuttaa kiusaantuneelta.
- 10-vuotias Mario on alkanut äkillisesti kärsiä voimakkaista mielialanvaihteluista. Hän on käyttäytynyt luokassa aggressiivisesti luokkatovereitaan kohtaan. Hän on myös alkanut vältellä vaatteiden vaihtamista liikuntatuntia varten ja pyytää usein päästä vessaan näissä tilanteissa.

Miten puhua lapsille seksuaaliväkivallasta?

- Lähesty aihetta sensitiivisesti. Ole avoin ja neutraali.
- Luo lapsille turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri.
- Aloita keskustelu kertomalla lapsille, että aiheesta on tärkeää puhua heidän turvallisuutensa vuoksi. Mainitse, että he voivat esittää aiheesta kysymyksiä joko koko luokan kuullen tai kahden kesken.
- Käytä yksinkertaista ja ikätasolle sopivaa kieltä. Puhu selkeästi ja täsmällisesti. Käytä kehonosista niiden oikeita nimiä ja vältä kiertoilmauksia.
- Kerro lapsille, että aiheesta keskustellessa on tavanomaista tuntee monenlaisia tunteita. Kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja.
- Vältä syyllistävä ja häpäisevä kielenkäyttöä. Varmista, että lapsi ymmärtää, ettei hän ole syyllinen mahdollisesti kohtaamaansa sopimattomaan käytökseen tai seksuaaliväkivaltaan.
- Kiinnitä huomiota lasten mahdolliseen sanattomaan viestimiseen; kehonkieleen, ilmeisiin ja eleisiin. Jos joku lapsi vaikuttaa kiusaantuneelta, juttele hänen kanssaan kahden kesken. Kysy, onko lapselle tapahtunut jotakin, mikä sai hänet kokemaan olonsa erityisen epämukavaksi. Anna hänelle tilaa ja kerro, että hän voi puhua sitten, kun on valmis siihen.

Tehtävät – osio 1

Tehtävä: Minun kehoni, minun rajani (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi oppii kehon rajoista; jokaisella on oikeus omaan kehoon ja omiin rajoihin
- Lapsi tietää, että toisen kehoa ei saa koskea ilman lupaa
- Lapsi oppii omien rajojen suojelemisesta eri ympäristöissä; fyysisessä ympäristössä ja netissä
- Lapsi ymmärtää, että luotettavalle aikuiselle tulee aina kertoa kaikesta itseään huolestuttavasta

MATERIAALIT:

- Värikyniä
- Paperiarkkeja

OHJEET:

Tehtävän esittely:

Pyydä lapsia asettautumaan ympyrään. Kerro heille, että tehtävän ”Minun kehoni, minun rajani” tarkoitus on esitellä heille tärkeitä omaa kehoa koskevia sääntöjä. On tärkeää oppia omasta kehosta ja omista rajoista, sillä se auttaa heitä suojautumaan ja pysymään turvassa sekä fyysisessä ympäristössä, että netissä.

Näin voit kertoa lapsille omista rajoista:

”Rajojen asettaminen on selkeiden suuntaviivojen asettamista sen suhteen, miten haluaa tulla kohdelluksi. On tärkeää, että asetat omat rajat, sillä ne auttavat sinua ilmaisemaan tarpeitasi ja toiveitasi. Omat rajat auttavat sinua pitämään huolta itsestäsi, aivan kuten terveellisen ruoan syöminen, jotta voit kasvaa vahvaksi, tai lämpimien vaatteiden pukeminen talvella, jotta pysyisit lämpimänä. Myös muilla ihmisillä on omat rajat, jotka saattavat poiketa sinun rajoistasi. On tärkeää kunnioittaa muiden rajoja.”

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Jaa jokaiselle lapselle paperiarkki sekä värikyniä. Pyydä heitä piirtämään joku perheeseensä kuuluva aikuinen, joka saa heidät tuntemaan olonsa hyväksi ja turvalliseksi. Pyydä sitten kaikkia lapsia näyttämään piirustuksensa muille ja kertomaan, kuka kuvassa on. Kun lapset ovat näyttäneet piirustuksensa ja kertoneet siitä, kerro heille, että tämä ihminen on heidän luotettava aikuisensa. Kerro lapsille, että on tärkeää, että jokaisella lapsella on joku luotettava aikuinen heidän elämässään. Luotettava aikuinen voi olla oma huoltaja, muu sukulainen tai vaikka päiväkodin aikuinen/oma opettaja.

(20 minuuttia)

Kerro lapsille omista rajoista ja omaa kehoa koskevista säännöistä:

- Sinä päätät itse omasta kehostasi, ja muut päättävät omista kehoistaan.
- Sinä päätät, kuka saa halata, pussata tai koskea sinua.
- On tiettyjä kehonosia, joihin vain sinä, sinun vanhempasi ja esimerkiksi hoitaja ja lääkäri saavat koskea. Näitä kehonosia ovat tissit, pimppi, pippeli, kivekset ja peppu. Vanhempiesi, hoitajien ja lääkärienkin pitää aina kertoa, mitä he ovat tekemässä ja miksi, ja pyytää koskettamiseen lupa.

- Kukaan ei saa pakottaa sinua koskettamaan omia tai toisten tissejä, pimppiä, pippeliä, kiveksiä tai peppua.
- Kukaan ei saa ottaa kuvia tai videoita tisseistäsi, pimpistäsi, pippelistäsi, kiveksistäsi tai pepustasi. Tällaisten kuvien jakaminen ja levittäminen on väärin ja laitonta.

Muistuta lapsia siitä, että heidän tulee aina kertoa jollekin luotettavalle aikuiselle, jos he näkevät jotakin outoa, epä mukavaa tai pelottavaa tai jos joku yrittää koskea lasta tai ottaa yhteyttä häneen tavalla, joka saa hänen olonsa tuntumaan epä mukavalta tai turvattomalta. Joskus tekijä saattaa kieltää lasta kertomasta asiasta kenellekään ja pyytää lasta salaamaan tapahtuneen. Korosta lapsille, että kaikesta oudosta, epä mukavasta tai turvattomasta asiasta tulee aina kertoa – tarvittaessa niin monta kertaa, että joku aikuinen kuuntelee häntä.

(15 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- jokaisella on oikeus omaan kehoon ja omiin rajoihin
- toisen kehoa ei saa koskea ilman lupaa
- miten omia rajoja voi suojella eri ympäristöissä
- luotettavalle aikuiselle tulee aina kertoa kaikesta itseään huolestuttavasta

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Jos lapsi ei halua näyttää piirustustaan tai puhua luotettavasta aikuisestaan ryhmän edessä, älä painosta häntä siihen. Jatka niiden lasten kanssa, jotka ovat halukkaita näyttämään piirustuksensa ja puhumaan aiheesta.
- Kaikilla lapsilla ei välttämättä ole lähellään luotettavaa aikuista. Muista tämä puhuessasi lapsille luotettavista aikuisista. Muistuta lapsia, että sinä tai muut kasvattajat/opettajat olette lapsille myös luotettavia aikuisia.
- Ole valmis käsittelemään esiin tulevia hankalia ja arkaluonteisia aiheita. Mieti etukäteen, miten reagoit, jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai muusta väkivallasta.

LÄHDE:

Save the Children, Respect! My body! (2019).

<https://resourcecentre.savethechildren.net/document/stopp-min-kropp-second-edition/>,

Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Tehtävä: Minun kehoni, minun rajani (9–11-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi oppii kehon rajoista; jokaisella on oikeus omaan kehoon ja omiin rajoihin
- Lapsi tietää, että toisen kehoa ei saa koskea ilman lupaa
- Lapsi oppii omien rajojen suojelemisesta eri ympäristöissä; fyysisessä ympäristössä ja netissä
- Lapsi ymmärtää, että luotettavalle aikuiselle tulee aina kertoa kaikesta itseään huolestuttavasta

MATERIAALIT:

Ei materiaaleja

OHJEET:

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tehtävän ”Minun kehoni, minun rajani” tarkoitus on opettaa heille omista rajoista. Omilla rajoilla tarkoitetaan esimerkiksi lapsen omaa ajatusta ja tunnetta siitä, mihin, miten ja kuka häntä saa koskea. On tärkeää oppia omasta kehosta ja omista rajoista, sillä se auttaa lasta suojautumaan esimerkiksi epätoivotulta kosketukselta ja seksuaaliväkivallalta ja pysymään turvassa; niin fyysisessä ympäristössä kuin netissä.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Aloita kysymällä lapsilta:

- Kuka on sinun perheessäsi se aikuinen, joka saa sinut tuntemaan olosi hyväksi ja turvalliseksi?
- Miksi se on juuri hän?

Anna jokaisen lapsen kertoa omasta aikuisestaan ja kerro heille, että tämä aikuinen on luotettava aikuinen heidän elämässään. Jokaisella lapsella on tärkeää olla lähelläään luotettava aikuinen, jolle voi kertoa asioista, jotka ilahduttavat tai painavat mieltä. Myös opettaja voi olla lapsen luotettava aikuinen.

Jatka kysymällä:

- Mitä lapsille tulee mieleen omista rajoista?
- Mitä ne voisivat olla?

Kuuntele heidän vastauksensa ja kerro omien rajojen merkityksestä. Näin voit kertoa lapsille omista rajoista:

”Rajojen asettaminen on selkeiden suuntaviivojen asettamista sen suhteen, miten haluaa tulla kohdelluksi. On tärkeää, että asetat omat rajat, sillä ne auttavat sinua ilmaisemaan tarpeitasi ja toiveitasi. Omat rajat auttavat sinua pitämään huolta itsestäsi, aivan kuten terveellisen ruoan syöminen, jotta voit kasvaa vahvaksi, tai lämpimien vaatteiden pukeminen talvella, jotta pysyisit lämpimänä. Myös muilla ihmisillä on omat rajat, jotka saattavat poiketa sinun rajoistasi. On tärkeää kunnioittaa muiden rajoja.”

Kerro myös seuraavat asiat:

- Sinä päätät itse omasta kehostasi ja muut päättävät omista kehoistaan.
- Sinä päätät, kuka saa halata tai pussata tai koskea sinua.
- On tiettyjä kehonosia, joihin vain sinä, sinun vanhempasi ja esimerkiksi hoitaja ja lääkäri saavat koskea. Näitä kehonosia ovat tissit, pimppi, pippeli, kivekset ja peppu. Vanhempiesi, hoitajien ja lääkärienkin pitää aina kertoa, mitä he ovat tekemässä ja miksi, ja pyytää koskettamiseen lupa.
- Kukaan aikuinen tai toinen lapsi ei saa pakottaa sinua koskettamaan omia tai toisten tissejä, pimppiä, pippeliä, kiveksiä tai peppua. Se on aina väärin. Sinulla on oikeus oman kehosi yksityisyyteen.
- Kukaan aikuinen tai toinen lapsi ei saa ottaa kuvia tai videoita tisseistäsi, pimpistäsi, pippelistäsi, kiveksistäsi tai pepustasi. Tällaisten kuvien ottaminen ilman lupaa sekä niiden jakaminen ja levittäminen on väärin ja laitonta.
- Omat rajat pätevät sekä fyysisessä ympäristössä että netissä.

Muistuta lapsia siitä, että heidän tulee aina kertoa jollekin luotettavalle aikuiselle, jos he näkevät jotakin outoa, epämukavaa tai pelottavaa tai jos joku yrittää koskea heitä tai ottaa yhteyttä heihin tavalla, joka saa heidän olonsa tuntumaan epämukavalta tai turvattomalta. Joskus tekijä saattaa kieltää lasta kertomaan asiasta kenellekään ja pyytää tätä salaamaan tapahtuneen. Korosta lapsille, että kaikesta oudosta, epämukavasta tai turvattomasta asiasta tulee aina kertoa – tarvittaessa niin monta kertaa, että joku aikuinen kuuntelee. Myös jos ystävälle tapahtuu jotakin epämukavaa tai väärää, siitä tulee aina kertoa luotettavalle aikuiselle.

(35 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- jokaisella on oikeus omaan kehoon ja omiin rajoihin
- toisen kehoa ei saa koskea ilman lupaa
- miten omia rajoja voi suojella eri ympäristöissä
- luotettavalle aikuiselle tulee aina kertoa kaikesta itseään huolestuttavasta

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Kaikilla lapsilla ei välttämättä ole lähellään luotettavaa aikuista. Muistuta lapsia, että sinä ja muut kasvattajat/opettajat olette myös luotettavia aikuisia.
- Ole valmis käsittelemään esiin tulevia hankalia ja arkaluonteisia aiheita. Mieti etukäteen, miten reagoit, jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai muusta väkivallasta.

LÄHDE:

Save the Children, Respect! My body! (2019)

<https://resourcecentre.savethechildren.net/document/stopp-min-kropp-second-edition/>,

Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Osio 2: Grooming – lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin

Keskeistä tietoa

Lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin, grooming, tarkoittaa tilannetta, jossa aikuinen tai lasta selvästi vanhempi nuori houkuttelee lapsen tilanteeseen, jossa voi kohdistaa tähän seksuaaliväkivaltaa joko netissä, netin ulkopuolella tai molemmissa ympäristöissä. Usein tekijä pyrkii luomaan lapseen luottamuksellisen suhteen ja saa lapsen toimimaan näennäisen vapaaehtoisesti. Groomingia voi tapahtua fyysisessä ympäristössä ja netissä. Grooming voi edetä nopeasti esimerkiksi niin, että tekijä ottaa lapsen yhteyttä netissä kehuu lapsen profiilikuvaa ja jo hetken päästä siirtyy seksuaalissävyytteiseen keskusteluun lapsen kanssa. Joskus grooming voi kestää päiviä, viikkoja tai kuukausia tekijän kerryttäessä lapsen luottamusta ennen kuin hän esimerkiksi pyytää lapselta alastonkuvaa tai pyytää häntä liveyhteyteen kanssaan toteuttaakseen lapsen kanssa seksuaalisia tekoja netin välityksellä. (Pelastakaa Lapset 2021.)

Grooming on monimuotoinen ilmiö, johon vaikuttaa tekijän motiivi ja se, missä houkuttelua seksuaalisiin tarkoituksiin tehdään (fyysisessä ympäristössä tai netissä). Grooming-tilanne voi edetä seuraavien vaiheiden kautta (Winters, Jeglic, & Kaylor, 2020):

- Lapsen valikointi. Seksuaaliväkivaltaa toteuttava henkilö voi valita kohteekseen lapsen, joka on haavoittuva, epävarma ja jolla on ehkä huono itseluottamus. On mahdollista, että lapsen vanhemmat eivät niin tarkasti seuraa lapsen tekemisiä, joten lapsi on tällä tavoin paremmin houkuteltavissa, johdateltavissa ja manipuloitavissa.
- Lapsen tapaaminen ja eristäminen. Tekijä voi tavata lapsen fyysisessä ympäristössä tai netissä. Tekijä pyrkii pääsemään lapsen kanssa kahdenkeskisiin tilanteisiin, jolloin hän pystyy tutustumaan lapseen paremmin ja kohdistamaan häneen seksuaalisia tekoja.
- Lapsen ja/tai hänen lähipiirinsä luottamuksen hankkiminen. Tekijä pyrkii aina tavalla tai toisella luomaan lapseen luottamuksen. Tekijä tutustuu lapseen, jolloin hän tietää, millaista huomiota lapsi kaipaa tai mitä materiaa lapsi haluaa ja pyrkii vastaamaan näihin tarpeisiin. Fyysisessä ympäristössä tekijä voi esimerkiksi pyrkiä lapsen läheisyyteen tarjoutumalla lastenhoitoavuksi, tukea häntä aktiivisesti harrastustoiminnassa tai tutustumalla lapsen huoltajiin tai ystäviin. Netissä tekijä voi teeskennellä tuntevansa lapsen ystäviä tai esittää,

että heillä on lapsen kanssa samanlaisia harrastuksia tai kiinnostuksen kohteita, ja sitä kautta pyrkiä luomaan lapseen luottamusta ja yhteyttä. Tekijä saattaa antaa lapselle rahaa, lahjoja tai päihteitä.

- Lapsen rajojen rikkominen. Kun tekijä on saanut lapsen luottamuksen, alkaa hän vähitellen tuoda keskusteluun tai tilanteeseen seksuaalissävytteisiä elementtejä. Nettiympäristössä tekijä voi lähettää lapselle esimerkiksi pornografista materiaalia, pyytää lapselta alastonkuvia tai lähettää lapselle alastonkuvia itsestään. Tekijä voi pyytää lasta videoyhteyteen, jossa pyytää lasta tanssimaan tai tekemään voimisteluliikkeitä vähissä vaatteissa. Tekijä voi pyytää lasta koskemaan itseään tai katsomaan, kun tekijä tekee itselleen seksuaalisia tekoja. Fyysisessä ympäristössä tekijä voi kohdistaa lapseen seksuaalisia tekoja esimerkiksi leikin varjolla. Joskus tekijä voi naamioda tilanteet ”viattomiksi kohtaamisiksi” esimerkiksi niin, että tekijä ”vahingossa” yllättää lapsen tai antaa lapsen yllättää itsensä alasti tai ehdottaa esimerkiksi uimaan menemistä, jolloin lapsi on vähissä vaatteissa.
- Suhteen ylläpito. Tekijä voi pyrkiä ylläpitämään suhdetta lapseen. Joskus tekijä voi kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa vuosia. Lapsi ei välttämättä ymmärrä, että häneen kohdistetut teot ovat väkivaltaa tai lapsi ei uskalla kertoa asiasta kenellekään. Lapsi voi alistua tilanteeseen, hän voi hävetä tai pelätä, mitä tilanteesta seuraa, jos joku saa tietää siitä. Tekijä voi manipuloida tai uhkailla lasta, jotta lapsi pitäisi tapahtuneen salaisuutena.

Grooming nettiympäristössä on kasvava ilmiö ympäri maailman. Nettiympäristö luo seksuaaliväkivallan toteuttamiselle monenlaisia mahdollisuuksia. Netissä tekijä voi olla yhteydessä moniin, jopa kymmeneen tai satoihin, lapsiin samanaikaisesti. Tekijä ja lapsi voivat olla eri puolilla maailmaa. Tekijän on helppo toimia nimettömänä tai käyttää väärennettyä profiilia. Tekijä voi tekeytyä lapsen ikätoveriksi tai esittäytyä aikuisena, omana itsenään. Lapsen voi olla hyvin vaikea tunnistaa tilannetta. (Pelastakaa Lapset 2021.)

Seksuaaliväkivallan tekijä voi olla lapselle tuttu tai ennestään tuntematon henkilö. Fyysisessä ympäristössä lapseen seksuaaliväkivaltaa kohdistava henkilö on lapselle useimmiten tuttu henkilö. Nettiympäristössä tekijä on usein lapselle ennestään tuntematon; uusi nettituttavuus. Lapsen on tärkeä tiedostaa, että on ihmisiä, jotka saattavat haluta koskea lasta seksuaalisesti eli kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa, ja näin rikkoa lapsen rajoja ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaaliväkivallasta tulee kertoa lapselle hänen ikä- ja kehitystasonsa huomioiden

totuudenmukaisesti, mutta pelottelematta. Antamalla lapselle tietoa omista rajoista, oman ja toisen kehon koskemattomuudesta, turvataidoista netissä ja netin ulkopuolella sekä vahvistamalla ja tukemalla lapsen itseluottamusta, on lapsella paremmat taidot suojautua esimerkiksi seksuaaliväkivallalta.

Tehtävät - osio 2

Tehtävä: Turvallisten ja turvattomien tilanteiden tunnistaminen (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tunnistaa turvallisia ja turvattomia tilanteita
- Lapsi ymmärtää, että on tärkeää asettaa rajoja sanomalla ei, kun tuntee olonsa epämukavaksi tai turvattomaksi, ja kertoa huolistaan turvalliselle aikuiselle

MATERIAALIT:

- Purkki tai joku muu sopiva astia korteille
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Turvalliset ja turvattomat tilanteet -kuvakortit](#) (kokonaisuuden 5 liite 1)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Leikkaa Turvattomat ja turvalliset tilanteet -kuvakortit (kokonaisuuden 5 liite 1) yksittäisiksi korteiksi ja laita ne purkkiin tai johonkin muuhun sopivaan astiaan.

Tehtävän toteutus:

Pyydä lapsia istumaan rinkiin. Laita purkki (jossa on kuvakortteja) ringin keskelle ja kerro, että tulette keskustelemaan turvallisista ja turvattomista tilanteista.

(2 minuuttia)

Ennen kuvakorttien katselua pyydä lapsia kertomaan esimerkkejä asioista tai tilanteista, jotka herättävät heissä turvallisuuden tunteen, ja asioista tai tilanteista, joista heille tulee epämukava tai turvaton olo. Voit antaa lapsille joitakin esimerkkejä.

(8 minuuttia)

Kerro lapsille, että purkissa on kuvakortteja erilaisista tilanteista. Tarkoitus on keskustella erilaisista tilanteista ja selvittää, ovatko ne turvallisia vai turvattomia. Voit sanoa esimerkiksi: *"Aiomme puhua tilanteista, joista osa on turvallisia, mikä tarkoittaa, ettei niissä ole mitään paha, ja osa turvattomia, mikä tarkoittaa, että tilanteessa on oltava varovainen."*

(2 minuuttia)

Kerro lapsille, että he saavat vuorotellen ottaa purkista kuvakortin (kokonaisuuden 5 liite 1). Lue kortissa oleva tilanne lapsille ääneen. Keskustelkaa sen jälkeen tilanteesta koko ryhmän kesken:

- Onko tilanne turvallinen vai onko siinä jotakin, mistä pitäisi olla varuillaan?
- Miksi tilanne on mielestäsi turvallinen tai sellainen, jossa pitäisi olla varuillaan?
- Miltä sinusta tuntuisi, jos olisit tällaisessa tilanteessa?
- Mitä sinä tekisit, jos olisit tällaisessa tilanteessa?

(23 minuuttia)

Kun olette keskustelleet eri tilanteista, korosta, että lapsilla on oikeus asettaa rajoja ja sanoa ei kaikelle, mikä tuntuu väärältä tai epämukavalta.

Voit kertoa lapsille omista rajoista esimerkiksi seuraavalla tavalla:

"Kuvittele, että ympärilläsi on erityinen kupla. Kupla on näkymätön, koska se on taikakupla. Tämä on sinun oma tilasi, joka on turvallinen ja mukava. Tämän kuplan sisällä voit päättää, mikä sinusta tuntuu hyvältä ja mikä ei, mihin sinua saa koskea ja mihin ei. Sinulla on omat sääntösi sille, miten haluat muiden kohtelevan sinua. Nämä ovat sinun omia rajojasi. Jos et esimerkiksi pidä siitä, että joku haluaa sinua, on sallittua olla pitämättä siitä. Voit sanoa: "En halua halata." Rajojen asettaminen on itsestä huolehtimista."

Korosta lopuksi, että on aina tosi tärkeää kertoa vanhemmalle, opettajalle, muulle perheenjäsenelle tai jollekin muulle luotettavalle aikuiselle, jos joku aiheuttaa lapselle epämukavan olon tai yrittää saada lasta pitämään jotakin salassa. Kerro myös, että luotettavat aikuiset haluavat olla avuksi ja pitää lapsen turvassa. Luotettavalle aikuiselle voi aina kertoa tuntemuksistaan, koska he haluavat tietää niistä.

(8 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- turvallisten ja turvattomien tilanteiden tunnistaminen
- rajojen asettamisen tärkeys; se, että osaa sanoa ei, kun tuntee olonsa epämukavaksi
- turvalliselle aikuiselle tulee aina kertoa, jos on huolia tai jokin asia tuntuu oudolta tai epämukavalta

(2 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Kuvakorteissa on kuvattuna erilaisia turvallisia ja mahdollisesti turvattomia tilanteita. Jos jotkin korteista eivät mielestäsi ole lapsille heidän ikä- tai kehitystasoonsa sopivia, voit jättää ne pois.
- Joidenkin korttien teksti jättää lapsille mahdollisesti liikaa tulkinnanvaraa, esimerkiksi kortti ”Joku pyytää sinua tekemään jotakin, mitä vanhempasi ovat kieltäneet tekemästä”. Näissä tilanteissa voit keksiä lasten ikään sopivan esimerkin asiasta, jonka vanhemmat olisivat voineet kieltää.
- Joissakin korteissa puhutaan aikuisille tarkoitetuista videoista tai aikuisten asioista, kuten seksistä. Ole valmis selittämään lapsille, mitä tällainen aikuisille tarkoitettu sisältö voisi olla.
- Osallista lapsia keskusteluun. Auta heitä vastaamaan korttien kuvaamaan tilanteeseen. Kerro tarvittaessa itse kortin turvallisesta tai mahdollisesti turvattomasta tilanteesta ja miten siinä tulisi toimia.
- Vahvista lasten kertomaa ja heidän tunteitaan. Älä tuomitse tai häpäise lapsia heidän mielipiteidensä vuoksi.
- Kiitä lapsia aktiivisesta osallistumisesta. Positiivinen vahvistaminen kannustaa turvalliseen ja avoimeen oppimisympäristöön.
- Sinun on hyvä varautua käsittelemään esiin tulevia hankalia ja arkaluonteisia aiheita. Mieti etukäteen, miten reagoit ja miten sinun tulee toimia, jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai muusta väkivallasta.

LÄHTEET:

Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Suomenkielisen version muokkaus: Janita Tasa, Pelastakaa Lapset ry

Tehtävä: Groomingiin liittyvät tilanteet (9–11-vuotiaat)

KESTO: 45 minuuttia

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, mitä lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin tarkoittaa
- Lapsi tunnistaa erilaiset keinot, joilla tekijä voi pyrkiä houkuttelemaan lapsen seksuaalisiin tarkoituksiin
- Lapsi ymmärtää, että on tärkeää asettaa rajoja sanomalla ei, kun tuntee olonsa epämukavaksi tai turvattomaksi, ja kertoa huolistaan turvalliselle aikuiselle

MATERIAALIT:

- Tulostettava materiaali:
 - [Groomingiin liittyvät tilanteet -tehtävämoniste](#) (kokonaisuuden 5 liite 2)
 - [Groomingiin liittyvät tilanteet: oikeat vastaukset kasvattajalle](#) (kokonaisuuden 5 liite 3)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta jokaiselle pienryhmälle Groomingiin liittyvät tilanteet -tehtävämoniste (kokonaisuuden 5 liite 2).

Tehtävän esittely:

Kerro lapsille, että tulette puhumaan tilanteista, joissa aikuinen tai lasta selvästi vanhempi nuori toimii lasta kohtaan väärin. Tulette puhumaan tilanteista, joissa aikuinen kohdistaa lapsen seksuaalisia tekoja. Seksuaalinen teko voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että aikuinen kehuu lapsen ulkonäköä, lähettää lapselle alastonkuvan tai pyytää lapselta alastonkuvaa. Seksuaalinen teko on myös sitä, kun aikuinen koskee lapsen kehoa, esimerkiksi sukuelimiä, tai pyytää lasta koskemaan aikuisen kehoa. Kaikki tämä on väärin ja laitonta. Aikuinen tai lasta selvästi vanhempi nuori ei saa koskaan lähestyä lasta seksuaalisella tavalla.

Voit kysyä lapsilta, ovatko he koskaan kuulleet tällaisesta asiasta ja ovatko he kuulleet sanaa grooming. Lasten vastattua kerro heille, että grooming tarkoittaa lapsen houkuttelua seksuaalisiin tarkoituksiin. Se tarkoittaa tilannetta, jossa tekijä, usein aikuinen, lähestyy lasta ja pyrkii luomaan häneen luottamuksellisen suhteen kohdistaa lapsen seksuaalisia tekoja. Voit vielä toistaa, mitä seksuaalinen teko tarkoittaa: se voi olla esimerkiksi lapsen vartalon kommentointia, alastonkuvan lähettämistä tai sen pyytämistä lapselta, lapsen kehon koskemista tai sitä, että aikuinen pyytää koskemaan omaa kehoaan, esimerkiksi aikuisen pippeliä tai tissejä. Groomingia voi tapahtua fyysisessä ympäristössä tai netissä. Seksuaalisia tekoja tekevä henkilö voi olla lapselle tuttu tai tuntematon. Korosta vielä, että seksuaalisten tekojen kohdistaminen lapseen on aina väärin ja laitonta. Kukaan ei saa puhua tai viestiä lapselle seksuaalissävyytteisesti eikä kukaan saa koskea lapsen kehoa seksuaalissävyytteisesti.

Kerro lapsille, että tehtävän tarkoitus on opettaa lapsia tunnistamaan tilanteita, jotka voivat liittyä groomingiin.

(5 minuuttia)

Tehtävän toteutus:

Jaa lapset kolmeen ryhmään ja kerro, että jokainen ryhmä saa täytettäväkseen tehtävämonisteen (kokonaisuuden 5 liite 2). Tehtävämonisteella on kuvattu tilanteita, jotka voivat liittyä groomingiin. Lasten tehtävänä on laittaa rasti sellaisen tilanteen perään, joka heidän mielestään voi viitata groomingiin. Kun lapset ovat saaneet tehtävämonisteen tehtyä, valitsevat lapset ryhmästä yhden, joka kertoo heidän ryhmänsä vastaukset muille.

(10 minuuttia)

Jokaisella ryhmällä on 5 minuuttia aikaa kertoa omat vastauksensa. Keskustele lasten kanssa heidän vastauksistaan ja tilanteista, jotka voivat liittyä groomingiin (vastaukset tehtävään löydät kokonaisuuden 5 liitteestä 3). Kerro lapsille, että tehtävämonisteen esimerkkitalanteet voivat liittyä tilanteeseen, jossa aikuinen pyrkii houkuttelemaan lapsen tilanteeseen, jossa voi kohdistaa häneen seksuaalisia tekoja. Korosta kuitenkin, että yksittäinen tilanne ei välttämättä liity groomingiin eikä yksittäisen tilanteen perusteella välttämättä voi tehdä johtopäätöksiä.

(15 min)

Muistuta lopuksi, että lapsilla on oikeus asettaa itse rajoja ja sanoa ei kaikelle, mikä tuntuu väärältä tai epämukavalta. Kerro, että jokaisella meillä on omat rajamme, jotka asetamme itsellemme suhteessa muihin ihmisiin, jotta voimme tuntea olomme turvalliseksi. Rajojen asettaminen on itsestä huolehtimista. Määrittelemällä selkeät rajat sille, miten haluamme tulla kohdelluiksi, pystymme suojelemaan itseämme ja myös muita. Rajat kertovat itselle ja muille, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Korosta, että on tärkeää kertoa vanhemmalle, opettajalle, muulle perheenjäsenelle tai jollekin muulle aikuiselle, johon he luottavat, jos joku aiheuttaa heille epämukavan olon tai yrittää salata jotain. Kerro myös, että luotettavat aikuiset haluavat olla avuksi ja pitää lapsen turvassa. Luotettavalle aikuiselle voi aina kertoa tuntemuksistaan, koska he haluavat tietää niistä.

(10 minuuttia)

Loppuyhteenvedo:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- mitä grooming tarkoittaa
- millaiset tilanteet voivat liittyä groomingiin
- rajojen asettamisen tärkeys; se, että osaa sanoa ei, kun tuntee olonsa epämukavaksi
- luotettavalle aikuiselle tulee aina kertoa huolistaan tai jos joku tuntuu oudolta tai epämukavalta

(5 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Groomingista ja lapsiin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta voi olla vaikea puhua lasten kanssa. Valmistaudu aiheesta keskustelemiseen etukäteen. Tehtävän ohjeissa on kerrottu, miten voit puhua lapsille groomingista. Vahvistaaksesi omaa tietämystäsi groomingista voit etsiä tietoa esimerkiksi Pelastakaa Lasten nettisivuilta.
- Seksuaaliväkivaltaa tekevä henkilö on usein aikuinen tai lasta selvästi vanhempi nuori. Kun puhutaan lasta selvästi vanhemmasta nuoresta, tarkoitetaan yleensä lasta vähintään viisi vuotta vanhempaa henkilöä.
- Tämän tehtävän tarkoitus on kertoa lapsille, millaiset tilanteet voivat mahdollisesti liittyä groomingiin. On kuitenkin tärkeää muistaa, että grooming on moniulotteinen ilmiö. Seksuaaliväkivaltaan pyrkivällä tekijällä voi olla erilaisia motiiveja, keinoja ja tarkoitusperiä. Tehtävämonisteella olevat esimerkkitalanteet voivat liittyä groomingiin, mutta on tärkeää korostaa lapsille, että yksittäinen tilanne ei välttämättä suoranaisesti viittaa groomingiin.
- Jos jollekin lapselle tai lapsille tulee epämukava olo aiheesta keskusteltaessa, huomioi tämä ja kerro, että aihe on vaikea, mutta on tärkeää tietää, mitä se tarkoittaa. Puhu asiasta lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden totuudenmukaisesti, mutta pelottelematta. Juttele epämukavan olon tulleelle lapselle tai lapsille kahden kesken ja kysy, oliko jokin erityinen syy, miksi hänelle tuli erityisen vaikea olo.
- Sinun on hyvä varautua käsittelemään esiin tulevia hankalia ja arkaluonteisia aiheita. Mieti etukäteen, miten reagoit ja miten sinun tulee toimia, jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai muusta väkivallasta.

LÄHTEET:

Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Suomenkielisen version muokkaus: Janita Tasa, Pelastakaa Lapset ry

Osio 3: Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisy

Keskeistä tietoa

Seksuaaliväkivaltaa voidaan ennaltaehkäistä antamalla lapsille näyttöön perustuvaa seksuaalikasvatusta. Kun lapsille opetetaan kehosta, rajoista ja suostumuksesta, ihmissuhteista ja turvataidoista, pystyvät he paremmin tunnistamaan outoja tai epäilyttäviä tilanteita ja suojautumaan rajoja rikkovalta käytökseltä ja seksuaaliväkivallalta. Väkivallalta suojautuminen ei ole lapsen tehtävä – se on ensisijaisesti aikuisen tehtävä ja hänen vastuunsa on pitää lapsi turvassa ja suojassa. Lapsella tulee kuitenkin olla tietoa ja taitoa suojella itseään ja muita. Seksuaalikasvatuksen lisäksi avoimet ja luottavaiset suhteet aikuisiin sekä turvallinen ja tasapainoinen ympäristö vaikuttavat lapsen kasvuun, kehitykseen, taitojen karttumiseen ja itsetuntoon positiivisesti suojaten häntä seksuaaliväkivallalta. Tärkeä osa lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyä on myös auttaa ja tarjota tukipalveluita henkilöille, joilla on seksuaalinen kiinnostus lapsia kohtaan, jotta rikoksia ei pääsisi tapahtumaan. Lapsiin kohdistuvaa seksuaalista kiinnostusta ja tämän ennaltaehkäisyä ei tässä kohdin käsitellä tarkemmin.

Alla olevat asiat ovat tärkeää opettaa lapsille:

- **Kaikkien kehon osien oikeat nimet** (tissit, pimppi, pippeli, kivekset ja peppu). Jokaisen lapsen tulee tietää kehon osien oikeat nimet ja miten keho toimii. Kun lapsi tietää kehonsa osien nimet, osaa hän kertoa, jos häneen sattuu tai jos joku on koskenut häneen sopimattomalla tavalla.
- **Hyvän ja huonon kosketuksen ero.** Hyvä kosketus tuntuu mukavalta ja siitä tulee hyvä olo. Hyvä kosketus voi olla esimerkiksi vanhemman halaus tai ystävän antama suukko poskelle. Huono kosketus on sellainen, josta tulee outo, surullinen tai pelottava olo tai se sattuu. Huono kosketus voi olla lyömistä tai potkimista tai sitä, että joku koskettaa lapsen tissejä, pimppiä/pippeliä tai peppua. Kukaan aikuinen tai toinen lapsi ei saa koskea näitä alueita, paitsi jos vanhempien tai lääkärin/hoitajan täytyy hoitaa lasta.
- **Hyvän ja huonon salaisuuden ero.** Hyvä salaisuus voisi olla esimerkiksi sellainen, että haluaa yllättää jonkun syntymäpäivänä ja on askarrellut syntymäpäiväkortin, jota ei halua näyttää

etukäteen. Huono salaisuus on sellainen, josta lapselle tulee epävarma ja turvaton olo, esimerkiksi jos joku pyytää lasta pitämään salaisuutena sen, että on koskenut lapsen kehoa tai satuttanut lasta. Kaikesta, mistä lapselle tulee outo, surullinen tai turvaton olo, tulee kertoa luotettavalle aikuiselle.

- **Oman kehon rajat ja suostumus.** Jokaisella on omat rajat suhteessa omaan itseen ja muihin ihmisiin. Rajat kertovat esimerkiksi siitä, mihin lasta saa koskettaa tai kenen seurassa lapsella on turvallinen olo. Toisen kehoa ei saa koskaan koskea ilman suostumusta. Lapselle tulee opettaa, miten suostumusta pyydetään ja miten se annetaan.
- **Turvataidot.** Lapselle tulee opettaa, miten toimia, jos joku käyttäytyy ikävästi tai niin, että siitä tulee lapselle outo, huolestunut tai pelottava olo. On tärkeää osata sanoa ”ei” sellaiselle toiminnalle, johon ei halua osallistua, poistua tilanteesta ja kertoa asiasta luotettavalle aikuiselle. Lasta on hyvä muistuttaa, että joskus hän voi joutua toistamaan huolensa tai kertomaan siitä useammalle aikuiselle. Aikuisen tehtävä on kuunnella ja auttaa lasta.

Turvataitojen opettaminen ja luotettavalle aikuiselle kertominen

Turvataitojen opettaminen lapsille on erittäin tärkeää. Lapsia pitää opettaa siihen, että jos jokin tuntuu oudolta, epämukavalta, turvattomalta tai siitä tulee surullinen tai pelottava olo, tulee tilanteesta yrittää poistua. Tämä koskee tilanteita niin fyysisessä ympäristössä kuin netissä. Seksuaaliväkivaltaa tekevä henkilö voi olla lapselle ennestään tuttu tai tuntematon aikuinen tai lasta selvästi vanhempi nuori. Lapsen voi olla vaikea sanoa aikuiselle ”ei”, vaikka tilanne tai toiminta tuntuisi hänestä epämukavalta tai häneen sattuu. Lapsi saattaa pitää aikuista auktoriteettina, jota pitää totella. Seksuaaliväkivaltaa tekevä henkilö saattaa myös käyttää valtaa ja auktoriteettiaan niin, että hän manipuloi tai uhkailee lasta. Lapsi ei välttämättä uskalla toimia toisin kuin aikuinen häntä kääkee.

On tärkeää muistaa, että lapsi ei välttämättä ymmärrä, että häneen kohdistetaan seksuaaliväkivaltaa. Seksuaaliväkivaltaa voidaan tehdä leikin varjolla ja lapsi saattaa luulla sen olevan tavanomainen hänen ikäiselleen sopiva leikki. Seksuaaliväkivaltaa voidaan toteuttaa netin välityksellä ja houkutellessa lasta askel askeleelta pidemmälle seksuaaliseen toimintaan niin, että lapsi ei kehtaa kieltäytyä tai tämä voi luulla viestivänsä ikätoverin kanssa eikä ajattele häneen kohdistuvan seksuaaliväkivaltaa.

Lasta tulee aina neuvoa sanomaan ”ei”, jos joku yrittää koskettaa häntä tai pyytää häntä koskettamaan jotakuta toista. Tämä sääntö opettaa lapselle, että on sallittua puolustaa itseään ja pitää kiinni rajoistaan, jos jokin ei tunnu oikealta.

Lasta tulee toistuvasti muistuttaa, että itseän tai ystäväpiiriin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta tulee aina kertoa turvalliselle aikuiselle. Lapsi kertoo harvoin aikuiselle kokemastaan seksuaaliväkivallasta. Jos lapsi kertoo jollekulle, on se usein lapsen ikätoveri. Lapsi ei välttämättä kerro tapahtuneesta heti, vaan viikkoja, kuukausia tai vuosia myöhemmin. Kertomatta jättämiseen vaikuttaa muun muassa se, että lasta pelottaa tai hävettää. Lapsi ei ole välttämättä ymmärtänyt, mitä hänelle on tapahtunut tai hänellä ei ole sanoja kuvata tapahtunutta tai sitä, mihin häntä on koskettu. Lapsi saattaa ajatella, että tapahtunut ei ollut niin vakavaa tai että aikuinen ei kuitenkaan tekisi asialle mitään. (Pelastakaa Lapset 2021.) Kun lapsi ei kerro tapahtuneesta, ei lasta voida auttaa eikä tekijää saattaa vastuuseen teostaan. Lapsen rohkeutta kertoa tulee toistuvasti vahvistaa. Lapsella tulee olla tunne, että hän uskaltaa kertoa luotettavalle aikuiselle mistä vain häntä huolestuttavasta asiasta, ja että luotettava aikuinen on se, joka auttaa, tukee ja kannattelee lasta.

Kasvattajana sinulla on tärkeä rooli lasten elämässä. Sinä voit olla lapselle luotettava aikuinen. Kun lapsilla on ympärillään turvallinen ja avoin ilmapiiri, kertovat he todennäköisemmin aikuiselle huolenaiheistaan ja peloistaan. Jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai sinulla on epäily, että lapsi on joutunut seksuaaliväkivallan kohteeksi, pysy rauhallisena ja kuuntele lasta, älä koskaan syyllistä. Tarjoa lapselle tukea ja turvaa. Ilmoita asiasta viranomaisille sekä lapsen huoltajille. Jos seksuaaliväkivallan tekijä on lapsen huoltaja, kysy viranomaisilta toimintaohjeita. Varmista, että lapsen arki jatkuu mahdollisimman tavanomaisena niin kotona kuin sen ulkopuolella. Varmista riittävä tuki lapsen huoltajille, itsellesi ja työyhteisöllesi. (Child Welfare Information Gateway; Canadian Centre for Child Protection, 4.)

Tehtävät – osio 3

Tehtävä: Oman turvallisuuteni supersankariseikkailu (5–8-vuotiaat)

KESTO: 45 min

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, miten toimia, jos joutuu epämukavaan tai turvattomaan tilanteeseen:
 - Lapsi osaa sanoa ei
 - Lapsi osaa poistua tilanteesta
 - Lapsi rohkenee kertoa asiasta luotettavalle aikuiselle

MATERIAALIT:

- Hulahulavanne, laatikko, kartioita tai muita turvallisia esineitä, joista voi tehdä esteradan
- **Tulostettava materiaali:**
 - [Turvalan supersankarit -tarina](#) (kokonaisuuden 5 liite 4)
 - [Tarinoita turvataitojen vahvistamiseen](#) (kokonaisuuden 5 liite 5)
 - [Oman turvallisuuteni supersankari -diplomi](#) (kokonaisuuden 5 liite 6)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta jokaiselle lapselle Oman turvallisuuden supersankarit -diplomi. Tulostamisen jälkeen voit kirjoittaa jokaiseen diplomiin lapsen nimen.

Valmistele tilaan kolme eri pistettä, joissa lapset kiertävät tehtävän tekemisen aikana. Jokaisella pisteellä lapset oppivat turvataidoista.

1. piste: Sano EI!

Tällä pisteellä kasvattaja lukee lapsille turvataitoihin liittyvän tarinan (kokonaisuuden 5 liite 5).

2. piste: Poistu paikalta

Rakenna tälle pisteelle yksinkertainen esterata käyttämällä esim. hulahulavannetta, laatikoita tai kartioita tai muita turvallisia esineitä.

3. piste: Pyydä apua

Tällä pisteellä lapset harjoittelevat pareittain tilanteita, joissa täytyy osata pyytää kasvattajalta apua.

Tehtävän toteutus:

Pyydä lapsia asettumaan piiriin. Kerro heille, että he tulevat oppimaan turvataidoista ja siitä, miten pysyä turvassa, jos he kohtaavat jotakin oudolta tuntuvaa tai jos jokin saa heidän olonsa tuntumaan turvattomalta tai pelottavalta. Toivota heidät tervetulleeksi ”Oman turvallisuuden supersankariseikkailuun”.

(3 minuuttia)

Osa 1: Turvalan supersankarit -tarina

Lue lapsille ”Turvalan supersankarit” -tarina (kokonaisuuden 5 liite 4). Luettuasi tarinan kysy lapsilta, mitä he ajattelivat siitä. Totea vielä, että tarina kertoo kolmesta taidosta, jotka ovat tärkeitä oppia oman turvallisuuden vuoksi: taito sanoa ei, poistua paikalta ja kertoa tilanteesta luotettavalle aikuiselle.

(5 minuuttia)

Osa 2: Kiertopisteet

Seuraavaksi kerro lapsille, että he tulevat kiertämään kolmella pisteellä, jossa saavat harjoitella tarinan kolmea turvataitoa: ein sanomista, pois lähtemistä ja avun pyytämistä. Pisteillä kierretään yhdessä koko ryhmänä.

Johdata lapset ensimmäiselle pisteelle (opitaan sanomaan ei). Lue heille jompikumpi turvataitoihin liittyvistä tarinoista (kokonaisuuden 5 liite 5).

Kysy lapsilta:

- Mitä tarinan lapsen pitäisi tehdä?
- Onko tilanteessa jotakin, mistä tarinan lapsen olisi hyvä olla varuillaan?

Jutelkaa hetki tarinasta. Tämän jälkeen pyydä kaikkia lapsia sanomaan ”ei, en tahdo!”. Kerro lapsille, että kieltäytyessään on hyvä kuulostaa tiukalta ja itsevarmalta. Korosta, että tilanteissa, joissa heille tulee epä mukava olo tai joku rikkoo heidän rajojaan tai satuttaa heitä, tulee aina sanoa ”ei”.

(10 minuuttia)

Siirtykää seuraavaksi yhdessä toiselle pisteelle (opitaan poistumaan turvattomasta tilanteesta). Kerro, että tällä pisteellä harjoitellaan sitä, kuinka nopeasti lapsi pystyy siirtymään turvattomasta paikasta turvalliseen paikkaan. Ohjeista jokaista lasta kulkemaan esterata. Kehota lapsia kulkemaan esteradan läpi niin nopeasti kuin mahdollista törmäämättä esteisiin. Näytä ensin malliksi, miten esteradan läpi kuljetaan, ja painota, että on tärkeää liikkua nopeasti mutta turvallisesti.

(10 minuuttia)

Siirtykää yhdessä kolmannelle pisteelle (avun pyytäminen). Tällä pisteellä lapset saavat harjoitella avun pyytämistä. Ohjeista lapsia valitsemaan itselleen pari tai määrää parit itse. Kerro heille, että heidän tulee leikkiä tilannetta, jossa toinen lapsista haluaa toista lasta ilman lupaa ja halatulle lapselle tulee tästä ikävä olo. Halatun lapsen pitää halauksen jälkeen tulla kertomaan asiasta luotettavalle aikuiselle, joka voi auttaa häntä. (Huom! Korosta lapsille, että tämä on leikkiä. Toista ei saa koskaan koskea ilman lupaa.) Kerro lapsille, että sinä olet se luotettava aikuinen, jolta jokaisen halatun lapsen tulee tulla pyytämään apua.

Anna lapsille leikin aikana positiivista palautetta oikeasta toiminnasta ja muistuta, että aina tulee pyytää apua ja kertoa luotettavalle aikuiselle, jos on jokin mikä lasta vaivaa tai huolestuttaa.

(10 minuuttia)

Osa 3. Oman turvallisuuden supersankari -diplomi ja vala

Jaa lapsille oman turvallisuuden supersankarit -diplomi (kokonaisuuden 5 liite 6), jonka jokainen saa palkinnoksi upeasta supersankariseikkailusta ja turvataitojen oppimisesta ja harjoittelusta.

Sanokaa lasten kanssa yhdessä lopuksi ”Oman turvallisuuden supersankarien” -vala. Lue heille ensin vala lause kerrallaan ja pyydä heitä toistamaan se perässäsi.

”Lupaan olla turvallisuuden supersankari ja pitää itseni turvassa. Sanon ei, poistun tilanteesta ja pyydän apua, kun tarvitsen sitä.”

Kiitä lapsia siitä, että he ovat turvallisuuden supersankareita, ja kehoita heitä harjoittelemaan uusia taitojaan tosielämän tilanteissa.

(5 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- miten toimia, jos joutuu epämukavaan tai turvattomaan tilanteeseen:
 - osaa sanoa ei
 - osaa poistua tilanteesta
 - kertoo asiasta luotettavalle aikuiselle

(2 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Kolmannella pisteellä, jossa harjoitellaan avun pyytämistä, ohjeista lapsia selkeästi roolileikkiin. Rohkaise lapsia harjoittelemaan avun pyytämistä.
- Anna ohjeita siihen, miten luotettavaa aikuista voi lähestyä turvattomissa tilanteissa. Aikuiselle voi esimerkiksi sanoa: ”Anteeksi, haluaisin puhua kanssasi jostakin tärkeästä.”

- Kehu lapsia siitä, miten hyvin he suoriutuivat roolileikistä. Muistuta vielä, että on rohkeaa ja tärkeää pyytää apua.
- Jos vaikuttaa siltä, että joku lapsi tuntee olonsa epämukavaksi tai epävarmaksi tehtävän aikana, kysy, mikä häntä huolestuttaa, ja rohkaise häntä.
- Kasvattajan on hyvä olla valmis käsittelemään esiin tulevia hankalia ja arkaluonteisia aiheita. Mieti etukäteen, miten reagoit, jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai muusta väkivallasta. Voit vastata sanomalla ”Kiitos, että kerroit tästä minulle. Minä autan sinua.”

LÄHTEET:

Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Suomenkielisen version muokkaus: Janita Tasa, Pelastakaa Lapset ry

Tehtävä: Opin turvataidoista -kiertopisteet (9-11-vuotiaat)

KESTO: 45 min

OPPIMISTAVOITTEET:

- Lapsi tietää, miten toimia, jos joutuu epä mukavaan tai turvattomaan tilanteeseen:
 - Lapsi osaa sanoa ei
 - Lapsi osaa poistua tilanteesta
 - Lapsi rohkenee kertoa asiasta turvalliselle aikuiselle

MATERIAALIT:

- Hulahulavanne, laatikko, kartioita tai muita turvallisia esineitä, joista voi tehdä esteradan
- Tulostettava materiaali:
 - [Tarinoita turvataitojen vahvistamiseen](#) (kokonaisuuden 5 liite 5)
 - [Turvataito-diplomi](#) (kokonaisuuden 5 liite 7)

OHJEET:

Etukäteisvalmistelut:

Tulosta jokaiselle lapselle oma Turvataidot-diplomi. Tulostamisen jälkeen voit kirjoittaa jokaiseen diplomiin lapsen nimen.

Ennen tehtävän toteuttamista valmisteleva tilaan kolme eri pistettä, joissa lapset kiertävät tehtävän tekemisen aikana. Jokaisella pisteellä lapset oppivat turvataidoista.

1. piste: Sano EI!

Lue tällä pisteellä lapsille turvataitoihin liittyvä tarina (kokonaisuuden 5 liite 4).

2. piste: Poistu paikalta

Rakenna tälle pisteelle yksinkertainen esterata käyttämällä esim. hulahulavannetta, laatikoita, kartioita tai muita turvallisia esineitä.

3. piste: Pyydä apua

Tällä pisteellä lapset harjoittelevat pareittain tilanteita, joissa täytyy osata pyytää kasvattajalta apua.

Tehtävän toteuttaminen:

Toivota lapset tervetulleiksi Turvataidot-kiertopisteille. Kerro lapsille, että he tulevat kiertämään kolmella pisteellä, jossa he saavat harjoitella turvataitoja. Kerro lapsille, mitä nämä kolme pistettä ovat ja mitä niissä pitää tehdä. Pisteillä kierretään yhdessä koko ryhmänä.

(3 minuuttia)

Kiertopisteet:

Johdata lapset ensimmäiselle pisteelle (opitaan sanomaan ei). Lue heille jompikumpi turvataitoihin liittyvistä tarinoista (kokonaisuuden 5 liite 5).

Kysy lapsilta:

- Mitä tarinan lapsen pitäisi tehdä?
- Onko tilanteessa jotakin, mistä tarinan lapsen olisi hyvä olla varuillaan?

Jutelkaa hetki tarinasta. Tämän jälkeen pyydä kaikkia lapsia sanomaan ”ei, en tahdo!”. Kerro lapsille, että kieltäytyessään on hyvä kuulostaa tiukalta ja itsevarmalta. Korosta, että tilanteissa, joissa heille tulee epä mukava olo tai joku rikkoo heidän rajojaan tai satuttaa heitä, tulee aina sanoa ”ei”.

(10 minuuttia)

Siirtykää seuraavaksi yhdessä toiselle pisteelle (opitaan poistumaan turvattomasta tilanteesta). Kerro, että tällä pisteellä harjoitellaan sitä, kuinka nopeasti lapsi pystyy siirtymään turvattomasta paikasta turvalliseen paikkaan. Kehota lapsia kulkemaan esteradan läpi niin nopeasti kuin mahdollista törmäämättä esteisiin. Ohjeista jokaista lasta kulkemaan esterata. Näytä ensin malliksi, miten esteradan läpi kuljetaan, ja painota, että on tärkeää liikkua nopeasti mutta turvallisesti.

(10 minuuttia)

Siirtykää yhdessä kolmannelle pisteelle (avun pyytäminen). Tällä pisteellä lapset saavat harjoitella avun pyytämistä roolileikkien avulla. Ohjeista lapsia valitsemaan itselleen pari tai määrää parit itse. Kerro lapsille, että he tulevat näyttelemään tilanteen, jossa toinen lapsista tekee jotakin, josta tulee toiselle lapselle epä mukava olo. (Korosta lapsille, että tämä on roolileikkiä eikä toista saa satuttaa.) Lapsen tulee harjoitella pyytämään kasvattajalta apua. Sinä kasvattajana olet lapsille se luotettava aikuinen, jolta he tulevat pyytämään apua.

Lapset voivat valita kolmesta tilanteesta yhden, jota he harjoittelevat. Kerro lapsille nämä alla olevat kolme vaihtoehtoa. Kirjoita ne myös taululle tai heijasta ne projektorilla seinälle, jotta lapset voivat lukea ne sieltä.

- a) Lapsi A haluaa lasta B. Lapsi B ei halua tulla halatuksi. Lapsi B sanoo sen lapselle A, mutta lapsi A ei tottele.
- b) Lapsi A pyytää lasta B pitämään salaisuuden. Lapselle B tulee salaisuudesta outo ja epä mukava olo.
- c) Lapsi A sanoo jotakin ikävää lapselle B. Lapsi B tulee surulliseksi.

(10 minuuttia)

Lopuksi kertaa lasten kanssa heidän oppimansa kolme turvataitoa: ein sanominen, poistuminen turvattomasta tilanteesta ja avun pyytäminen. Korosta lapsille, että on aina tosi tärkeää pyytää apua, jos itsellä on turvaton olo. Apua voi pyytää myös ystävän puolesta. Turvataidot ovat tärkeitä niin fyysisessä ympäristössä kuin netissäkin. Samat säännöt pätevät kaikkiin ympäristöihin, missä lapsi toimii.

Turvataidot-diplomi

Jaa jokaiselle lapselle Turvataidot-diplomi (kokonaisuuden 5 liite 7) palkinnoksi turvataitojen harjoittelemisesta.

(10 minuuttia)

Loppuyhteenveto:

Käy lasten kanssa lopuksi läpi, mitä he ovat tehtävän tekemisen aikana oppineet:

- miten toimia, jos joutuu epämukavaan tai turvattomaan tilanteeseen:
 - osaa sanoa ei
 - osaa poistua tilanteesta
 - kertoo asiasta luotettavalle aikuiselle

(2 minuuttia)

VINKKEJÄ:

- Kolmannella pisteellä, jossa harjoitellaan avun pyytämistä, ohjeista lapsia selkeästi roolileikkiin. Rohkaise lapsia harjoittelemaan avun pyytämistä.
- Anna ohjeita siihen, miten luotettavaa aikuista voi lähestyä turvattomissa tilanteissa. Aikuiselle voi esimerkiksi sanoa: ”Anteeksi, haluaisin puhua kanssasi jostakin tärkeästä.”
- Kehu lapsia siitä, miten hyvin he suoriutuivat roolileikistä. Muistuta, että on rohkeaa ja tärkeää pyytää apua.
- Jos vaikuttaa siltä, että joku lapsi tuntee olonsa epämukavaksi tai epävarmaksi tehtävän aikana, kysy, mikä häntä huolestuttaa, ja rohkaise häntä.

- Ole valmis käsittelemään esiin tulevia hankalia ja arkaluonteisia aiheita. Mieti etukäteen, miten reagoit, jos lapsi kertoo kokemastaan seksuaaliväkivallasta tai muusta väkivallasta. Voit vastata sanomalla ”Kiitos, että kerroit tästä minulle. Minä autan sinua.”

LÄHTEET:

Theodora Morou, KMOP – Social Action and Innovation Centre

Suomenkielisen version muokkaus: Janita Tasa, Pelastakaa Lapset ry

Lähteet

Canadian Centre for Child Protection. (2014) Child Sexual Abuse. It is your business. https://www.protectchildren.ca/pdfs/C3P_ChildSexualAbuse_ItsYourBusiness_en.pdf

Child Welfare Information Gateway. Preventing Child Sexual Abuse. <https://www.childwelfare.gov/topics/preventing/promoting/parenting/>

Darkness to light. End child sexual abuse. Identifying child sexual abuse. <https://www.d2l.org/get-help/identifying-abuse/>

ECPAT. (2016). Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/terminology_guidelines_396922-e.pdf/

Internet Watch Foundation. Annual Report. 2022. <https://annualreport2022.iwf.org.uk/trends-and-data/self-generated-csam/>

Pelastakaa Lapset. Tietoa lapsiin kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta. <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme/mita-teemme/lasten-suojeleminen/nettivihje/tietoa-lapsiin-kohdistuvasta-seksuaalivakivallasta/>

Pelastakaa Lapset. (2021). Grooming lasten silmin. Selvitys lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/04/23144001/grooming_lasten_silmin_2021-2.pdf

Winters, G., Jeglic, E. & Kaylor, L. (2020). Validation of the Sexual Grooming Model of Child Sexual Abusers. 7(29), 855–875.

Lisämateriaalia

Pelastakaa Lapset. Nettivihje. www.nettivihje.fi

Committee for Children. (2022). How to talk with kids about personal safety and sexual abuse. A conversation guide for Parents and Caregivers. <https://www.cfchildren.org/wp-content/uploads/resources/child-abuse-prevention/docs/all-ages-sexual-abuse-prevention-conversation-guide.pdf>

Women's Centre for Change. (2015). Teaching Children to be Safe. https://www.wccpenang.org/01important/books/Teaching_Children_to_be_Safe_ENG.pdf

CHILD SEXUAL
ABUSE PREVENTION
AND EDUCATION

www.pelastakaalapset.fi

www.pelastakaalapset.fi/csape

www.nettivihje.fi

Pelastakaa Lapset

**Euroopan unionin
rahoittama**

Euroopan unionin rahoittama. Tästä sisällöstä vastaa yksinomaan julkaisija, eikä se välttämättä vastaa Euroopan unionin tai Euroopan komission näkemystä. Euroopan unioni tai Euroopan komissio eivät ole vastuussa näistä sisällöistä.